

Törvenytudományi Pályamunkák. Kiadja a magyar tudós
társaság. (Juridische Preisschriften.) hung.. 1. A' Büntetésről s
különösebben a halálbüntetésről. Koszoruzott Pályamunka. ...
Irta Szemere Bertalan. (Über die Strafen und vorzüglich über
die Todesstrafe. Gekrönte Preisschrift)

A' Magyar Kir. Egyetem' Betüivel
Buda 1841

Signatur: 17386-B.1

Barcode: +Z158838006

Zitierlink: <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ158838006>

Umfang: Bild 1 - 212

Nutzungsbedingungen

Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzanangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

CP. A. 19. F. 63.
Vol. 1. 2.

KAIS. KÖN. HOF BIBLIOTHEK

17.386-B

ALT-

A
BÜNTETÉSRŐL

S KÜLÖNÖSEBBEN

A HALÁLBÜNTETÉSRŐL.

KOSZORÚZOTT PÁLYAMUNKA.

IRTA

SZEMERE BERTALAN.

BECCARIA ÉS HOWARD.

B U D Á N.

A' MAGYAR KIR. EGYETEM' BETŰIVEL.

1841.

17386-B.

„Ne ölj.“

ISTEN' V-dik parancsa.

„Én nem akarom hogy a vétkes meghaljon, hanem
hogy térjen meg és éljen.“

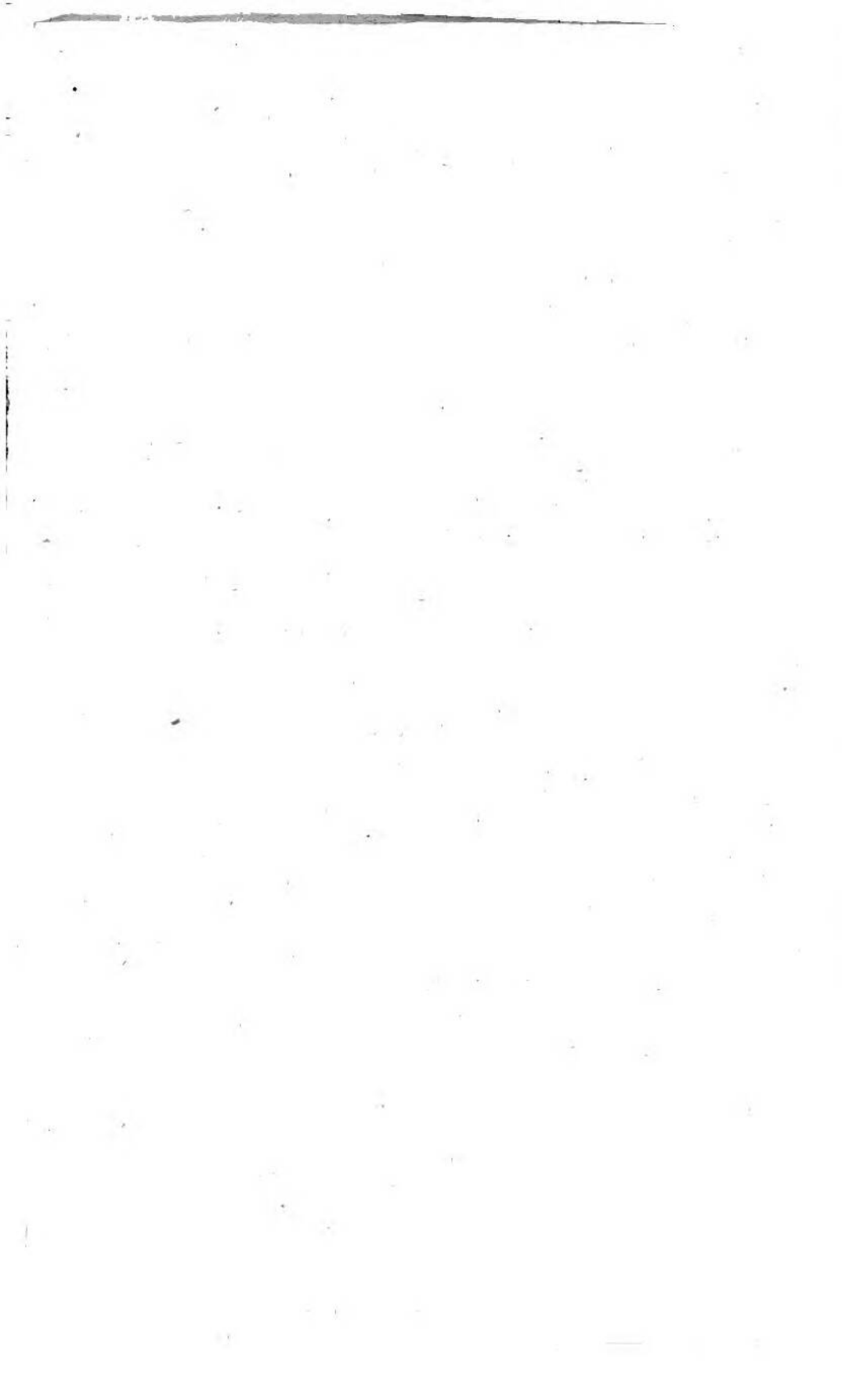
JÉZUS.

TÖRVÉNYTUDOMÁNYI
P Á L Y A M U N K Á K.

KIADJA
A' MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG.

EL S Ő K Ö T E T.
A BÜNTETÉSRŐL, 'S KÜLÖNÖSEBBEN A' HALÁLBÜNTETÉSRŐL,
SZEMERE BERTALANTÓL.

B U D Á N,
A' MAGYAR KIR. EGYETEM' BETŰIVEL.
1 8 4 1.

E L Ő S Z Ó.

Az academiának, 1839-ben tartott X-d. nagy gyűlése által kihirdetett, következő törvénytudományi jutalomkérdésére:

„Határoztassék meg a' büntetés' értelme és czélja; adassanak elő annak biztos elvei, 's ezekhez alkalmazható nemei; fejtssek meg, találhat-e köztök helyet a' halálbüntetés, és melly esetekben, miképen, és milly sikerrel gyakoroltatott ez a' régi és újabb népeknél, különösen hazánkban?“

1841. mart. 21-ig mint határnapig, *tizenkét*, rendben lévő, pályamunka érkezett; mellyek közül az e' végre kinevezett három osztálybeli bíráló, STETTNER GYÖRGY, SZALAY LÁSZLÓ és SZLEMENICS PÁL rendes tagok' előadására a' XII-d. nagy gyűlés sept. 4-d. 1841. a 11. és 6. számok alattiakat találván kiadásra, amazt egyszersmind jutalomra méltóknak; a bírálók' hivatalos tudósításaikból azon helyek' kivonata bocsátatik itt közre, mellyek a' nagy gyűlést határozataiban vezették.

Először is STETTNER GYÖRGY rt. a' 11. számú értekezéséről, miután annak tartalmát kivonatban előterjesztette, ítéletét a' következőkben fogta össze: „E' művet, u. mond, egy vezér-elv hatja át: az igazságnak az emberiséggel, mondhatnám: az észnek a' szívvel kibékítése; 's ez olly diadalmasan van kivíva, hogy ezt irodalmunk mezején méltán a' legszebb foglalatások közé számíthatni. Azért is e' pályairatot bel becsénél fogva ugyan a' száz arany jutalomra, korszerűsége tekintetéből pedig minél előbbi kinyomtatásra is ajánlom.“ — SZALAY LÁSZLÓ rt. hasonlóképen a' 11-d. számút vallván első rangúnak, fő érdemét abban helyhezteti, hogy „szerző tudja hol állanak az általa tárgyalt kérdések a' legujabb időben, irodalomban és a' statuséletben; 's hogy önállólag, elvekből, mellyek ugyanazok maradnak eljéjétől végig, indul a' cél felé. Az előadás nem csak tudományos, de művészi kéz' nyomait is mutatja; 's véleményadóknak csak a' számos poetai képek és hasonlatosságok ellen van kifogása, mellyeket nem lát örömet didacticai előadásban, de mellyek, ha ugyan ismeri a' közönség izlését, annál nagyobb keletet ígérnek e' munkának, ha, mint ohajtáná, nemcsak megjutalmaztatik, hanem sajtó alá is adatik.“

Ezekhez járult SZLEMENICS PÁL rt. is a' mennyiben azt, de mint másodrangút, nyomtatásra méltatá, a' 6-d. számút sorozván első helyre. „Mert ha-

bár, ugymond, e' munkának szerzője sem fejti meg tökéletesen, mit kelljen a' törvényhozónak büntet-
té nyilatkoztatni; habár a' büntetés' elveinek
és a' halálbüntetés' tárgyalatására nézve e mun-
kát sem lehet kielégítőnek mondani 's a' viszón-
zás' elvének néhol ez is hódol; annyi és olly tete-
mes észrevételek mindazáltal e' munkát nem ter-
helik mint többi társait; — mert továbbá ezen
munkának szerzője a' jutalomkérdésnek 1. 2. 3. 4.
pontjait mindenek közt legjobban, legkimerítőb-
ben 's alkalmazásra leghasználhatóbban tárgyalja;
— 's mert végre mindent világosan, kellő rövid-
séggel, meghatározottan, illő meggondolással, mér-
séklettel, és tulzás nélkül ad elő. — Ezen előadás-
sal egyezőleg azt vallá SZALAY LÁSZLÓ rt. e' mun-
káról, hogy az sok studiumra mutat, józan néze-
teket tanúsít; a' tárgy' felosztása helyes és a fel-
fogást könnyítő, nyelve tiszta, szabatos és tudo-
mányszerű: minélfogva másodjutalomra 's nyom-
tatásra méltatja. Végre STETTNER GYÖRGY rt. azt
ugyan inkább pusztá csoportozatnak mint organi-
cus egésznek ítélvén, 's különösen önállás' hiányát
találván benne; sem jutalomra sem nyomtatásra
nem ajánlotta, de összevetvén a' többiekkel, azt
az általa első karbelinek ítelt 11-d. számun kívül
valamennyinél több figyelemre méltónak vallotta.

Ekképen nem csak nyilvános többség, de ki-
vált a' tartalom-előadásokba szőtt motivumok'
nagyobb súlya után is, keletkezett a' társaság azon

határozata, melly szerint a' 11-d. számú pályairat jutalomra és kinyomtatásra, a' 6. számú tisztelet-díj melletti nyomtatásra érdemesítetett.

Itt veszi a' közönség a' koszorúzott pályamunkát, melly a' társaság' költségein megjelent kéziratoknak LXXIV-d. kötete; utána nem sokára következik a' másod rangu is.

Költ Pesten, a m. t. t. kis gyűléséből, dec. 27. 1841.

D. SCHEDEL FERENCZ,
titoknok.

B E V E Z E T É S.

HATÁROZTASSÉK MEG A BÜNTETÉS' ÉRTELME ÉS CZÉLJA; ADASSANAK ELŐ ANNAK BIZTOS ELVEI, ÉS EZEKHEZ ALKALMAZHATÓ NEMEI; FEJTESSÉK MEG, TALÁLHAT E KÖZTÖK HELYET A HALÁLBÜNTETÉS, ÉS MELY ESETEKBEN; S MIKÉPEN, ÉS MILY SÜKERREL GYAKOROLTATOTT EZ A RÉGI ÉS ÚJABB NÉPEKNÉL, KÜLÖNÖSEN HAZÁNKBAN?

Íme ez a kérdés. Fontos mindenhol, nálunk pedig még új is, tehát reánk nézve kettős érdekekkel bír. S a Társaságnak nem pusztá szerencsés tapintatot tulajdonítok, észleti megfejtésül ezt ép mostan tűzvén ki, midőn annak gyakorlati megoldása országos választmányra bízott, hanem bölcseséget, mi szerint felfogván mélyen a tudomány' viszonyát az élethez, s kölcsön hatásaikat egymásra, kezdi a státusz' életkérdéseit annak bíró-széke elébe vonni, s ekképen a tudományt teszi azzá, minek lennie kell, az élet' vezetőjévé s igazgatójává. Mert az élet úgy figyeljen a tudomány' elveire s igazságaira, mint tengerek' hajósa útjegyző csillagaira az égnek; nélkülök vagy nem jutnak, vagy nem ismernek az óhajtott partokra.

A tudomány előtte járjon az életnek, mint ama tűzszolop előtte járt a vándornépnek, mely a pusztában nélkülé csak tévedezett volna. Sokkal előbb, semmint valamely eszme törvénybe foglaltatnék, lehet s legyen az tárgya phi-

losophok' vitatásainak. Ez minden észszerű reformnak egyedül helyes útja; mert a kimutatott hiba félig már el is van törölve, mert az elismert igazság félig már törvény lett. Azonban a jó mihelytt megjelen, mindjárt nem uralkodik, s az ember egy állapotból más állapotba, az érzemények' s eszmék' alsóbb rendéről azoknak magasabb rendére nem megy úgy által, hogy a lerázott rendszernek mindig némi romait is magával abba által nem vinné. S ez egyik oka azon szembeszökő ellentételnek, melyet csaknem minden művelt népeknél szomorúan látunk feltűnni azoknak erkölcsisége s büntető törvényei között. De bölcs és nép, közbenjáró nélkül nem is találkozhatnak egymással. Amaz úgy állítja fel igazságait, miként azokat az égből nyeri, ideálképen. De a végtelennek mértékét ki fogná alkalmazni a rövid életre? Emelkedhetik e a föld oly magasra, vagy az ég sülyedhet e oly mélyen, hogy egymással érintkezzék, s nem minden e a mit reménylenünk szabad, hogy a föld mennél több oly ragyogó pontokkal birjon, mikből láthassuk az ég' képét feltündöklenni? Közbenjáró gyanánt itt a törvényhozónak kell föllépni, ki lassu de folytonos hajtással hozza közelebb egymáshoz a mereven pálcza' két végét, a bölcsét és népet, az elveket miket az hirdet, az életet mit ez él.

Fájdalom, hogy e két pont, mely pedig a többi valamennyinél előbb érintkezhetnék, nálunk még most is a lehető legnagyobb távolságban fekszik egymással. Büntetünk s nem tudjuk mértékét, sem célját és határait nem látjuk, s a legrettenetesb fegyverrel, mit emberre bízott a gondviselés, bánunk a nélkül, hogy hatását s erejét ismernők. Nekünk ez egészen új tudomány. Belőle még minden eszme, minden elvegy egy szövétnekkint világlandik föl a nemzet' nagyobb része előtt; de nem ti előttetek pályabírák és tudósok egyszersmind. S e kettős tekintet jegyzi ki álláspontomat. Eredményeket is adni, de bocsátkozni fejtegetésekbe is, nem kerülni saját próbátételeket bár járjon némi borongással, de nem szégyenleni a válogatást sem idegen kincsekből, s újat s ragyogót, bár ilyen reménylheti a díjt, csak úgy mon-

dani ki, ha miatta nem szenved a világosság, mi az eszmék' csatornája a tömegbe.

E végsőnek okát kell adnom; engedjetez őszinten szólanom. Munkám felett bár ti ítélték, o bírák, s e földön legmagasb dísz legyen javallata a bölcseknek, a jutalmat úgy a mint azt én értem, a közönségtől várom. Igaz dicsőség a koszorúból árad, s ezt ti adjátok, de a szív' örömét a lélekismeret adja, s én ama fénynek árnyékában is örömmel nyugszom, ha erősségeim hazai törvényszékünk' csak egy bírájának lelkében is kételyt támasztottak halálítéletet mondani, mert egy embert megmenték az emberszeretetnek, mást az életnek, s ez több öröm mint a mennyi a sírig egy életre sükséges.

I.

TÁRSASÁG ÉS BÜNTETŐJOG.

Mi a társaság' czélja? Honnét bír az a büntetés' jogával, s mi a büntetés' jögalapja? két kérdés iránt kell először is tisztába jőnünk, mert megoldása a büntetés' értelmére és czéljára sok világot vet; a második mint forrás niből ered, az első mint czél mihez siet a büntetés.

S egyik sem oly meddő kérdés, miként a tisztán practicusok hinni szeretik. Mert a büntetőjog' philosophiájának nem annyira föladata bebizonyítani, hogy a társaság e joggal bír, mint a büntetésnek oly jog vagy észalapöt mutatni ki, melyből a törvényhozó elveket nyerjen, miknek segedelmével, először: vonalt húzhasson a büntetésre méltó és büntetésre nem méltó cselekedetek között; másodszor: meghatározhassa a bűn és büntetés közötti belső viszonyt, azaz a büntetés' mértékét az egyes bűnökhöz képest; harmadszor: kijegyezhesse a különbséget a jogszerű és nem jogszerű büntetésnek között; mert onnét, hogy a társaság büntethet, nem lehet következtetni, hogy mindenféle cselekedetet mondhat büntetésre méltónak, sem azt, hogy a mérték függ kényétől, s bűn és büntetés nem hord magában némi belső, egymásnak kölcsönösen megfelelő mértéket, mint azt sem, hogy minden rossz, mit büntetésnekül választ, egyszersmind jogszerű; mi után az mi épült,

tágabb nem lehet az alapnál mire épült ¹⁾. Tehát csak az, ki ismeri erkölcsi forrását, határozhatja meg a büntetőjog-nak igaz terjedelmét is, és ismét ennek határain belül az e-setek' végtelen szövedekeiben is csak az igazodhatik el.

S ha az értelmek különböznek is a társaság' célja fe-lől, sokféle elágazásaikból nem folynak e össze mindnyá-
jan abba, mi szerint hozzá eljutni szükséges eszköz a bün-
tetés, és ebből nem bizonyosan következik e annyi, hogy
e kettőnek, a társaságnak s büntetésnek célja vagy egy
vagy közel rokon egymással? S természetes, hogy ha a
társaság' eszméje által határoztatik meg a büntetésé, előbb
azt magát kell meghatározni. E belső összefüggésre mu-
tat a jog' története is, mert valamennyiszer vagy békés fej-
lődés vagy erőszakos zendület' folytatában gyakorlatilag más
lön a nézet a társaságról, a nézet mind annyszor változott
a büntetésről is ²⁾, és mind azon változások, mik tudomá-
nyos vizsgálódások által történtek a társaság' eszméje kö-
rül, elméletileg, azoknak következképen, hasonlóan meg-
jelentek a büntetés' eszméje körül is. Tehát társaság és
büntetés között úgy gyakorlati mint elméleti viszonyaitak
tekintve, természetökbeli szövetségre ismerünk; amaz a
nap, ez árnyéka, mely annak magasságától s mélységétől ha-
tároztatik meg.

Azonban mi előtt azon vélemények' előadására men-
nénk által mely a mienk is, vizsgálat alá vesszük némely
theoriák' azon alapelveit, mikből átalok a büntetés' jogsze-
rűsége származtatik, de csak röviden, mert ezen theoriák-
kal még találkozunk ott, hol a büntetés' céljáról fogunk ér-
tekezni. Kie előtt több utak nyílnak, az könnyebben választ-
hatja ki közülök a jót, ha vagy valamennyin, vagy lega-
lább néhányon végig pillantott.

¹⁾ St. F. c. Th. Stepp. Ueber die Gerechtigkeits- und Nutzungs
Theorien des Auslandes... Heidelb. 1834. §. 8. 9. — Fr. v.
Preuschen. Die Gerechtigkeitstheorie, Giessen, 1839. I. 2.
11. — Rossi Traité de Droit pénal. 1835. I. 77.

²⁾ Les peines tiennent a la nature du gouvernement. Montes-
quieu. Esprit des Loix, VI. 15.

Minden teoriák megegyeznek abban, hogy a büntetésnek van egy *jog- vagy észalapja* ²⁾, és így a büntetés, általánosságban gondoltatván, nem önkénynek és erőszaknak számazéka. De következtetéseikben annál inkább eltérnek egymástól, mert a büntetőjog' megalapítására egészen ellenkező utakat választanak, s a büntetés' jogalapjának különbségéből szükségesen különbség következik a büntetőjog' *elvére* nézve is. S melyen a büntetés' jogszerűségét bebizonyítani iparkodtak, kettő az út, birván mindenik út sok mellék ágazatokkal; t. i. némelyek, a büntetést a státus' céljára egy vagy más okból szükségesnek állítván, abból, hogy a büntetés szükséges, azt következtetik, hogy tehát jogszerű is, s ez neveztetik *relatív* vagy *haszontheoriának*; mások ellenben ellenkezni látván méltóságával az embernek, hogy az mint dolog eszközül használtassék, a büntetés' jogalapjának tartják az elkövetett bünt s az örök igazságot, mi szerint szükségképen lakolnia kell annak ki bűnhődött, s ez neveztetik *absolut* vagy *igazságtheoriának*. Tehát ezek erkölcsi elvből, azok anyagi érdekből indulnak ki; ezek a kútfőt az igazságban, azok a haszonban keresik, s ha ezeket spiritualistáknak mondjuk, azokban a materialisták' tanítványira ismerünk. Egy van mely a kettő közt némileg középet tart, a *társasági szerződés'* teoriája; ennek segedelméhez mind a relatív, mind az absolut theoria' védei közül folyamodnak némelyek; amazok mivel mélyebb s észszerűbb ³⁾ jogalapot látnak benne, semmint e tételben: mi czélszerű az egyszersmind jogszerű is; ezek mivel azt hiszik: a bűnnek s igazságnak istenileg tág birodalma általa szorosabban meghatároztatik' azaz, amazok az alapot gyöngének érezvén, azt vele erősítik, ezek pedig annak határozatlanságát ismervén, hozzá ezt magyarázatul adják.

²⁾ E két szó egy eszmét fejez ki, mert a büntetés' alapja forrása után (mi az ész) észalapnak, tárgya után (mi a jog) jogalapnak egyenlően jól neveztetik.

³⁾ Natura juris ab hominis repetenda natura. Cicero.

S vajjon a haszon lehet-e e jognak kútfeje, kivált ha pártolói szerint élve s gyönyörrel egyértelműnek vétetik? Ők nem azt mondják, hogy: mi igazságos mindig hasznos is, mi annyiban igaz, hogy az erkölcsi jó nem lehet rossz, hanem ennek éppen ellenkezőjét állítják, mikép a hasznos mindig igazságos is, s vajjon ezt be lehetne-e bizonyítani? Vajjon a *haszon* vagy *érdek* rendszere után mi egyéb az ember egymásnak útában, mint vagy eszköz vagy gát, melyet céljai szerint mind használni mind elmozdítani szabad? És ha a haszonból csakugyan eredhet jog, alapjának melyik vétessék, az egyedek' érdeke-e vagy a közhaszon?

Lássuk e kettőt külön-külön. S előbb az elsőt.

Mi a haszontheoriának egyik fő tana? „A rény jó csak azon gyönyöröknél fogva, mik belőle folynak; a vétek rossz csak azon bajoknál fogva, mik utána következnek. Az erkölcsi jó csak azért jó, mivel igen hihető, hogy belőle physikai jók származnak; az erkölcsi rossz csak azért rossz, mivel igen hihető, hogy belőle physikai rosszak keletkeznek; de midőn azt mondom, physikai, ép úgy alatta értem bajait s gyönyöreit a léleknek, mint gyönyöreit s bajait az érzésnek.... Ha olyan cselekedet mondatik rénynek, miből több baj mint gyönyör következik, hibásan mondatik, mert az nem rény hanem vétek, és megfordítva...⁵⁾ Nincs sem rény sem vétek... A számadásnak két sorát nyitom meg; a haszon közé jegyzek minden gyönyört, vesztésnek veszek minden bajt... S így mérem össze minden felek' érdekeit... Ha egy személyes sértésről kell itélnem, mindengyönyört, vagy más szavakkal, minden hasznat mi abból szerzőjére háramlik, összehasonlítok mind azon rosszszaal vagy mind azon vesztéssel, mit miatta szenved a sértett fél...“ Tehát ki bűnéből hasznat von s lélekismérete sem furdalja, az nem csak okosan, de jól is tette hogy bűnhődött; tehát csak az bűn mit a törvény annak mond, s ez is csak addig, míg belőle több baj ered a szenvedő,

⁵⁾ Benthan. Traitées de legislation civile et pénale. I. chap. I.

mint haszon a cselekvő' részére, ha ellenkezőkép süllyed a mérleg, a bünből rény lett; tehát annak, ki azt akarja mi neki hasznos, mindig igazsága van; tehát ha minden embernek joga van, ki mellett a törvény szól, a törvényhozó, ki azt teszi törvénybe mi neki tetszik, korlátlan joggal bír a polgárok felett, s ha nincsenek más és magasb eredetű kötelességek azon kívül, melyek a törvényben találtnak, a kormányoknak ugyanlehetnek kötelességeik alattvalóik iránt, mik az alkotmányba szoktak följegyeztetni, de a törvényhozónak, a fölségnek, szóval a lénynak ki törvényt kény szerint alkot és bont, semmi kötelessége nincs az egyes polgárok ellenében ⁶⁾; tehát mindent joggal cselekedhetni mit a törvény nem tilt, sőt még ezt is ha hasznosnak találtatik, mert haszon a legfőbb elv, s a törvény maga is csak általa bír kötelező erővel, s megszűnik kötelezni, mihelyt hasznos lenni megszűnt; tehát minden kötelességet teljesíte az, ki úgy tud hasznót szerezni, hogy sem törvényt nem szegett, sem másképen nem vont magára bajt; tehát ezek szerint az ember, miután nála minden pusztá számolat, csak hibát követhet el, *bűnről* és *rényről* szó sem lehet, vagy pedig az csak viszonyos fogalom, s mi némelyeknek bün, mivel belőle rájuk kár következik, ugyan az másoknak rény, mivel nekik hasznót ad.

De ezeknél még szörnyebb következmények is folynak azon rendszerből, melynek tanítása szerint a haszon eredeti elv, azaz olyan, mi utósó oka minden jognak, mi saját maga által igazoltatik, melynek tanítása szerint érdek és kötelesség közt nincs különbség, mert az, elválva a haszontól, nem ismér el sem kötelességet, sem igazságot, következőleg szerinte minden haszon jogszerű is lévén, nem veszi segedelműl, mint mi, sem a jog' sem a kötelesség' eszméjét, hogy általa a hasznót, mi jogszerű, megkülönböztesse attól, mi nem jogszerű.

S ekképen éreznének az emberek? Cselekedeteiket e

⁶⁾ Revue Française 1828, No. 5. l. 10.

hihez mérnék? Nem; — egy nagy ellenmondás erre maga a világ, s az egész emberiség egy magasb igazságról s elvről tanúbizonyságot ad. Vallást tesz egy örök igazságról, melynek ítéletei nem függenek cselekedeteink' sikerétől; elismer egy változatlan kötelességet, mely mindig s mindenhol ugyan az marad; irtózást érez a büntől, még mikor nincs is oka attól félnie, s ha soha nem mutat tisztet az iránt, ki mindenben egyedül saját érdekét mozditá elé, bár mások kára nélkül, mindig mélyen hódol annak, ki bír feláldozni önhasznát, bár általa szándeka szerint, másnak sorsán sem javíthatott. S ha cselekedeteink csak ugyan a haszon' elve által igazoltatnának, honét van, hogy az életben minden szégyenli megvallani? S mi az oka, hogy természetének egyéb törvényeit az ember ha ismeri, el nem tagadja, sőt dicsekedve hirdeti, hogy szabad, hogy észszel bír, hogy lélekismérete van? Vagy talán még nagy az előítélet mely amaz elvet körül borongja? De ha valának is idők, mikben veszélyes volt szólni a szabadságról, mutatni észt, s hivatkozni a lélekisméretre, voltak e olyanok, mikben az emberezekekről szégyen miatt hallgatott? Lehetlen ily roppant ellenmondást képzelní az emberiségben; ha cselekedetei' vezér-elvének az érdeket, hasznót hinné, megvallaná azt; minthogy tagadja, annál bizonyosan magasb elvet ismer és követ. Egyedben szó és tett ellenkezhetik egymással, maga az emberiség nem lehet képmutató.

Igaz, minden kívánja a hasznót, minden törekedik jóllétre, s annak szinte megvan saját jogszerúsége, nemkülönben igaz, hogy az emberek legszámosabb cselekedeteinek fő rúgója érdek; de hibáznak, s itt hibáztak e rendszer védei is, kik a lett dologról vonnak következt az erkölcsi kötelességre, s az indítóok' erejéről a jogra. S oka az, mivel az emberi természetet igen egy oldalulag fogák fel, s egy tapasztalati adatot, egy rúgót, mi magában sem jó, sem rossz, a jog s igazság' legmagasb elvévé kiáltottak ki. Mi egészen vesszszük az embert, ők nem, mert erkölcsi tehetségeiről semmit nem akarnak tudni; mi elis-

merjük a személyes érdek' nagy hatalmát az emberi cselekedetekben, csak hogy azt a jognak mind kútfejeűl mind mértékeűl nem tekintjük, ők ellenben ezeket: igazság, jog és kötelesség, nem értik a haszon' eszméje nélkül, következőleg jog és kötelesség nekik mindig a haszonnal jár együtt, sőt abban ben van, s miután a haszon számolat' dolga, természetesen a jog és kötelesség sem valami örök, hanem a körülállások szerint változó.

S a büntetőjognak ez volna alapja? a haszon, mely nem egyéb mint egy vak rúgó az ember' életében, mely nem csak különböző az egyedek szerint, de azon egy személyre nézve is a pillanatokkal együtt változik? S ha az az észalap mi örök, s ha egy örök s változhatlan nélkül nincs mértéke cselekedeteinknek, mihez mérjük azokat magának a jog- alapnak e szakadatlan változásában? S lehet e szó büntetésről ott, hol bünt nem ismérnek, hol a leggonoszabb tett csak számolatbeli hibának tekintetik? S ha abból, hogy hasznomat jól kiszámolám, az következik hogy jogom is volt azt cselekedni: rossz számolatombúl mi egyéb következik annál, hogy nem volt hozzá jogom, és ez úton miként támadhat cselekedetembűl joga egy harmadiknak engem azért büntetni, mert saját káromra rosszúl számolék?

S ha az érdek mindenben s mindenkor önmagát tekintí, minthogy nem is lehet másképen, nem egyenlő joggal jutalmaztatja e a bűnöst és sújthatja az ártatlant, haszna úgy kívánván? S ítéletet lévén mondandó azt kell vizsgálnia, vajjon érdemli e a büntetést, ki azt szenvedni fogja? Nem, hanem pusztán azt, vajjon érdekében fekszik e valakit büntetni? Válaszolják, miképen egyedűl azt büntetik, ki bűnhődött? Meglehet, de vagy azért mert így tetszik, vagy azért mert így hozza magával az érdek, s tudjuk amaz az idővel, ez a körülállásokkal változik. De ha e kettő ártatlant kívánta lakoltatni, mi igen is mindennapi vágya az emberi természetnek, adatik e itt valami jog, mi feltartóztathatná a sújtó kart? Tehát ez felforgatja a büntetőjog' legelső alapelvét, mi szerint: ki bűnt követett el, csak azt szabad büntetni. —

S össze fér e rendszerrel a büntetőjog' ama második alapelve, mi szerint az, ki ítél, erkölcsileg és jogilag föltötte áll annak kit ítél? Semmiképen nem, ez ellenmondást foglalna magában. Mert ha a személyes érdek egyszersmind forrása s mértéke a jognak, melyiknél van az erősebb jog? Vagy e kettő, lévén egyenlő, egymást megsemmíti, vagy azé erősebb, kit büntetni akarnak. Csak nem mindig érdekében áll az embernek megszabadulni a büntetés alól, mint mást büntetni, s azon érdek, és így a jog is, a szerint növekedik, a mint terhesb a büntetés s a kinek pillanata közeledik, s tetőpontját érte el, midőn a bűnös' fejeföltt a hóhér' pallosa villámlik. És ha annyi a jog, mennyi az érdek, s ha az érdekekkel együtt a jog is változik, úgy épen sokasága miatt nem lehet megkülönböztetni a jogot egymástól, mint a csöppet a tengerben, úgy nem lehet megítélnünk, csak hinnünk kell, hogy az az erősebb mely a többin diadalmat von, mint az a hatalmasabb hullám, mely a többit magába temette.

De ha az érzéki ingereknek minden emberek egyenlően alá vetvék, és ha, mint a rendszer tanítja, kívülök és feltőlök nincs semmi erkölcsi elv, mi kötelez bizonyos ingereknek ellenállani, bár azokból sok gyönyör eredne is, ki és mi jognál fogva tulajdaníthatná másnak bűnül, hogy azoknak engedett? Nem saját természetének engedett e, s lehet e annak ellállani? S mi jóért is küzködnék sorsának terhével, mely vonja maga után? Ha érdeke szerint cselekszik, jogszerűen cselekedett; ha tévedt, ki kívánhat szánot tőle a ki jogot és köteleességet nem ismer, vagy azt csak úgy tekinti, mint mi érdekének alá van rendelve? Avagy azon jogokat kellene tisztelnie és köteleességeket, miket elébe a törvény szabott? De ha azoknak megváltoztatásában s kijelelésében fő elv az érdek volt, s a többség a magáénak uralkodást a kisebb rész' romain szerzett, az ily törvény nem erőhatalom' műve e, s a kisebbség minden tagának nem ép azon elvnél fogva szabad e azt megszegni, melynél fogva azt a nagyobb s erősebb résznek szabad volt

alkotni? Valóban, ha ez így van, így van pedig e rendszer szerint, úgy igazok van azon felette keveseknek, kiknek véleménye szerint, erőszak minden törvény, s a büntetőjog nem más mint ököljog.

A személyes érdek' rendszerének alaptalansága ekképen csaknem kézzel fogható lévén, sokan ez eszmét magasb elvé gondolák emelni, így fejezvé ki: *köz haszon, a legnagyobb szám' legtöbb java.*

S lássuk már ezt, mely ugyan azon theoriának második értelme.

Mi után elismért igazság, miképen a társaságnak csak annyiban kell élnie jogával, a mennyiben azt a közönséges haszon megkívánja, belőle könnyen azt lehetne következtetni, hogy tehát a közhaszon azon eredeti elv, miből származik minden jog. De analysáljuk a két elemet, mely itt két új kifejezésben jelen meg, ebben: *a legtöbb jó*, és ebben: *a legnagyobb számé.*

Szólván a *jórúl*, mit értenek alatta? Erkölcsi jót? Ezt sem nem értenek, mert világosan tagadják az egész erkölcsi világot, sem nem érthetnek, mert úgy e kifejezésnek: a legnagyobb szám' legtöbb java, épen semmi értelme nincs, mintán az igazság magáért s maga által lévén jó, nemcsak egy részre hanem az egészre nézve jó. Vagy physical jót? A rendszer' védei magok ezt vallják. Itt is a gyönyör az uralkodó elv és jogalap, mint az előbbi rendszerben, különbség e kettő közt az elvnek nem lényegében csak mennyiségében fekszik, s ha ott minden személyes érdekekben egy kútfeje nyílt a jognak, itt az érdekeknek egy összege kívántatik arra, hogy előbb a közhaszon' nevét megnyerje, s aztán mint ilyen a jog' kútfejének tartassék. Tehát világos, miként mind a két rendszer azon egy alapon nyugszik, következésképpen mi ellenvetés amazt megfosztá alapjától, ezt is a nélkül hagyja.

S mit tesz ez: a *legnagyobb szám*? Hanyad részét értsük alatta az egésznek? s e szerint ha száz ezer embertől hatvan ezernek érdeke nem egyezik meg a többiével, a

negyven ezer jogszerűen fog kiirtatni? S a diadalmas negyven ezer ismét azt cselekedheti a maga húszezerével, és így tovább miglen egy marad? Vagy e következtetés is áll, vagy az elv sem áll. Ama rendszer után az élet egy apró de örökös csata Hobbes szerint, bellum omnium contra omnes, miben személy személylyel, érdekérdekkel vív; s emez után sem szűn meg a had, csak nagyban tömeggel tömeg ellen folytattatik. Avagy e köz haszon magában foglal minden egyedi érdeket? Lehetetlen; mik természetöknél fogva ellenkeznek egymással, azok bensőleg nem egyesülhetnek. Azonban tegyük fel. De ha a többség, mert az egészről itt nem lehetszó, akármi okból oly érdeket választ, mely a kisebb' részével homlokegyenest összeütközik, vajjon ki és mi joggal fogja azt neki rosztallani? Hiszen fő elv a többség' java, s ha a többség a választottat saját érdekének vallja, ne higyük neki? Demiért nem és kinek higyük? A kisebb résznek, midőn már előre amannak ítéletében nyugvánk meg? Ezzel képtelenséget halmaznánk képtelenségre. Vagy egy erkölcsi törvénynek, mi hamisnak hirdet minden érdeket, mely nem mindené? E beszédet itt senki nem érti. Abbúl, hogy sokféle az érdek, mulékony és tartós, ideigleni és örökös, az következik, hogy a választás körül van helye a tanácsnak mások' részéről, de az nem, hogy helye van a kötelezésnek is sőt a választhatás és kényszerítethetés' joga együtt nem fér meg, mert e kettő szükségképen elrontja egymást. De ha az érdek a jog' forrása és mértéke, s ha az, akár egyedben akár többségben nyilatkozzék, egyszersmind bírja magának, minthogy nem is lehet másképen, mihelyt legfőbb elvnek elismertetett, és ha felette nincs erkölcsi kötelesség a mi által is köteleztethetnék valaki, így és nem amugy választani? Nem szenved kétséget, mikép e szerint három ember közül egyet szolgájává tehet kettő; egy község' nagyobb része a kisebb részt, egy nemzet' nagyobb száma a kisebb számot feláldozhatja önjóllétének, s az emberi-ség' fele zsarnoka lehet a rabszolgává alázott másik félnek,

mint a földnek egyik oldala mindig éjszakája a másik oldal' szép világának. Tehát kisül, miképen a legnagyobb szám, ez úton, igen kicsinynyé olvad le s a köz haszon a taglalás' végén csaknem mint személyes érdek jelen meg. Különbséget a két rendszer közt nem az elv hanem a szám tesz; ez csak több egyedek' egyesült érdekének tulajdonít jog-érvényt, amaz ellenben minden egyes érdeket jognak mond, s ha az jobban átgondoltnak s veszélytelebnek látszik, amaz bizonyosan következetesb.

Különös, hogy valakiben nincs jog, mivel egyedül van, s másokban pusztán azért van, mert többen egyesültek. Ha erőrül s hatalomról volna szó, érteném, de így nem. Avagy az elv' ereje csakugyan a számban gyökereznék s ebből venné származását a jog? Physicai hasonló testek összecsoportozása sem támaszt egymásban új tulajdont, miként történhetnék tehát az az erkölcsi világban, hol a tér szerinti elválások' ideje alatt sem szakadt meg az egység és egyformaság? S hogy támadt a szövetségben joga mindenkinek, ha annak előtte joggal egyik sem bírt? Vajjon ha a született vakok' és süketek' ezereiből egy társaság gyűjtetik, fognak e azok látni és hallani? S ez még inkább igaz a lélek' erkölcsi elemére nézve. Mert emberekben az erkölcsi lény egy oly identicai unitas, melyet, rakassék bár akármennyi, s a számok' szabályai szerint akármikép egymáshoz, egymás elébe s egymás után, sem nagyobbítani nem lehet sokszorozás vagy összeadás, sem fogyasztani nem lehet kivonás vagy elosztás által, mert örökké egy mint az istenség, s hasonló az égi fényhez, melynek egy sugára ugyan azon természettel s törvénnyel bír, mivel millió sugárainak egyesülete. De ha a jog számbúl származnék, s azal együtt szükségesképen növekednék is, úgy állana amaz elmés és gonosz észrevétel, hogy e szerint azon büntetés mi igen igazságos Chinában, csak félig az Angliában s csak nem igazságtalan Santa-Marinában *).

*) Rossi Traité de Droit pénal. Liv. 1. Chap. VI.

Némelyek talán sokat tulzottnak fognak mondani következtetéseinkből. De mind ezek nem egyenes és szükséges kifolyásai e a vizsgálat alá vett elvnek? S a kivételt és korlátozást ne zavarjuk össze a következménnyel. Minden elv szenved kivételt és korlátozást; de mely saját egyenes következményeit nem bírja meg, az hamis. Az igaz elv megszűnhet folyadékaiban hasznos lenni, de nem szűnhet meg igaz lenni.

S e rendszer ad legrettenetesebb fegyvert a zsarnok' kezébe. A kormányok mint a többség' képviselői jelenvén meg a köz haszon' (salus publica) nevében iszonyú dolgokat követtek el s követhetnek el. S mi úton vonattassanak számadásra? Ha azt mondják köz haszonnak mi nem az, miként győzzük meg az ellenkezőről? S azt megítélni igen sok esetekben nem kizárólag az ő joguk e, s hol viszonyos fogalom által vezéreltetik az ember, nincs e tág helye a tévedésnek, s mint válaszszuk meg az akaratlan hibát a rossz szándéktól? Ha vagy a tévedést vagy a tervszerű elnyomást azok közhaszonnak nevezik s akként gyakorolják, s a nép más részről tagadja, mint fog e vita végződni? Látok két ellenséges félt, de bírót nem. Vagy a köz haszon' eszméje függjön az igazságtól, s cselekedeteikben a kormányok merre tekintsenek? De hiszen ez nem tétetett kötelelességökhöz. S nem idegen beszéd volna e ez a legnagyobb szám előtt, mely csupán a legtöbb jóra függeszti szemét? Ez nem tehet ily követelést, mert erkölcsi jogot s kötelességet nem ismér el s azok nem felelhetnének meg neki mert nem egyebek, mint a többség' megbizottai, annak fogalom s akaratkörében. Nem tagadom, miként a visszaélés' nagysága szerintem sem criteriuma elv' és rendszer' igazvoltának; de itt igen világos, hogy ez nemcsak ürügyet ad az önkényre, mit ad a többi is, de ez jogszerűti is egy-szersmind.

Általában ide tartoznak, akármi névvel neveztesse, minden teoriák, melyek a jogalapot nem egy erkölcsi elvre viszik föl, vagy melyek szerint a büntetés egyes czé-

lok által igazoltatik, következőleg minden relativ theoriák. A praeventiv' theoriája ⁷⁾, mely a büntetés' céljának az elkövetendő bűnök' megelőzését mondja, s ezt jogalapúl is veszi; azonban ebből azon képtelenség is következne, hogy valakit nem lehetne azon jogsérelemért büntetni, mit elkövetett, hanem igen azért, minek elkövetésére hajlandónak mutatkozik ⁸⁾, mert ha ennek ellenében viszont az állítatik, mikép csak ott lehet büntetni hol bűntett van, elismertetett, hogy annak oka az elkövetett és nem a megelőzőtt bűn. Az *elrettentés'* theoriája ⁹⁾, mely szerint a büntetés azzal igazoltatik, hogy egynek szenvedése által a bűnöktől mások is elrettentetnek; azonban e jogalap nemcsak megengedi az ártatlan' büntetését, sőt azt kívánhatja is, ha példája rettent s példára szükség van s általa a legborzasztóbb s legembertelenebb büntetések is jogszerűek lesznek, ha célszerűeknek fognak ítéltetni. A *fenyegetés'* theoriája ¹⁰⁾, melynek okoskodása ide megy ki: a szükségből foly az elrettentés' joga, tehát természetesen következik a büntetéssel fenyegethetése; mert hiszen ez megfér valamennyinek szabadságával, nem foglalván magában semmi kényszert, úgyde a pusztá fenyegetésnek határa végre megszűnne, jogszerű lesz a büntetés, mivel jogszerű vala a fenyegetés; azonban ha a büntetés a szükség által mindig igazoltatnék, úgy jog és szükség egy volna, mi megegyez-

⁷⁾ Grolman Grundsätze der Criminalwissenschaft.

⁸⁾ Seneca is De ira I. 16. ezt tanítja: nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur; revocari enim praeterita non possunt, futura prohibentur. És II. 31. nec unquam ad praeteritum, sed ad futurum poena referetur.

⁹⁾ Mi csak közvetlenül, a büntetés' végrehajtása által, kívánhatni, azaz a régiek szerint, kiknek elvét Justinianusnál, nov. 30. cap. 10. így találjuk kimondva: Ita acerbè punito, ut paucorum hominum supplicio omnes reliquos continuo castiget.

¹⁰⁾ Feuerbach, Revision der Grundsätze und Grundbegriffe des peinl. Rechts 1808. — Bauer. Die Warnungstheorie. Göttingen 1830.

hetik gyakran, de az erkölcsi világon kívül egy soha nem lehet, ha pedig jogalapja a fenyegetésben fekszenék, a legkorlátlanabb zsarnokság' legundokabb tettei is megszentelhetnének a jog' erejével, és továbbá e szerint minden cselekedet büntetésre méltó, mi azzal fenyegettetik, következőleg egy tyran jogszerűen megtilthatná Isten' imadását, s e szerint minden büntetés igazságos, mihelyt vele előbb fenyegetteték¹¹⁾; így nem a jog hoz törvényt, hanem a törvény alkot jogot. Sőt többet hallgatással mellőzvé, ide tartozik a *javítás'* theoriája is, a mennyiben a büntetést egyedül azon haszon által, mi tőle váratik, véli igazolhatni; de igen szembeszökő, hogy ez a büntetés' következményét veszi a büntetés' okának, mi különböző két dolog, hogy ez elv mellett javítóintézetbe kényszeríteni, azaz büntetni ott is lehetne, hol nincs büntett, mert lehet bűn, s így eszközölthetik javítás, de ép ebből sül ki, mikép e theoria ezen tekintethen kilép a jog' köréből, s az emberi törvényhozót az erkölcsi belső világba helyezi ált, hol Isten a bíró. S szinte ide tartozik a *kártérítés'* theoriája¹²⁾, mely a büntetés' jogalapjának azon köteleességet mondja, mi szerint a bűnös tartozik az anyagi káron felül az intellectualis kárt is megszüntetni; mert a mennyiben e szövevényes és álomszerű theoriában oly célok is fordulnak elő, mik a főlebbiektől egyenkint választattak, annyiban azokkal egy ellenvetés alatt szenved, de különben is a büntetés' eszméjét összezavarja a kárpótlásával, mi egymástól egészen különbözik, és az intellectualis kár' neve alatt a lélek és akarat' oly titkos mozdulatait akarja meghatározni (a sértőben, sértetben, sőt valamennyi polgárban), melyeket sem kimutatni, sem megbecsleni nem lehet, következőleg az intellectualis kár, lévén bizonytalan is, hatá-

¹¹⁾ Jam vero stultissimum illud, existimare *omnia justa esse*, quae sita sunt in populorum institutis aut legibus. Cicero de leg. I. 15.

¹²⁾ Welcker Die letzten Gründe von Recht, Staat und Strafen. Giessen 1813.

rozhatlan is, a büntetésnek jogalapjául nem szolgálhat. Állíthatni közönségesen, hogy minden theoria téved a jogalap' magyarázatában, mely azul a büntetés' egyes célját mutatja ki, mert ha jövőre irányzott egyes cél volt oka a büntetésnek, s a cél el nem éreték, úgy miként cél a szerint ok nélkül is történt a büntetés, pedig ezt másképen egy relativ theoria sem lesz képes igazolni. Okoskodása valamennyinek ebben végződik: a büntetés jogszerű, mivel hasznos és szükséges; mintha ez eszmék egymással nem ellenkezhetnének.

A haszon vagy relativ theoria' e bírálatából tehát kiviláglik, hogy a haszon, magában vétetvén, semmit nem tesz jogszerűvé, ép azért, mert bizonyos körülményekben mindent jogszerűvé tehetne; hogy abból nem származik a jog, mert természeténél fogva megfér a rosszal is, következőleg egyszerre kútfeje lenne mind az igazságnak mind az igazságtalanságnak, mit képtelenség nélkül nem állíthatunk. A haszon a társasági hatalom' gyakorlatában, miután eredetet ez egy magasb forrásból vön, mint mérték bir nagy fontossággal, s innen érthetni hogy azok, kik a fő elvül bár hibásan választott haszon' eszméjét igen kifejték, a büntetőjog' gyakorlati részében oly sok jeleset adtak, — megjegyezvén azon szerencsés következtetlenséget, hogy itt mint emberek azon erkölcsi elv' befolyása alatt is dolgoztanak, mit theoriájokban, mint philosophok, tagadtak. Hibáznak mind azok, kik a hasznot még a jog' használatának mértékül sem fogadják el, mert megfosztják magokat azon esz-köztül, minél fogva az örök igazság' parancsait az emberi tökéletlen törvényhozáshozba álthozhatni; mind azok, kik azt hiszik, hogy a jog a haszonnal egy lévén, általa minden igazoltatik, mert ebben benne van az erkölcsiség' tagadása, mi által emberiség s világ hypomochlionától fosztatik meg. Ha a jog oly változékony volna mint a haszon, egy társaság sem állhatna meg, és hiában erősítgetné magát akár hozott törvénnyel, akár társasági szerződéssel. Mert e rendszer után a haszon minden, és így a törvény is

csak addig kötelez míg hasznos. S ha akkor is kötelezne mikor már megszűnt hasznos lenni, nemde egy más elvnel fogva kötelezne, s hol keresnők ekkor a jog' forrását?

A társasági szerződésben? S e kérdés áltvezet bennünket középet tartó e theoria' vizsgálatára, a mennyiben ez a büntetőjog' alapjául vétetik.

A büntetőjog a statusban, közönségesen a status' vég céljából származtatván, miután a status' eredetét sokan szerződésben keresik, természetes, hogy azok a büntetőjogot is szerződésből származtatják, *költvéu* annyi szerződést a mennyi jogra szükségök van (pactum unionis, constitutionis, subjectionis, proprietatis, defensionis, expiationis)¹³⁾. Állítják, mikép minden egyedről, miután a statusszerződésben megegyezett, föl kell tenni, hogy egyszersmind megegyezett minden eszközben mi a status' fentartására szükségesnek ítéltetik. Tehát ha a büntetés a szükség által nem igazoltatnék, jogszerű lesz a szerződők' megegyezése által.

De e rendszer azon hibás suppositión épül, mintha a társaság' léte vagy nem-léte az ember' akaratától függene, holott az természet és észszükség, csak formája függ az értelemről. Következik ebből, hogy ha a társaság nem a szerződésen, hanem ennél mélyebben, az észben alapszik, ebben alapszik a büntetés is, s ez ennyiben szinte észszükség (momentum necessitatis vel juris naturae), de mennyisége s mértéke azaz formája, mint a társaságé, függ az embertől, s ennyiben helye van a szerződésnek (momentum libertatis vel pacti). Különben e rendszer' védőinek azt is kellene állítaniok, mikép az ember soha nem szerződhetik jogellenesen s törvénytelenül, mi más szókkal azt tenné: hogy az ember cselekedeteinek csak physicailag vannak határai, erkölcsileg nincsenek. Már magában csodálatos igyekezet a jognak alapjául oly történeti esetet mutatni ki, melynek

¹³⁾ Fichte, Grundlage des Naturrechts. Jena, 1796. — I. Gruner, Versuch über Strafen. Göttingen 1799. I. 24 — 27. — Mereau, Beiträge zum peinlichen Rechte. Leipzig 1797.

semmi nyoma nincs a történetben. De ha a szerződést előmutatnák is, mindig fenmaradna ama kérdés: mi joggal készítetett az a felek által? mert a szerződés mindenkoron jogot tesz fel a felekben. Azaz, a szerződés soha nem igazoltathatik önmaga által, mert kezdetében tekintetvén, tény az, és nem jog. Csak ha egy eredeti jogot tészünk fel, tétetik lehetségessé a szerződés, de ép az által, mint jogkútfő, feleslegessé is.

Ama magyarázattal, mi szerint a társaság nem azon jogot gyakorolja tagai fölött, mi joga egyiknek a másik fölött lehet, hanem mi önmaga fölött kinek kinek van, semmi sincs jobban kimagyarázva, sőt ezzel a rendszerbe egy új képtelenség hozatott. Mert ha a társaság csak azon joggal bír, mit neki az egyed engedett ált, és büntet, úgy az embernek joga van önmagát büntetni. S ki érti ezt? A vétkes szenvedhet belső mardosást smegjavúlhat, a gonosztévő kinozhatja magát, de magát senki nem büntetheti. Mi rosztat a sértett fél mér, az boszú, mi rosztat a sértő önmagára szab, az belső bánat, de mindeniktől különbözik a büntetés, következőleg az csak egy harmadiktól jöhet.

De azokkal sem vagyunk egy értelemben, kiknek teoriájok szerint a büntetőjog a *védelemjogból* (jus existendi), származik ¹⁴⁾, bár ezek már erkölcsi elvre emelkedtek föl, minthogy a védelem természetjog. Mert mellőzvént azt, hogy miután minden bir védelemjoggal, e tan szerint nem csak a status, hanem minden ember birna büntetőjoggal is: igen világos, mikép abból, hogy valakinek bizonyos célhoz joga van, nem következik hogy joga van minden szükséges eszközhöz is, mert így fel volna kiki jogosítva másokon igazságtalanságot követni el, azaz, egyiknek joga lévén

¹⁴⁾ Sonnenfels, Grundsätze der Polizei, Handlung und Finanzen I. Th. §. 375—388. — G. E. Schulze, Leidfaden der Entwicklung der philosophischen Prinzipien des bürgerl. und peinl. Rechts. Göttingen. 1813. Martin, Lehrbuch des Criminalrechts. 1820. — Romagnosi, genesi del dritto penale.

ellenállani, másíknak joga lévén mind e mellett is cselekedni, jogszerű lenne a jogsértés. Pedig nincs czél e világon, mely valakit igazságtalanságra hatalmazhatna föl. Avagy mivel jogom van életem' fentartani, van jogom lopni is táplálatomat? S ha eset jönne elő, melyben a status által önmegtartására szükségesnek ítéltetnék egy ártatlan' feláldozása, szabad lenne megölnie az ártatlant? Mi jogsértés a végszükség' (Nothstand) utolsó kínában követtetik el-subjective találhat mentséget, például: a lopás, haláléhség, nek idejében, de örökké jogsértés marad az, mert senki nem fogja józanon állíthatni, hogy a sértettel igazság történt, következésképen hogy a meglopott jogszerűen fosztaték meg vagyonától. De ha egy részről a pusztá végszükségből a büntetés' jogszerűsége nem következik, más részről azon végszükség a statusban megbizonyítva sincs, s minden esetre, épen mivel vég nem sokáik tarthat, holott a büntetőjog soha nem szűnhet meg.

S még világosabb lesz a különbség e kettő között: büntetni és védeni, ha közöttök parallelát húzunk, előbb tekintve őket elvökben, annakutána cselekvésekben.

A védelemben több része van a szükségnek, a büntetésben az erkölcsiségnek. A védelem csak addig jogszerű, míg elkerülhetetlen, rögtönös, és a támadás jelenvaló; a bíró multról ítél, jelen és jövőndő túl esik körén. A védelem' jogának el kell múlni hogy a büntetésé kezdődhessek. Ítéletében az igazság a vádlottnak sem bánalma sem rögzöttsége által nem korlátoltatik, a belsúly' (Schuld) körén belül lett szigorúbb, lehet engedékenyebb; de a védelem-jog a megtámadó' akaratátul határozttatik meg, mihelyt megszűn¹⁵⁾ a támadás, elmúlik a védelem. De ép itt veszi kezdetét a büntetés. A személyes védelemjog a status által nem akkor gyakoroltatik, midőn büntet, hanem midőn háborút folytat. S mikor e jogot vagy ember gyakorlja vagy

¹⁵⁾ Revue Française. Nro 5. Paris. 1828. I. art. Broglie Herczegtől. l. 20. 21—26.

status, nem bir azon erkölcsi felsőbbiséggel, mivel annak kell bírnia ki büntet; nézz két embert, kik veszekesznek, nézz két statust mely egymás ellen harczol. Ki védi magát az fél, s itt mindenik magát védi. Két status szemközt egymással (mint két ember) védelmezheti magát, megölheti a másikat, de azt meg nem büntetheti; ítélete vagy pusztá kárpótlás vagy nemtelen erőszak. Ha a védelemjog a multból is veheti erejét, mint a büntetés, ugy bosszú az, ha pedig a jövőd' félelmeire is szabad hallgatnia, úgy végtelen az, s általa jogszerűkké válnak a legiszonyubb kegyetlenségek. Innét látni való, hogy a védelemjog a megtámadással egy pillanatban kezdődik, 's enyészik el.

S e két jog közt nem kisebb a különbség, cselekvéseikben hatekintetnek. A védelemjog bár elvében jogszerű, hatásában már természeténél fogva mindig van korlátlan-ság s bizonyos állati irány. Megtámadtatván, védem magam úgy a mint tehetem, nem vizsgálva a megtámadó miért s mi öntudattal cselekszik, tehát, akár van akár nincs helye a betudásnak; s így védi magát a társaság is, midőn háborút visel. Ellenben a büntetőigazságnak kötelessége előbb megismerni a valót, s csak aztán van joga itélni; ez tehát, természetesen, az őrültet nem fogja sujtani. Ez fontol mielőtt cselekednék, az rögtön cselekszik; mert annak van ideje, s kell idejének lenni a fontolásra, ennek csaknem soha nincs. Itt fekszik annak oka, hogy ha az ítélőhatalom ártatlant büntet, borzadást s bosszút gerjesztett, s a bíró' keblében a közönség' átka mellé saját lelkisméretének furdalása is járul; ha ellenben a védelem túl ment a jog' körén, az mindig fog mentetni, s inkább hibának mint bűnnek tekintetik. Következésképen ha a védelem külső jelenetekkel igazoltatott, bár a védelmi tettnek belső jogszerűsége iránt légyen is kétség, bajos azt vádlani; de ha büntetés mondatott ki, midőn voltak kétségek, lehetetlen azt menteni. Azaz, kétségben szabad védekezni, de nem szabad büntetni. A védelem hatást tesz föl, mert az nem annyira jog az ész—, mint pusztá rögtöni visszahatás a phy-

sica' törvénye szerint; két elszabadult s összeütköző erő, melyből mindig a gyöngébb vesz el, — egy harcz, tusa miben nem két jog de két hatalom küszködik, miben a megtámadott alanyilag mentséget találhat, rémültében bár mit tön, a nélkül hogy cselekedete jogszerűnek mondathatnék. Azonban miután a védelem s büntetés közötti különbséget akarjuk kimutatni, s miután az emberről mint eszes és erkölcsi lényről még ez állati viszonyban s jelenetben is többet szabad s kell kívánnunk, mint két vadtól mely össze csap, állíthatni mikép a védelem csak három föltételek alatt jogszerű: hogy elkerülhetetlenül szükséges legyen; — ha ez a büntetésről is megkivántatnék, a rabok' nagyobb részét szabadon kellene eresztetni, hogy a lehető legkiméletesb legyen, és így ez a megtámadáshoz arányoztassék; — a büntetésben pedig igazság a vezérelv, és így mértékét a belső suly' fokozatátul veszi, hogy megszűnjön mihelyt megszűnt a megtámadás; láttuk, hogy a büntetés' köre ellenben ép ekkor nyílik meg. A védelemnek helye van mind ember, mind állat, sőt még lélektelen test' ellenében is; de vajjon Xerxesen, ki a tengert rablánczra akará veretni, és egy török padischán kívül, ki azt megcsapatá, volt e több bolond azt hívő, hogy az emberen kívül egyebet is megbüntethetni?

Nem is nevezi a világ igazság' szavának s büntetésnek azon ítéleteket, mik a védelmi roham' jellemét viselik magukon. Nyissuk föl a világtörténet' lapjait s hazánkét, s tekintsünk által a Caraffa-féle commissiókon. De vissza sem kell pillantanunk a múltba. Van hazánkban még egy törvényszék, mely közöttünk képtelenül örökös *végszükség*et (Nothstand) s 'alarm'-ot tesz föl, s melynek ítéletében valósággal több van a védelem' erőszakából s hirtelenkedéséből, mint az igazság' erkölcsi nyugalmaiból s biztos meneteléből: *A Statarium!*

És most következik áltmennünk az *igazságtheoriára*. De értelmünk nem egyezik az *absolut* vagy *Isteni igazság-*

theoriával sem, úgy a mint azt Kant ¹⁶⁾ és mások fölállíták. E theoria a büntetést egy categoricus imperativuson alapítja, mi szerint a gonosznak szükségképen lakolnia (büntettetnie) kell azért, mert gonosz s mivel az Isteni igazság így akarja. Azonban ha egy részről az igazat eltalálta is, midőn a büntetés jogalapjának nem egyes czélt, nem a szükségét, hanem az elkövetett bünt állítja; más részről szinte téved, igényelvén a *büntető* embernek Isteni jogot s tehetséget a *bűnhődött* ember ellen, mi szerint az ember néha egy pillanatban (ha lakol) csak dolog, másban (ha ítél) már Isten volna, és nem vévén semmi tekintetbe a társasági viszonyokat, úgy hogy szerinte, ha a társaság közakkarattal feloszlanék is, a tömlöczben lévő utósó gyilkosnak hóhérpadon kellene meghalnia, hogy mindennel az történjék, mit cselekedetei érdemlenek, s a vérbelsúly ne szálljon a népre, mely nem emelte szavát büntetéseért, minthogy az az igazság' e nyilvános megsértésében részvevőnek fogna tekintethetni.

E szerint minden erkölcstelen cselekedetek büntetendők akár jogsértők akár nem, — iszonyú tér még az emberi igazságnak is, mennyivel inkább az emberi önkénynek; e szerint a büntetés' mértéke mindig a cselekvő' erkölcstelensége által határoztatik meg, holott az ember saját magáérul is kétségben van, mennyiben egyeznek, mennyiben nem az erkölcs' törvényeivel, nem hogy másnak belsúlyát áltismérhetné egész mélységében; és még nehezebb, ha ugyan nem lehetetlen, magasságáról s mélységéről ítélni, ha a társasági viszonyok közé mint mértéklaphoz nem illesztethetik, mit pedig itt tekintetbe venni nem szabad; e szerint a büntetésnek minden körülállásokban alkalmaztatnia kellene, bár jó, bár rossz következze belőle, azonban így sokszor igaznak találtatnék, hogy summa justitia summa injustitia, s az igazság' azon legmagasb törvényének, inkább menekedjék meg száz bűnös mint szenvedjen egy

¹⁶⁾ Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre.

ártatlan, gyakran ellenkezője fogna történni, azon kívül hogy ez értelemben a büntetésnek csak Isten által, s az erkölcsi világban van helye, hol az örök igazságnak nincs más célja, mint saját beteljesedése, lévén önmagáért; és e szerint továbbá a büntetés, a bosszú természetét öli magára, — mi fontos ellenvetés, bár Rotteck reá azt feleli¹⁷⁾, hogy a bosszú erkölcs elleni lehet, de soha jogelleni, ha az igazságos mértéken túl nem hág; s e szerint végre a társaságban minden polgárnak joga van a bűnöst megbüntetni, minek azonban azon szomorú bár meglepő eredménye lenne, hogy éppen mi által szereztetett, maga az igazság által juttatnék végromlásra a társaság.

De bár az igazságtheoria ily magas és ép azért alkalmazhatlan értelemben vétessék, szerinte még is, miután a büntetés' jogalapjának az elkövetett bűnt mondja, az ártatlan, közvetlenül, soha sem büntethetik; míg ellenben a relativ (haszontheoriák) szerint az ártatlan csak úgy nem lakol, ha a társaságnak, szerencsére, nincsen szüksége szenvedéseire. — Másik lényeges különbsége tekintetben, hogy ama szerint a bűnöst mindig éri büntetés; e szerint pedig csak akkor, midőn büntetése célszerű. Innét kitetszik, hogy amaz az ártatlannak, ez a bűnösnek kedvezőbb.

S itt eljutánk azon pontra, honnét egy lépés van értelmünkig. Csak leteszszük azon isteni hatalmat, mit az abszolút igazságtheoria' védei tulajdonítnak magoknak, s érezve s elismerve gyarlóságunkat, mi ítéleteinkben skepticismre s ez humanításra int, megelegszünk annyi hatalommal mennyi az ember' belátását illeti, s értelmünket nevezük: *emberi igazságtheoriának*.

S ezt jelen alkalommal, nem annyira kifejtteni s megalapítani, mint pusztán előadni próbáljuk a következőkben.

Minden tudományban van egy titokteljes kezdet, vagy elindulási pont, talán azért, hogy mindenütt az örökkévalóság s az eredeti bölcsesség' mysteriumára emlékeztessünk.

¹⁷⁾ Lehrbuch des Vernunftrechtes. Stuttgart, 1840. I. B. I. 259.

A theológiában ilyen az Isten; a psychológiában s anthropológiában ilyen a lélek; a physicában ilyen az erő; a moralban ilyen a *lélekismeret*. És sokan e ködöt tagadásnak teszik alapjává, mi csak nyugtalanabb elmélkedésre szolgálhat ösztönül.

Mert ezek lenni nem szüntek meg azért hogy értelmünk előtt elvesztek az ég' magasságában. Sőt épen magasságuk azon vezető, melyen legfellelegőbb eszméink' forrásaihoz eljutunk. Így például, az erkölcsvilág' ismeretére a lélekismeret által vezéreltetünk.

De mi az? s érdemel e hitelt, mi nem mindenben egyképen szól? Ezt kérdik azok, kik a lélekismeretet tagadják. Röviden válaszolunk. Van bennünk, tagadhatlanul, egy belső közvetlen erkölcsi érzés; ha szövetnekével az ész is hozzá járul, annak borongó sugalmait átvizsgálja, megvilágítja, s kitisztítja, támad a lélekismeret. Tehát az, csak ott fejlődhetik ki teljesen, hol ama két tehetség egymást általhatva egyesült. Innen érthetni, hogy egyrészt lélekismeret minden emberben van, s hogy más részt az leginkább s legvilágosabban s leghatározottabb kijelentéssel a mivel emberben nyilatkozik, következőleg annak különféle nyilatkozásából ép úgy nem lehet azt huzni ki, hogy nem egy a lélekismeret, mint a miveltség' különféle fokozatából nem lehet azt következtetni, hogy nem egy az ész. Vak sejtésnek sem mondathatik, mert fő része van benne az észnek, mi okok szerint vizsgál és ítél.

Kétségkívül van egy erkölcsvilág, mint van egy anyagvilág, s mindkettő saját renddel s törvénnyel bir. De törvényeiket az anyagi lények nem ronthatják meg, mert náluk a szükség uralkodik, és így rájuk nézve érdemnek s érdemtelenségnek, igazságnak s igazságtalanságnak semmi helye nincs; az erkölcsi lények ellenben vétethetnek törvényeik ellen, mert náluk szabadság van, mi felelőségnek kútfeje. Hol törvény van, mit, ha ismertetik, lehet megtartani s meg nem tartani; és szabad akarat van, mely azt követheti is és meg is szegheti: ott kell lenni igazságnak is, rosztért rossz, ki bünt követettel, lakoljon; jóért jó, ki jót cselekedett, ju-

talmát vegye, vagy ily képtelenséget kell állítanunk: van törvény, de azért jó és rossz közt nincs különbség; van szabad akarat, de nincs felelőség. Mely igazság az erkölcsi rend' örök törvényeihez mér cselekedetet és szándékot, s büntetést és jutalmat tökéletes mértékkel oszt: erkölcsi igazság annak neve, s egyedül Istennek van hatalmában.

S a földön erkölcsi rend alá csak az ember tartozik, mert észszel s szabadsággal csak az ember bír. Tehát felelős is az erkölcsi törvény s az igazság előtt, mert amazt megtörheti a nélkül hogy azt tenni kénytelen volna, mert emettől mint olyan büntettetik, kinek nem csak választása volt a jó és rossz között, hanem esze is volt közöttük különbséget tenni.

Azonban magára hagyatva az ember tehetlenebb lenne az állatnál, s egy vagy más tekintetben, megelőztetnék valamennyi által; esze fejletlenül maradván alig vergődhetné fel az erkölcsi törvény' ismeretére; szabadsága, physical s másféle szükségek által, annyira elnyomatnék, hogy akarata csak mint ösztön, az állatokénál sokkal tökéletlenebb, fogna nyilatkozhatni, s így csaknem megszűnne lenni erkölcsi lény is, mert észszel s szabadsággal nem bírván, csaknem megszűnne lenni felelős. Egyedül társaságban lesz az ember hatalmassá, itt fejlik ki esze, itt érik meg szabadsága, s támad erkölcsi felelősége, miből világosan következik: hogy az ember ép úgy természeténél fogva társas lény, mint természeténél fogva eszes és szabad lény.

A társaság e szerint *mellőzhetlen* föltétele az ember' kifejlődésének; következésképp' a társas lét az emberre nézve, nemcsak jog, de erkölcsi kötelesség; s az emberi természet egy erkölcsi törvénye ellen vét az, ki a társas állapot' tökélyítésére nem dolgozik. Miből kitetszik egyszersmind, hogy a *társaság csak úgy jogszerű*, ha mindenkire nézve eszköze a kifejlődésnek. Nem elég tehát erre sokasága az embereknek, rend kívántatik közé, mit az ész állítson, s e mellé egy védő hatalom, mi az észé legyen.

De miben áll e társasági rend? Szükség ez eszmét jobban meghatároznunk, különben általa minden fog igazoltathatni. Tudjuk hogy a *salus publica*, nép' java, *ősi alkotmány*... szavak helyét a zsarnokok' ajkában legközelebb a társasági rend váltá fel, mintha ez valami magán álló volna, mi nem az emberekért van, mintha ez virulhatna míg körülte a polgárok nyomorognak, mintha benne egy szörnyű bálványisten élne közöttünk, ki az egyesek boldogságával táplálkozik. Szerintök egy mindenütt jelenvaló céltábla ez, s nem követtetik el bűn, melly által meg nem sértetnek ¹⁸⁾.

Azonban a társasági rend csak akkor valóban az, midőn belőle szabadság és béke fejlődik ki, bizonyosan nem az ha szabadsággal és békével ellenkezik. Mert a rend a dolgokban nem egyéb mint az ész, s a szabadság s béke nem más mint az ész' törvénye; ha tehát a rend ellenkezésbe jőne a szabadsággal s békével, az ész saját törvényével ellenkezne, mi lehetetlen, vagy pedig, ha ama két erkölcsi eszmével csakugyan össze nem férhetne, nem volna az az ész' rende, de ez esetben a társaság is megszűnne jogszerű lenni, mert nem volna mindenkire nézve eszköze a kifejlődésnek. Ezek után szinte felesleges a kérdés, de az itt magában áll előnkbe: mi a társaság' célja?

A célnak olyannak kell lenni, mi valósággal elérhető, különben könnyen vágygyal zavartatik össze, mi sokféle és szebbnél szebb van, és olyannak mi mindent egyenlően illet, különben sokszor saját érdekeket fogják a hatalmasok annak kiáltani. Nem lehet tehát cél sem a köz jóllét, sem az erkölcsi rend' felállítása. Az első igen ingatag fogalom; hiszen a közjóllét nem egyéb mint gyarapodása a társasági célnak, következőleg ez vele nincs jobban meghatározva, csak másképen kifejezve. Alatta nem lehet az egyesek' boldogságát érteni, mert azt mindig csak maga az

¹⁸⁾ Mühl, Ueber den Zweck der Strafe. 1837. I. 15. — Lucas, von dem Strafsysteme etc. übersetzt von Samhaber. 1830. I. 90. 91.

ember ismeri, s e szerint az egyedül önmaga által megszerezhető; ha pedig alatta mindenkét értjük, azt, mi egyeseknél lehetetlen, alkalmazván mindenkire, képtelenségre emeljük. A második igen magas fogalom kívül esik a társaság' körén, mely véget a joggal együtt ér. Itt már Isten' birodalma kezdődik. A társaságnak nem szabad az egyedek' lelke fölébe bírónak lépni, mert a tömegnek, mely parancsol, itteni érdeke s élete önálló és teljesen független az egyesétől, ki engedelmeskedik, s hol a lények egymásra nem hatnak, ott egymásra nézve jogot sem szerezhetnek; de földi hatalom hiában is igyekeznek a lélekismeret' országában benyulni. Az erkölcsi rend' felállítása a lélek' belső dolga: e szerint az ember' és nem a status' célja; más tehát a status' célja, más az emberé, s e tekintetben az ember, ki célját önmagában viseli, fontosb a statusnál, melynek célja az emberben van.

A társaság' célja: *szabadság és béke*. Külsőt értek. Ilyet a társaság, ha kell, erőszakkal is eszközölhet, és ez illet mindenkit, mivel szükséges feltétele az embernek' kifejlődésének, mi egy részről erkölcsiségre emel, más részről jólétre segít. Szabadság és béke egymást határozza meg; a szabadságot lehető legtovább eresztetni, de nem tovább mint a békével megfér, s a békét mindenkép fenntartani, de nem a szabadság' elnyomásával. Mely szabadság a békével össze nem fér, az korlátlanúság; mely béke a szabadság' romain épül, az halál. Közvetlenül boldoggá tenni a társaság' senkit nem akarhat, mert a boldogság' viszonyos fogalom, mi egyedenként változik, de mindent engedjen boldog lehetni; ha ezt tette, céljához ért. A társaságnak leghívebb képe egy pályahely, mely védve van belső rendtelenségek, s külső megtámadások ellen. Kinek utában semmi sem állt és rosszúl fut, magánkívül senkit nem vádolhat¹⁹⁾.

¹⁹⁾ Bár ez: társasági rend, és ez: szabadság s béke régül egyre megy, ez utóbbik kifejezést sokkal elébe teszem amannak, részint mert ez mint a társasági rendnek is eredménye és így csakugyan mint a társaság' utolsó célja jelen meg,

S e két garantián kívül semmi egyéb nem kívántatik arra, hogy az emberiség mind erkölcsileg, mind anyagilag kifejlődjék. De e kettő okvetetlen szükséges. Meg kell tehát ezt szerezni és fel kell tartani; azonban nem pusztán azért mivel szükséges, hanem mivel jogszerű is, mert nélküle nincs kifejlődés, e nélkül viszont az erkölcsi rend' törvényeihez nem alkalmazkodhatunk, tehát ki a szabadság s béke ellen cselekszik, bünt követ el embertársai ellen, és mivel megszerzésére s feltartására eszköz is van jogszerű. De miképen? Céljához jutásra a statusnak két eszköze van, egyik a jóság (volentem ducit), ez az oktatás és nevelés; másik a kényszer (nolentem trahit), ez a büntetés. Most tárgyunk csak ez utóbbik.

Minden ember középpontja egy physical s erkölcsi munkásságnak, saját magának egy kis világ. Ezen belül ki ki ugyan azon jogokkal és kötelességekkel bir, azaz minden ember egyenlő, s határai közt mint egyfelül teljes joga van munkásságát kifejteni, másfelül szoros kötelességében áll tökéletesedni. S ez a szabadság. S az ember felelős annyiért, mennyit a körön belül végre hajthat. Innét ha mástól segélyt kívánni nincs is mindig joga, mindig van joga követelni, hogy saját körében meg ne akadályoztasék. Következik ezekből, hogy ki saját köréből kiront, s máséba vág, az ott szükségképen idegen jogokra s kötelességekre, azaz természetes ellenállásra talál. Kit ekkor ér szenvedés, nem panaszkodhatik joga sértéséről, mert hiszen kívül áll saját jogkörén; itt jogtalanul találja őt mások' joga. Csak egy korlátot hord az ember örökké magával, min embertársa soha és sehol túl nem mehet, s ez a személyjog.

részint mert a szabadság és béke' nevében még is nehezebb szabadság s béke ellen cselekedni, mint a homályosb értelmű társasági rend' színe alatt elnyomást gyakorlani, részint mert ez által nép és kormány világosabban emlékeztetve van, amaz arra: mit várjon a kormánytól, emez arra: mivel tartozik a népnek, s mint kettő társaságbeli örökös kötelességére.

De ezeken felül minden joggal, legyen az akár eredeti akár szerzett, természeténél fogva együtt jár kényszer is, azon esetre, ha jogunk' használatában mások által gátlatnánk ²⁰⁾. Magában véve a kényszer ellenmondásban van szabadságával a kényszerítettnek s ellenkezik homlok-egyenest a joggal, mely mindenki' akaratának legteljesebb szabadságában áll. Azonban mivel más oldalról a jog az akarat' egyenlő kihatásán is alapszik, azaz, hogy saját körén túl ne terjeszkedjék, épen a kényszer felel meg a jognak, mint ellentétele a már elkövetett jogelleniségnek, minthogy a nélkül az akaratot nem lehetne körébe visszanyomni, s így a szabadságot sem helyre állítani. Kénytelen ugyan nem vagyok kényszerhez folyamodni, ha nem akarok; de mindig lehet a mikor akarok. Mert a szabadsággal nem az ellenkezik, ha a kényszerszerű önkényt tartózkodom, hanem az, ha annak a sértő ellen használatátul más által tiltatom el. Azon tan, mely a jog' feltartására szükséges kényszerszerű jogilag meg nem engedhetőnek vallja, önmagának mond el-lent, mert a megtámadottra tartozást hátrítván jogsérelmét türni, ugyan azzal a megtámadónak jogot tulajdonít amannak jogai ellen cselekedni, s így míg a jogot egyfelül fölépíti, másfelül lerontja. A jog a maga teljességében nem egyéb mint szabadság, s e két névvel az észnek egy törvénye fejeztetik ki; a kényszer ismét nem egyéb mint az én szabadságom más korlátlanúsága ellen, nem egyéb mint összenyomott jog viszont kiterjeszkedésében saját határai között, — vagy szabadság mely túl menvén körén, viszszaigazíttatik, egy sugár mely idegen testbe ütközvén, megtörik, s kénytelenül vissza tér.

Tehát miként a szabadság s béke az ész' rende, úgy a kényszer is, belül a jog' határain, az ész' eszköze, akár mint védelem jelenjen meg a veszély' pillanatában az egyese-knél, akár mint büntetés a társaság' kezében.

Láttuk hogy van erkölcsi rend s hogy az ember hoz-

²⁰⁾ Bergh, in Beccarias Uebersetzung. II. Th. 1798. I. 42.

zá alkalmazkodni köteleztetik; láttuk hogy az ember egyetemi fejlődés nélkül nem lehet, s hogy viszont ez csak társaságban teljesezhetik; láttuk hogy a társaság rend, azaz szabadság s béke nélkül czélt nem ér, sajt is tudjuk, hogy ez kényszer nélkül fel nem áll; láttuk azonban hogy itt a kényszer jogszerű mivel az észé: most már az a kérdés, ezt alkalmazni kinek van joga?

Az örök igazság e földön csak részint nyilatkozik, magunkban mint lélekismeret, mely gyötör és fedd, másokban mint azoknak gyűlölsége s gyalázása, mely rajtunk terhesen fekszik. S ennek bölcsesége, közvetlenül, soha nem használ másféle kényszereket.

A sértettnek egy kényszerhez van joga, a védelemhez, de ez felette korlátolt is, mert együtt kezdődik s együtt végződik a megtámadással, elégtelen is, mert mellette az erős él meg, a gyöngye áldozatul esik, azon kívül hogy könnyen vesztheti jogszerűségét, túlságossá válván, mert ellenállással a megtámadó annyira felingereltethetik, hogy végül olyat tesz, mire kezdetben maga is összeborzadt volna, vagy megfordítva, a megrohant, veszedelme' végpontján visszanyervén s itt nyervén vissza erejét, nem fog ismerni határt boszujában, s válik megtámadóvá, úgy hogy mind kétő bűnös lesz, egyik kezdte a bűnt, másik folytatta azt.

Vagy a sértőn és sértetten kívül akárki harmadik bír az alkalmazás' jogával? Igaz, ha a bűnös igazságosan lakol, büntetése belsőleg jogszerű, bár honnét s bár kitől jőjön az; mert a bűnös, ha erkölcsileg nem mondhatja, hogy érdemtelenül bántatik, méltán szenvedti azt, mert a sértett nem cselekszik senki joga ellen, ha elégtételt az igazság' mértékével fogad el, akárkitől fogadja azt el. Azonban ha egy harmadiknak néha van is joga beavatkozni (jus interventionis) mi a szabadság s béke' fentartására a pusztá védelemnél valóban sikeresb és nagyobb körű eszköz, soha nincs joga büntetni, mert nincs joga parancsolni, mert bár az egyes bírhat az ész' azon belső hatalmával, mely lévén mintegy az örök igazság' némi visszasugárzása

a földön, az adatok' összeállítása után tökéletes ítéletet hozhat, de benne szabályilag (s kivételen egyetemi jogot nem lehet építeni) soha nem egyesülhetnek mind azon külső feltételek, mik az emberi igazság' gyakorlatára elengedhetlenek, t. i. a többek között nincs eszköze a valót kitanulni mi előtt ítélne, és miután ítelt nincs hatalma azt ellenállhatlanul végrehajtani. Ekképen a társaság szükségesen örök egyenletlenség', villongás s harcz' terévé válnék, s midőn valamely jog' gyakorlata az erkölcsi renddel s szabadsággal és békével szükségesen ellenkező eseteket hoz elő, ott nem a süker, de vallóssággal a jog hiányzik.

Az ész' teljes hatalma csak a társaság' egyetemi hatalmában nyilatkozik, mert nem csak összesége minden észnek s értelemnek, mi tagaiban külön találtatik, — s ez az ész' belső világa; hanem szabályilag (s kivétel nem ront jogot) csak benne egyesülhetnek mind azon feltételek, mik az emberi igazság' gyakorlatára elengedhetlenek, t. i. minden akarat és erő, mi tagaiban külön s gyöngébben él, — s ez az ész' külső ereje. Az ész' ebelső subjectiv és objectiv hatalmának egyesülete a büntetés' joga. Mutatja az, hogy midőn egyes ember határoz büntetést, bár az ismeret' hatalmát bírja, külsőleg ellenállunk, s méltán s ez így lenne örökké; mutatja az, hogy midőn a társaság' igazságtalan ítéletet hoz, bár legyen nála erő a végrehajtásra, lélekben felháborodunk, s joggal szinte; ott külső tekintet nem volt, itt belső jogszerűség hiányzott. Egymás nélkül e kettő, amaz egy üresen elzengő igaz hang, emez egy vakon munkálkodó erőszak. Innét látni, hogy hatalmával élven a társaság, nem mindig az ész' hatalmát gyakorolja, soha nem t. i. mikor belső jogszerűséggel nem bír, azaz, megszűnik ész lenni s válik pusztá erővé. Azon hatalom melly büntetni akar, a mennyire lehet, hasonlóképen legyen az Istenségnek, mely a valót nemcsak megismerni tudja, hanem, mit annak ismert, végrehajtani is bírja, s az nem lehet más mint az ész' hatalma, de ez viszont ily kétélűleg csak a társaság' egyetemében nyilatkozhatik.

Következik előadnunk, mi a büntetésnek jogalapja, s ez fogja kimutatni a különbséget, egy részről az *emberi* más részről az *isteni igazságtheoria*, némileg egyszersmind a *haszontheoria* között.

Az erkölcsi rendnek megfelel az isteni igazság, a társasági rendnek megfelel az emberi igazság, s miként a társasági rendnek forrása az erkölcsi rend, úgy az emberi igazságnak is forrása az isteni igazság. Parányi ugyan mit az ember épít, de alapja a nagy föld; tökéletlen ugyan az emberi igazság, de egy sugár az erkölcsi világból. E szerint nem azért büntet a társaság, hogy az erkölcsi rendet fentartsa, mert azon kívül hogy mi ennek sem teljes ismeretével sem reá hatni elég eszközzel nem bírunk, azt, mint a csillagok' forgását a magasban cselekedeteikkel az emberek meg nem háboríthatják; hanem azért büntet a társaság, hogy a szabadságot s békét megőrizze, mert az ember ezt felforgathatja, s nélküle nincs társaság. Mi tehát jogalapja büntetésnek? E két szél közt magában nyílt meg a középút, s rajta még is legkevesebben indultak el. Az isteni igazságtheoria mindenütt büntet, hol *vétket* talál, mi csak úgy történnék igazságosan, ha a bíró nem szinte ember hanem tisztán erkölcsi lény volna; a haszontheoria mindenütt sujt, hola szabadság s béke' érdekében *szükséget* lel, mi jogszerű viszont csak úgy volna, ha az ember erkölcsi lény megszűnhetne lenni. Amaz elhagyja a földet s testet, megszűn lenni ember s botorúl az erkölcsi rend' fentartójának hiszi magát; emez az eget tagadja meg, erkölcsi jogaiból kivetköztetvén az embert, s úgy tekintvén azt mint a föld' akármely barmát, melyet, ha reá szükség van leölnek, ha nincs, engednek tovább élni.

Egyáltalában nem lehet szó e földön azon isteni igazságról, mi szerint a bűn soha nem maradhat büntetlenül, mert az erkölcsi rend' ez örök törvényének beteljesedését nem ember hanem a gondviselés eszközli; hanem csak azon társasági igazságról, mi szerint teljes elégtételt nyerjen az egyes, ha jogaiban megsértetett, s az egész, ha a szabad-

ság s béke megháborított, és ha elégtételt követelnek egyszersmind; mert ha vagy az egyes megbocsát vagy az egész (nem csak mint törvényhozó, hanem midőn az ítélet ép a társasági rendnek, mit az igazság megőrizni akar, felforgatását vonná maga után, mint bíró is) nem látja szükségesnek büntetőjogával élni, ezzel senkin nem történik igazságtalanság s így a társasági igazság sem sértetik meg. Mind e mellett is e két igazság egy forrásból ered, mert mindeniknek szent és elengedhetlen kívánata: hogy egy ártatlan se büntetessék; hogy keményebben egy bűnös se büntetessék mint bűnhődött (punishment inflicted beyond the merit of offence, is so much punishment of innocence, Franklin ²¹⁾; *dés qu'on dé passe d'un atome le mal mérité, il n'y a plus justice*, Rossi ²²⁾; hogy jutalom a roszért ne adassék, sem megfordítva, és hogy kinek lakolása igazságosan kívántatik, ne maradjon büntetlenül. A helyett tehát, hogy az isteni igazságtheoria azt mondja: a statusnak mindenütt *kell* (soll) büntetni, hol bűn van, mivel *bűn van*, mi, az emberi igazságtheoria, azt mondjuk: a status mindenütt büntethet (darf) hol bűn van, mivel *van bűn*, — azonban egyik szerint sem azért mivel a büntetésre szükség van. S valóban történetileg igaz ²³⁾, hogy az igazság' elve, ha bár különösen fel nem állítatik is, inkább vagy kevésbbé mint vezéreszme tekintetik valamennyi törvényhozásban; hogy ez elvet a különféle viszonyok szerint különféle alakban keresztül vívé találjuk mindenütt; hogy ez már azon legelső elemekben (boszu, véralku), mikben a büntetés kezdetében meg jelent, ben van és munkás, és mind ez egyszersmind a lélekismeretre bizonyosság, hogy öröktől fogva volt és így leendő örökleg; de tagadhatatlan az is, hogy a büntetés' mértékére nézve magok a relativa

²¹⁾ Works. Edinburgh, 1809. Vol. 2. I. 105.

²²⁾ Traité de droit pénal, I. 172.

²³⁾ Abegg, Die verschiedenen Strafrechtstheorien in ihrem Verhältnisse zu einander und zu dem positiven Rechte und dessen Geschichte. Neustadt a. d. O. 1835.

theoriák is, bár hallgatva, bár világosan, az igazság' elvét kénytelenek elfogadni. Egy példa Romagnosi, ki ez elvet állítja föl: a büntetésnek nem szabad lenni sem túl keménynek, hogy a *bűnös*, sem túl enyhének, hogy a közbátorság meg ne sértsék ²⁴⁾.

De más oldalról, az isteni igazságtheoria ellen a relatíva (haszon) teoriák' részéről szinte áll, hogy midőn az csak azért büntet, hogy az igazság beteljesedjék, s büntet akkor is midőn az sem az egyesnek sem az egésznek semmi javára nem válik, a büntetés nála mint valami czéltalan és így esztelen tett jelen meg, s magának az örök igazság' hivatását látszik tulajdonítani, mely előtt a bűn' büntetése ok és cél, a nélkül hogy az ítéletben a belsuly' teljes ismeretével, a végrehajtásban tökéletes eszközökkel birna, mert az erkölcsi belsulyt végre is csak világi rosszal büntetheti. Azonban viszont magok hibáznak, midőn a bünt semmi tekintetbe nem vévén, a büntetés' egyedüli jogalapjának vagy a bűnelőzést, vagy az elrettentést, vagy, kik legmagasbra emelkedtek, a jogállapot' fentartását mondják, mert így annak jogszerűségét a haszonban vagy szükségben helyezik, mi által az ember pusztá eszközzé alacsonyíttatik. Az isteni igazság- s haszontheoria a két ellenpolus, s köztük a különbséget s távolságot e rövid okoskodás fejezi ki: ama szerint czélszerű minden mivel jogszerű, eme szerint jogszerű minden mivel czélszerű. Mi mind ezek' ellenére azt állítjuk, hogy a társasági igazság egyedül azon kötelességeink' megsértésére, mikkel másoknak tartozunk, és csak annyiban terjedhet ki, a mennyiben általa a szabadság s béke megháboríttatik, és ez ellen is büntetést csak akkor használhat, midőn abból a szabadság s béke' javára haszon várható. Az örök igazság ott végződik, hol az erkölcsvilág; az emberi igazság szükségképen ott, hol a társaság' érdeke. Az emberi büntetésnek alapja az igazság, határa a szükség (azaz, addig sem mehet mindig, de soha túl rajta) és eszközhiány;

²⁴⁾ Genesi del diritto penale. §. 648.

la justice sociale s'arrête là, où il y a absence de besoin et de moyens: nem büntet hol nincs szükség, s nem büntet hol hiában büntet. Mi teljes joggal elmondhatjuk, mit Bentham csak az erkölcs' fogalmának elforgatása után mondott el: a törvényhozásnak s erkölcstannak *egy középpontja* van, de *más körülete*. Végtelen ezé, amazé korlátolt. A helyett tehát hogy a relativa theoriák azt mondják: a statusnak mindig kell büntetni, mikor a jogállapot' fentartására a büntetés szükséges; mi, az emberi igazságtheoria, azt mondjuk: miután bűn van is, a status csak akkor büntethet, mikor a szabadság s béke' fentartására szükséges, de büntetésében a szükségét nem szabad követni, ha az igazság' határain túl menne.

Szerintünk tehát a büntetés' jogalapja: az elkövetett bűn (s ez örök, momentum necessitatis), és a szabadság s béke' fentartása, *együtt* (s ez változó, momentum libertatis). Amaz által igazság van a büntetésben, ez által ész, és ez utóbbikban ben foglaltatnak minden relativa theoriák, melyeknek annyiban igazok van, hogy a büntetést nem magában tekintik, hanem viszonyában fogják fel a társasággal és társaság' céljával: de innét érthetni egyszersmind, hogy ezeknek önállóságok nincs, mint azt követelik, mert az igazság' határa az övék is, s joggal csak ennek terén bírnak, mit azonnal elvesztenek, mihelyt róla lelépnek. Bűn nélkül Istent sem cél nélkül embert nem illet büntetés. Következik jogalapunkból, hogy ha nincs bűn, nem szabad büntetni bár van szükség; hogy ha szükség nincs, nem szabad büntetni bár van bűn; és hogy ha lévén bűn, bár mi nagy légyen a szükség, keményebben azért senkit nem szabad büntetni mint érdemli.

De úgy látszik, s ez a gondviselés' nagy bölcseségének talán legnagyobb bizonyossága, miként a józanúl vett igazságelv épen nincs ellentételben a józanul vett haszonelvvel, mert míg egy felül az igazság akarja, hogy a büntetés a szabadság' s béke' fentartására munkáljon, más felül a tapasztalás átlátja, mikép csak olyan büntetéstől várhat-

ni sükert, mely igazságosnak ismertetik, minthogy büntetéseket, melyek a köz lélekismeretszerint a bűn' nagyságával nincsenek igaz arányban, a törvényhozó soha nem vihet keresztül, sőt szilárd ellenállásra talál úgy a népen mint a bírakban, — példák a juryk' ítéletei Franciaországban 1832. előtt, s Angliában még ma is. A társaságban élvén s munkálkodván az igazság, védi az az anyagi érdekeket is, nem mivel s mikor pusztán érdekek, hanem mivel s mikor jogok is. S miként a bűnökre nézve állíthatni, hogy rendszerint mi erkölcstelen az ártékony is, és mi ártékony az erkölcstelen s, úgy egykor ki fog fejleni, hogy a büntetésekben is összeesik a szükséges az igazságossal, s hogy mi valóban szükséges, az erkölcsi is, mert különben a sors a társaság' fenállását olyan feltételekhez kötötte volna, mik magok rontják el mit magok építenek, s így a czélt ép azzal tolják el mivel elérni akarnák, hasonlólag ahoz, ki a lidérczfényt ép azzal távolítja el magától hogy közeledik felé. —

S mind ezek után hármát tudunk; tudjuk: mi a társaság' célja? honnét bír az a büntetés' jogával? s mi a büntetés' jogalapja? S ki belátja, honnét és hova, az fél pályát haladt el. Ez elvek mellett bajos lesz eltevednünk, s ezért rájok múlhatlan szükségünk vala. Mi előtt ismeretlen tengerre bocsátkoznánk, körül kellett raknunk világ-tornyokkal partjait; mielőtt végtelen sivatagra lépniénk, meg kellett ismerkednünk utmutató pyramisaival.

II.

BÜNTETÉS' ÉRTELME ÉS CZÉLJA.

Értelmét e szónak: *büntetés*, minden tudja ki társaságban él; azonban magyarázata még sem fölösleges. Mert igaz az mit Phaedrusában Plato mond: „midőn valaki e szavakat ejti ki, vas vagy ezüst, mindenek egyet gondolnak, ellenben ily kifejezéseknél: igazságos és jó, egy ide más oda gondol.“ Hogy ennek oka nem annyira az ész' gyöngeségében, mint az akarat' gyarlóságában fekszik, egészen hiszem; de az állítás' igaz voltán az semmit sem változtat. A szükség így is megvan magyarázgatni s meghatározni dolgokat is, miket minden ért.

Valaki megtámadtatik; védi magát, s védekezés közben a megtámadón sérelmet ejt.

Valaki megtámadtatik; védi magát, s már hanyatlásakor érkezik egy harmadik, s a megtámadón ez ejt sérelmet.

Valaki megtámadtatott; rögtön vagy idő múlva kárpotlásra kényszeríti a megtámadót.

Valaki megtámadtatott; a megtámadás' szüntével vagy idő múlva üldözővé lesz, s pusztá gerjedelemből a megtámadónak fájdalmat okoz.

Valaki még nem támadtaték meg, hanem ehhez kézszületeket lát; akárván megelőzni a veszedelmet, hogy a megtámadót ártalmatlanná tegye, megsebzí.

Vége a gyermek hibát követ el szülei ellen; ezek viszont rája szenvedést mérnek.

Melyik ezek közül büntetés? Egyik sem. Mert a büntetés oly *rosz*, melylyel a társaságtól törvénybeli *bűn* elkövetője sújtatik.

S a fogalom' e meghatározása után tisztán áll, miképen a büntetés különbözik:

Mind a *védelemtől* (mi az első eset), — mert ennek ott van helye, hol a veszély még jelen van, a büntetés ellenben csak múltat sújt.

Mind az *avatkozástól* (mi a második eset), — nem csak azért; mert ennek köre egy a védelemével, hanem mert büntetés csak a társaságtól jöhet.

Mind a *kárpottól* (mi a harmadik eset), — mert ez pusztá megtérítése annak, mitől a kárszenvedő jogtalanul fosztatott meg, s ebben a bűnhődésre nézve még semmi *rosz* nem foglaltatnék.

Mind a *boszútól* (mi a nyegyedik eset), — mert nem ered a társaságtól, de különböznék akkor is, ha a társaságtól eredne, mert (de ez tartoztán a jogra miről már szoltunk, és a célra mi következik, meghatározásunkban nem kifejezve csak ben értve van) a *rosznak*, mi a büntetés, a társaság' kezében czállal kell bírnia, hogy az ész' kényszere azaz büntetés legyen, a boszúban pedig nincs semmi cél, mivel nincs benne ész, hanem egészen indulat.

Mind az *elővédelemtől*²³⁾ (mi az ötödik eset), — mert a büntetés csak elkövetett bűnt sújt; a bíró azt tartozik ismerni mi történt, mi fog történni az nem dolga.

Mind a *fegydtől* (castigatio, mi a hatodik eset), — azért is mert nem a társaság rendeli, azért is mert nem törvénybeli bűnért szenvedtetik; de ez a szüléktől nem is azon okból alkalmaztatik, hogy *rosz* cselekedetéért a gyermek meglakoljon (erre nincs joguk), hanem egyedül hogy

²³⁾ Jus praeventionis. „Ut occupetur facinus, i. e. praeveniatur a passuro.“ H. Grotius. Jus Belli et pacis, L. II. Cap. I. §. tit. 5.

megjavuljon (ez kötelességük), ellenben a társaság nem a bűnös' javáért, hanem saját hasznáért büntet, azaz büntet mivel joga s épen szüksége van rá, mint a bűnösnek nincsen joga, csak azért mert bűnhődött, különben a bűnből jog származnék, azt kívánni hogy javítása megkísérlessen.

Ezen esetek mind megegyezvén a büntetéssel két pontban, abban hogy *bűn* s ennek megfelelőleg *rossz* van, kimutatnunk, miképen ezek, véve egészben, a büntetéstől még is különböznek, szükséges volt, minthogy azok ezzel csaknem valamennyi teoriákban összezavartatnak. Így a kártérítéstheoria szerint a büntetés azonos a kárpotlással, megjegyezvén, hogy ebben nem materialis, hanem csak intellectualis kárról van beszéd; a praeventiotheoriában nincs különbség a büntetés és biztosító elővédelem között; a javítótheoria' tanához képest fegy és büntetés egymástól nem különbözik; Luden' theoriája után pedig, mi szerint a büntetés nem más mint a társaság' kezébe szelidítés végett adott boszu, s az isteni igazságtheoria után, ott elvben, itt eredményben a boszu összeesik a büntetéssel.

S nincs ezeken kívül több eset, mely a büntetéssel oly rokon volna, hogy egymással bár ki által fölcserélthetnék. Mert ha ok nélkül bántatom, ez merő *elleneskedés*; ha azért mert iszony éreztetik irántam, a nélkül hogy ártottam volna, az *ellenszenv*; ha valaminek cselekvésére vagy mondására rossznak használása által erőttetem, ez *erőszak*, mi ha testi és bizonyos fokot elért, *kínzás*; de mind ezekben a büntetés' eszméjéből csak egyetlen egy jegy található, ez: *rossz*, bűn nem és egyéb sem, s hol bűnt nem lát ott büntetést sem gondol az emberlélek, melyben ez eszmék: ártatlanság, büntetés, jutalom, bűn, bármi rendben tűnjenek föl, természetöknél fogva s önkényt az ártatlanság mindig a jutalommal, a bűn mindig a büntetéssel fog társulni.

S ez észrevétel áltvezet az *expiatióra*, melynek eszméje nyilatkozik az emberekben akkor is: midőn ismeretlen kéztől egy gonosztévő megöletvén, így szólnak: el-

vette büntetését. De e kettő bár lényében egy, czéljában egészen más, azon kívül hogy a büntetés csak a társaságtól s csak törvénybeli bűn miatt jöhet, ellenben az expiatio akárkitől s mindenütt helye van hol véték van. S e két fogalomnak összezavarása okozá azon kegyetlenségeket, mikkel a régi törvényhozások telvék, mert a büntetést egyensúlyba akarák hozni a belsúlylyal, holott nem ismerék sem ennek mélységét, sem annak mértékét.

Az expiatio büntetése az erkölcsi igazságnak, mi szerint a büntetés; rossz, mely a véték' elkövetőjére a véték' arányában nehezkedik. Mi, főlebb, a társasági büntetést határoztuk meg. Az a nem, ez egy faj; amaz mindent sujt, ki erkölcsi törvény ellen vét, ez csak olyanokat, kik a társasági törvényeket szegik meg; az szükségképen igazságos, ez lehet igazságtalan, mert a társaság csalódhatik, vagy a büntetés' mértékében, mind a belsúlyon, mind a szükségesen túl menvén, vagy nem a bűnöst büntetvén, vagy jogszerűtlen eszköz használván, minek szinte jogszerűséggel kell birnia, például egy nőt maga megbecstelenítésre kárhoztatni nem szabad, bár mi foganatosnak találtaték az a helleneknél ²⁶⁾.

Hátra van még bebizonyítnunk, hogy a büntetés' meghatározásában e szó: *társaságtól* (sujtatik), lényeges és elmaradhatlan. Mert a legnevezeteseb jogphilosophoktól állítatik, miképen büntetőjoggal minden ember bír, mivel az természetjog, következőleg büntetés van társas állapoton kívül is.

Azt mondják, ha büntetőjog már a társaságon kívül nem volna, olyat nem lehetne a társaságban sem teremteni vagy elismerni; azt mondják, a társaságkivüli magános büntetőjognak azon kűtfőből kell eredni, miből a status' büntetőjoga ered, a statushatalom pedig tagainak ellenében tiszta természetjogi viszonyban áll, azaz olyanban, mi nem valami látható felsőség hanem az ész' törvénye ál-

²⁶⁾ Gellius, Noct. Att. Lib. 15. Cap. 10. (29. 1.).

tal kötteték; ha tehát tagai felett a statusegyetem érvényes jogokat gyakorol, erejüket ezek a tiszta természet vagy észjogból merítik, e kútfő pedig az embernek úgy egyenkint mint összeségében nyitva van; azt mondják, hogy a bírói ítélet, mi egy különbség a társasági s azon kívüli büntetés között, a vádlott' büntetésre méltó voltának nem oka, csak kimutatása, s továbbá hogy a sértett' panaszára kénytelen a status büntetni, minthogy valóban kénytelen, ez nyilvános elismerése a sértett' büntetőjogának, bár az a status által gyakoroltatik; végre, hogy rövidek legyünk, azt is mondják, minden tartozván engedelmeskedni a természetjog' törvényeinek, kötelességből őre ezeknek mindenki, különben nem volna elég külső sanctiójuk, s e nélkül minden törvény holtan született.

Azonban miután mi a büntetőjogot megtagadtuk egyestől a társaságban is, azt meg nem adhatjuk egyesnek a társaságon kívül.

Ne feledjük el, hogy ezek, az úgy nevezett természeti állapotot lehetőknek s ollyannak tekintik, mi egyező az ember' természetével; holott a társas' állapot az embernek erkölcsi és így örök szüksége (momentum necessitatis), s az ember ép úgy társas lény, mint szabad, mint eszes, mint érző, — de az mind tulajdonaiból, mind hiányaiból is szükségesen következik. S az első hibás suppositióból új hiba származott, állíttatván, mikép a társaságnak jogai nem egyéb, mint összege az egyedek' külön jogai' egy részének, miből önkényt foly, hogy minden embernek van joga büntetni, mert hiszen a társaság' minden jogainak ember a kútfeje. De hol az elv hamis, ott a logica nem segít, bár követőket s védeket szerezhet. Ki az embert társassága nélkül tekinti, a helyett hogy úgy vizsgálná a mint van úgy vizsgálja a mint nincs, tehát azt mi nincs. Mindenik lényeges tulajdonával az egész ember más mint volna a nélkül. Ha az ember érzéssel nem birna, milyen volna? Ki tudja. Ha az ember nem volna társas, milyen volna? Ki tudja. A materialisták a lélekismérettől foszták meg az

embert, s hol van ember e nélkül? E jog philosophok társaságától, s hol élnek emberek társaság nélkül?

Minden büntetés szükségképen föltesz kettőt: bűnt és felsőbbiséget. Ők sem tagadják egyiket sem, szerintök is a bűn első jogalapja a büntetésnek, szerintök is felsőbbiségnek kell lenni abban ki büntet, a felett kit büntet, csak hogy állítják egyszersmind, miképen a természeti állapotban felsőbbiséggel a bűnös felett mindenki bír, mert bűne által elveszté embertársaivali jogegyenlőségét, s ellenökben erkölcsi alattvalóságra süllyedt, — e szerint a gyilkos örökké jogtalan, s akárki által megölethetik. De ép ez alattvalóság nincs megmutatva. A jobb ember az erkölcs' rendében azaz belsőkép áll magasabban, de nem szükségképen e világban azaz nem külsőleg (s ez még inkább eset a társaságban, kívülötte épen nem), itt felsőbbisége az észnek van, mely egyébiránt az erkölccsel soha nem ellenkezhetik. S egy oldalról ők magok is vallják, hogy társaság nélkül nincs kifejlődés, s e nélkül hol van az ész? más oldalról vlszont azon kívül hatalmat s felsőbbiséget képzelnek, mi nem lehet csak az észé. Közöttünk az a különbség: mi azt mondjuk, miután csak az büntetés mi az ész' kényszere, lehetetlen társaságon kívül a büntetés, mert lehetetlen azon kívül az ész' kifejlése. Ők azt mondják, lehetetlen társaságon kívül az ész' kifejlése, azonban van büntetés, mert az ész csakugyan megvan, bár szendereg, s mert van bűn. Látni való, miképen e szerint a még burookban lévő gyémántról is állíthatni, hogy az már ragyog és világol; látni való, miképen azt teszik fel, hogy hol bűn van, ott szükségképen következni kell büntetésnek is, holott ez csak az erkölcsvilágban áll; látni való, miképen ők a büntetést öszszeszevadják a védelemmel, kárpotlással, s leghihetőbben a boszuval — mert hiszen szerintök a boszu nem ellenkezik az észszel, csak az erkölccsel, szerintünk azonban nem észszerű az mi egyezersmind nem egyezik az erkölccsel. Ha lehető volna mit ők is lehetetlennek mondanak, értelmökre mennénk által, mert mi is (a belső erkölcsi érzés'

javallása mellett) az észben keressük jogszerűségét mindennek. De megjegyezzük, mikép a társaságnak nem azért tulajdonítjuk e jogot, mert sok egyed' összege, minthogy szellemvilágban a jog nem ered számból, hanem mert az ész' tiszta hatalma csak annak mintegy megerkölesült egyetemében nyilatkozhatik.

A jog csak addig terjed, meddig észszerű maradhat. E szerint minden hatalomnak szükséges föltételei vannak. Ilyenek az emberi igazság' gyakorlatára nézve: felsőbbség, eszközök és szükség. De a társaság közüli embernek honnét van felsőbbsege? Nem ismerjük ezt. Mely eszközökkel bír? Látjuk hogy ha a veszedelem jelen van, védi magát; ha elmúlt, vagy kárpotlást vagy bosszút vesz ellenén,— e közt egy harmadik esetet képzelni sem tudunk. Mert hol van a társaság kívüli igazságnak határa, mit a társaságnak ennek szüksége azaz, a szabadság s béke' fentartása szab? Ott hol a bűné, a belsúlyé; de mi eddig megy az nem büntetés az emberi ész szerint, hanem az expiatio' értelmében, s ez nem illet embert.

Sőt mi több, ha a természeti állapotban minden ember öre s bírja a természet' törvényeinek, s ha ezekben az egész erkölcsvilág is befoglaltatik, minthogy nincs különben, társaságba állásakor az ember ennek vagy egészen áltadá jogát, vagy megtartá egy részét; úgy de ebből az következnek, hogy az első esetben a társaság bírja lenne a vétkeknek is, mit csak az javallhat, ki a theocratikai inquisitiókat is óhajtja vissza, a második esetben pedig az egyes tovább mehetne mint a status, s ez nem büntethetné meg az egyest, ki mást sujtott, ha az bebizonyítaná, hogy kit sujta, oly erkölcstelenséget követett el, miért az törvényesen nem lakolhatott.

De hiszen azt sem magyarázták meg, mit értenek azon hypotheticus természeti állapot alatt. Egy embernek büntetésre nincs szüksége; egy pár ha összeütközik véletlenül találkozáván, látok két embert, egyik jobb másik rosszabb, de különben egyenlők. Hol ennél több van, öt vagy

ezer, ott már van elem, több vagy kevesebb, mi által s miben kifejtse hatalmát az ész, van felsőbbtség, van esz-köz, van czél s határ, mert társaság is van, mik föltételei a jog' észszerű gyakorlatának.

Mi tehát azt állítjuk, társaságon kívül is megvan a büntetésnek első jogalapja, az elkövetett bűn, de nincs meg a második, a társasági szabadság s béke' fentartása, azaz, az észszerűség, és így a büntetés csak a társaságtul jöhet.

S itt nem annyira igyekeztünk pontonként czáfolgatni, mint elvet állítani elvnek ellenébe, mi a vitálynak talán jobb módja, mert némely elv mellett felhozott erősségeket megczáfolhatni, a nélkül hogy maga megdöntetnék, míg más körül annál mesterségesbek állítvák, mennél gyöngébb maga, mint a bálvány körül ép azért emeltetnek erős vasrácsok, mert közélrűl megismerné a világ, hogy bálvány az és nem Isten.

S világos abból is a mint az utolsó kérdést megfejtők, mi a büntetésben fő dolog a czél. Ki eltalálta csak az határozhatja meg a büntetés' értelmét, s ki e kettő iránt tisztában van, magát a rendszert, vagy gyakorlatilag vagy észleltileg, a tökély' pontja felé csak fogja elébb és elébb vihetni. *Sile philosoph n' est au but, il ne sait où il est; si l'administrateur ne voit le but, il ne sait où il va. Sièyes.*

Azonban a czél mellett ép az a zavar uralkodik, mi a jogalap körül. S ezen kívül összezavarták e hármat: ok, czél, hatás (Wirkung), mik egymáshoz közel állanak, de azért egymástól még is különböznek. Egy a büntetés, de áll e háromból, közülök akármelyik hiányozzék, nincs büntetés, mert bűn nélkül nem szabad büntetni, — mert bár van bűn nem szabad büntetni ha nem szükséges a szabadság s béke' fentartására (e kettő teszi a jogalapot), — s bár van bűn s a szabadság s béke háboríttaték, nem kell büntetni ha a büntetésből a szabadság s béke' javára semmi hatás nem jelenék ki.

És itt újlag találkozunk a sokféle relatíva teoriákkal. Mindenik más más czéllal kínálkozik. Gondviselési

bölcseséget kell a törvényhozásoknak tulajdonítanunk, hogy fogadván el valamit mindeniktől, e sok tévutak mellett tántor nélkül haladtak el. Mi azonban nem mellőzhetjük el, s röviden áttekintünk némelyeken.

A kártérítéstheoria szerint ²⁷⁾ a büntetés' czélja megszüntetni a jogállapotban okozott kárt, nem az anyagit, mert az tartozik a magányjogra, hanem az intellectualist. E kár megvan részint magánál a bűnösnel, részint a többi polgároknál, részint a megsértettnél. Már itt is látjuk, mi homályos és ingatag fogalom ez intellectualis kár, s mint nem fogékony oly meghatározásra, milyen a szükséges a jogtanban, s ép így megfoghatatlan az ilyen kárnak mikénti összehasonlítása valamely büntetésbeli rosszal, mi azon kárnak térítéke gyanánt tekintessék.

Hétféle intellectualis kárt állít e theoria, és így a büntetésnek is hét czélt tulajdonít.

1. Erkölcsi,
2. Polgári megjavulását a bűnösnek.
3. Polgár társai' bizodalmanak s tekintetének visszaszerzését számára.

Az első és másodikra megjegyezzük, hogy a bűnös' erkölcsi és polgári romlottsága, mit megjavítani egyik cél, nem a bűn által okozott kár, sőt az épen kútfeje a bűnnek, következőleg itt kárszüntetésről szó nem lehet. Mi a harmadikat illeti, tagadhatatlan dolog, mikép a közvéleményben mindig magasabban áll a bűnös, midőn a tömlöczbe vitetik, mint midőn azt elhagyja, azon kívül hogy vannak büntetések, mik egyenesen becsület- s hitelvesztésre dolgoznak. De különben is a bizodalom' s tekintet' elvesztése olyan kár, mit bűne vont reá, tehát maga okozott magának, és így az megtérítés nélkül is maradhat, azért is mert joggal érte, azért is mert maga magának kápotlással senki nem tartozik a jog' értelmében.

²⁷⁾ Alapítói: Klein, Grundsätze des peinl. Rechts. — Schneider' Noch einige Worte über das Princip des Strafrechts. Leipz. 1806, és Welcker, lásd. a 12. jegy.

4. Helyre állítását a jogszerű akaratnak a többi polgároknál; mert e theoria fölteszi, hogy a bűn által a többi polgárookban, saját hibájok nélkül; az akarat' jogszerűsége s általában a jogállapot' tekintete megháborítotték.

Azonban a polgárok' jogszerű akaratára nem a bűn hat károsan, imert ez inkább utálatot gerjeszt, hanem a gonosztevő' büntetlensége, s e szerint itt nem annyira a kár' jóvátétele mint a kár' megóvása forog fen. De e czéllal út nyitnának a legkegyetlenebb büntetéseknek, mert tulzás nélkül gondolhatni, hogy sok millió közt sok van, kiben bűnre erős az inger, s így az ily terjedelemben csak nagy rosz' ellenhatása által szüntethetik meg. Egyébiránt e hatás mások' akaratára hol s mi jelenségben mutatkozik, s miből ismerszik meg? Meghatározható és megbecsülhető e az, is miként lehet összemérni a büntetéssel? S mind ezeken kívül e hatás függ mások' subjectivitásától, s másért a bűnös nem lakolhat.

5. Helyreállítását a megsértett' becsületének s tekintetének.

E szerint ki megsértetik egyszersmind becsületét is elveszti, miről pedig eddig azt hittük, hogy azt csak az ember maga vesztheti el, más el nem veheti, és csak akkor nyeri vissza, midőn a bűnös már lakol, honnét azonban természetesen folyna, hogy kinek sértője nem büntethetük meg, az örökre elveszté becsületét és tekintetét. De miképen megy végbe mind ez?

6. Helyre állítását a jogszerű akaratnak a megsértettben.

Ismételjük, miként nem a bűn, hanem a büntetlenség okozván e kárt, itt nem a kár' jóvátételéről, hanem a kár' megóvásáról lehet szó. Az nem szenved kétséget, hogy ha a bűnös meg nem büntettetnék, a megsértett azzal kezdené el a jogállapot' megháborítását, hogy bírálja lenne magának.

7. Megtisztítását a társaságnak egy megromlott tagától.

Nem lehet kimutatni s még kevésbbé megbecsleni a ha-

tást és intellectualis kárt sem, mit e theoria szerint ember emberre gyakorol, s ime itt még többet, isteni erőt követel magának az ember' szívébe pillantani, s kimondhatni a szörnyű ítéletet: javulhatatlan, mintha ki egyszer vagy többször bűnös volt, az fogna lenni mindenkoron.

A *praeventio theoria* ellenben ²⁵⁾ a büntetés' céljának a bűnök' megelőzését mondja, s két ágra oszlik. A különös megelőzés vitetik egyes bűnösre, ki a visszaesétől háromkép ovatik meg; először physicailag meggátoltatik bűnhődni, másodszor a vágytól fosztatik meg bünt követni el, harmadszor bátorságát veszik el. Az első esetben nem követhet el több bünt, itt physikai lehetetlenség van; a másodikban nem akar többet elkövetni, itt erkölcsi javulás van; harmadikban teheti s talán akarja, 'de nincs bátorsága, itt megfélemlés a gát. A másik és főbb ág az általános megelőzés, mi az által éretik el, hogy egynek büntetése mindennek például szolgálván, általa mind azok elrettentetnek, kik hajlandók volnának bűnhődni, s ez öszszeesik az elrettentés' theoriájával. Mi megtörtént, így szólnak, az ellen hasztalan a büntetés, ennek tehát célja megelőzni azokat mik történhetők, azaz, ott kell büntetni hol ok van félni a büntől, mert késő lesz ha elkövetetett.

Mi illeti első ágát, nem tagadhatni, miként bűne általa gonosztévő méltán gerjeszte aggodalmat, hogy azt ismételnifogja; de az viszont tagadhatlan, hogy'mig ez aggodalom jogelleni cselekedetbe ált nem megy, addig csak őrködni lehet felette, de kényszerrel használni ellene nem szabad. De ha az áll, hogy ott kell büntetni, hol ok van félni a büntől, úgy a megelőzést nem csak a gonosztévőkre, de mindenre ki kell terjeszteni, hol bűnre hajlam mutatkozik, s épen nem lesz min csodálkoznunk, ha a politia' önkénye az igazságot saját országából egészen kiszorítja. Mi második ágát illeti, ez mint mondók összeesik.

Az újabb értelemben vett *elrettentés'* (vagy *fenyge-*

²⁵⁾ Védei: Bentham, Livingston, Grolman, némileg Lucas is.
TÖRVÉNYTUD. PÁLYAMUNK. I.

tés, vagy *psychologiai* kényszer') theoriájával ²⁹⁾. Okoskodásuk ide megy ki: cselekedeteiben az ember a jó és rossz, a gyönyör és baj' összemérése után ezek közül mindig az erősb által határozottatván el, mihelytt több a rossz mi a bűnre következik, mint a haszon mi belőle származik, bizonyosan nem fog bűnhődni, — azaz elrettentetik, és így a bűn megelőztetik.

Állítjuk mi is, mikép a büntetés' üdvös hatásainak egyike, hogy elejét veszi hasonló cselekedeteknek, elismerjük a törvényhozónak jogát erre figyelemmel lenni az igazság' határai között: de ha a büntetés' e természetes hatása annak fő és egyenes céljául mondatik, akkor a büntetés' erejét nem máshoz mint az elérendő célhoz kell alkalmaztatni; azonban így, meglehet, a célt elértük, hanem bizonyosan elhagytuk az igazságot. De nem, mindennap tapasztaljuk, hogy a büntetésnek ezzel oly cél jeleltetik ki, mit soha el nem érhet. S e rendszer mi egyoldalról hajlik igazolni a büntetések' túlzásait, más oldalról megfoszt minden eszköztől elismerni e túlzásokat, mert ha nem fordul több hasonló cselekedet elő, következteti, hogy a büntetés jól van választva, ha igen, azt következteti, hogy elégtelen s a hatás még is gyöngé.

Itt még csak azt jegyezzük meg, hogy midőn e rendszer az embert a bűn' vonzalmái s a büntetés' félelmei közé helyezvén, azt hiszi, szükségépen oda fog hajlani, hol több a súly, supponál olyakat mik épen nem állanak. Először, hogy mindenki minden törvényt ismer, miben van lerakva a büntetés' sulya, ez törvényes praesumptio, de teljességgel nem igaz; másodszor, hogy minden bűn komoly határozgatásnak, s hideg számolatnak eredménye, mi naponkint megczáfoltatik bűnök által, mik pillanat' szülöttei; harmadszor, hogy a gonosztévő elkövetésére a bűnnek azon

²⁹⁾ Nevezetes bajnokai: Feuerbach. — Romagnosi a jogalapra nézve, mint az I. cikkelyben láttuk, más elvből indul ki, de a célt tekintve e theoriákkal egy eredményre jut. Genesi del diritto penale §. 333. ..., 465. ..., 1369. ...

haszon által bíratik, mit belőle vár, azonban e szerint a bűnök' sorából eltűnne ama nagy osztály, mi vigyázatlanságból s elmulasztásból áll elő.

Az *intés' theoriája* ⁴⁰⁾ az előbbtől csak abban különbözik, hogy amaz az elrettentéssel pusztán az érzékekre akarván hatni, az embert igen csak érzéki lénynek veszi, míg az a szelidebb *intés* szóval meggondolásra is emlékezteti az embereket, s így ez kiterjed oly cselekedetekre is, miknek oka nem érzéki jóban, hanem vigyázatlanságban és elmulasztásban van.

A *javítótheoria* után ⁴¹⁾. Czelja a büntetésnek megjavítani a bűnöst, vagy polgárilag, mi szerint okosságból és megszokásból kerüli a roszt, vagy erkölcsileg, mi szerint meggyőződésből követi a jót.

S valóban, a büntetés' eszméjében ez oldal, melyet az újabb korban soká és sokaktól megvetett canonjog' rendeleteiben látunk legelőbb felcsillámlani, a legragyogóbb, legmagasb, legvonzóbb, s az utósó században a büntetőrendszer, mind észletében mind gyakorlatában, ennek ösztönöző ereje által emelkedett föl a boszuállások, rettegések s előző kínzások' köréből, oda hol jelenleg áll. Mely perczben a törvényhozó által a büntetés e szempontból tekintetett, abban szünt meg állat lenni az ember, s lön emberre. S ne várjon sükert büntető törvényeitől a status, ha fogházai úgy rendezvék, hogy benne a bűnös' megjavulása lehetséges; és ne válasszon soha oly büntetést, mert azt tennie sem erkölcsileg, sem önczelját tekintve nem szabad, mi a javulással természeténél fogva össze nem fér. Azonban mind e mellett is a megjavulás a büntetésnek sem nem oly czélja, mi jogalapjával egészen egy, sem nem e-

⁴⁰⁾ Bauer, I. 10dik jegyz.

⁴¹⁾ Reichmann, Betrachtungen über das Strafrecht des Staats, Wiesbaden 1836. — Möhl. Ueber den Zweck der Strafe, Heidelberg und Leipzig 1837. — Némileg Lucas is. Du système pénal et du système repressif. etc. Paris 1827.

gyedüli célja, mint ezt e theoria' védei tanítják; hanem hatásai közül egyik és pedig, hitünk szerint is, a legfölségesb és legkívánatosb, tehát reá törekednünk leginkább kell.

Még általánosan mondunk el néhány észrevételeket a relativa theoriákról.

1. Miután ezekben a büntetés' jogalapja és célja egy, mi ellenvetés amazt éri, csaknem mindig sujtja emezt is, s ez okbul itten azokra is hivatkozunk, miket jogalapjaik iránt fölebb megjegyezzünk.

2. E theoriák' némelyike szerint megszűnik minden különbség azon cselekedetek közt, miknél a betudásnak helye van, és azok közt, miknél ennek helye nincs. Például, a régibb értelemben vett elrettentés' theoriája után a büntetés' célja lévén: másokat a végrehajtás' közvetlen szemlélete-, azaz a rabnak testi kinjai által elrettenteni, természetes, miként e célzt betudásképtelen személyek' sanyargatásaival is elérhetni. S e theoriának egy véde, a francia Jousse, ha régen is (1771.), de később Beccaria s Rousseau-nál, s egy korban Pastorettel és Howarddal azon elvet állítá föl, hogy, az igen terhes bűnök' eseteiben, mások' elrettentésére az örülteket is, sőt még a bűnös' ártatlan gyermekeit is meg *kell* büntetni. Alá esik ez ellenvetésnek a védelemtheoria is, mi szerint célja a büntetésnek a veszedelmet elhárítani; mert a védelemjog annyira nincs pusztán betudható cselekedetekre szorítva, hogy éppen ellenkezőleg kiterjed az még az élettelen természetesekre is.

3. Szerintök az ember pusztá eszköz idegen célok' elérésére, s a bűn nem ok' csak alkalom büntetni. Nem azért szenved ez vagy az sokat, mert érdemli, hanem hogy büntetése messzire és soká hangozván, mások féljenek és rettegjenek.

4. Valamennyiben egy lévén a jogalap és a cél, szerintök mindenkor jogtalanná válik a büntetés, mikor a cél be nem teljesedik; mert a haszon maradván el, ép az maradt

el, mi által az mint eszköz igazoltatni fogott volna. Világos, miként e vád nem sujtja theoriánkat, mert e szerint a büntetés' hatásai annak sem nem czélja sem nem jogalapja, s így ha közülök egyik vagy másik meg nem jelen is, a büntetés' jogalapja azért megvan.

Lehetetlen itt meg nem érintenünk, e theoriák' védeinél Gellius mennyivel következetesb (Cap. 14. Libr. VI.) ki a büntetés' czéljául hármat mond: a bűnös' megjavulását; a sértett' tekintetének fentartását; s elrettentő példa' föllállítását másokra nézve. Mert míg azok a büntetésnek bizonyos czélt (jogalapjával összeesőt) jelelvén ki, annak alkalmazását, nem következetesen, megengedik akkor is, midőn tudják, hogy czélt érni nem fognak; Gellius egyenesen megvallja: „hogy ha vagy nagy remény van, miként a bűnös büntetés' nélkül önkényt is megjavul; vagy éppen nincs remény hogymeg fog javíttathatni; vagy nem lehet annak tekintetét féltetni, ki ellen a bűn elkövettetett; avagy nem olyan a bűn, minek vonzó példája ellen rettentéssel hatni szükséges volna: minden ilyen esetekben, nem látszik fáradtságra méltónak alkalmazni a büntetést.“

5. Mindenik elrontja az arányt, mi a bűn és büntetés' között szükségképen van, ³²⁾ s ekkint tárt kaput nyit mindenféle igazságtalanságoknak. Így a javító s praeven-tiotheoria szerint a legnagyobb bűnöknél gyakran a legkisebb büntetést kell alkalmazni, ha t. i. vagy nem elfajult

³²⁾ Adsit regula peccatis, quae poenas irroget aequas, ne scutica dignum horribili flectere flagello. *Horatius*. — Établissez une proportion entre les délits et les peines. Montesquieu et Beccaria. — L'équité naturelle veut, qu'il y ait une proportion entre le crime et le châtiment. *Fridrich*, a nagy. — Il y a un rapport intime de quantité entre le mal du délit et le mal de la peine. *Rossi*. — Hy utasítást adott II. Katalin is, az orosz törvényhozói választmányának. — The punishment shuld be proportioned to offences. Utasítása Louisiana azon törvényének (február. 10. 1820) minek a folytatában büntetőkönyv' készítésével *Livingston* bízott meg.

a rab, vagy nem lehet tőle tartani; ellenben ha nehezen javul, vagy jövődre nézve félhetni tőle, csekély tettért éveken keresztül fog börtönben őriztetni. Így a fenyegetés' theoriája szerint az éhezőt ki lop, keményebben kell büntetni, mint a gazdagot ki oroz; mert nagyobb a gyönyör mit amaz a lopásból reményl, s következőleg a büntetés' ellensúlyának is nagyobbnak kell lenni. Így a kártérítés-theoria szerint azok lévén a legveszélyesebb bűnök, mik másokban a követésre legtöbb ingert költenek; a tulajdon vagy erkölcs elleni bünt szigorúbban kell sújtani mint a gyilkosságot, mert csáb amabban kétség kívül több van.

De hogy szükségképen meg kell bukni minden theoriának, melly egy különös közvetlen célt állít föl, ki fog tetszeni még a következőkből is.

A büntetés' egy közelebbi céljának ismeretére csak a tapasztalás által juthatni, mert csak ez uton lehet megtudni, a büntetések legközelebb s közvetlenül miként hatnak. Azonban itten minden dolgok, miknek célját az ember kiismerni akarja, oly sok oldalról mutatkoznak, hogy minden tárgynál különféle célok' szemléletére vezéreltetik, azaz sokféle hatást tapasztalván, célt is sokfélét von ki belőle. Így történt, hogy az életben a büntetésnek a mennyi legközelebb s közvetlen hatása tűnt elő, annyi különös célja állíttatott. S tudjuk, miként a büntetésnek hatása nem mindig ugyan az, sem azon egy embernél minden időben, sem különböző embereknél különböző időkben; de ép innen érthetni egyszersmind, hogy mely célel egy nap igazoltatott a tapasztalás által, más nap ugyan az által czáfoltatott meg, — s ez az oka annak is, miért vívták e theoriák egymást hasztalan, miért volt igazsága mindeniknek, ha saját szempontjából tekintetett, s miért nincs egyiknek sem, mihelyt egy magasb elvből ítéltetik meg. Mert lehetetlen a dolog' hatásából annak lényére húzni következtetést, mihelyt ez az ész' országába tartozik, s mindent, mi ide tartozik, csak elvekből lehet származtatni. Tehát ezekből is világos, hogy az említett célok közül egyiket sem lehet a büntetés' kizáró s kü-

lönös céljává emelni, azaz olyanná, miből a vezérelvek vétessenek a büntetés' mind mértékének mind nemeinek meghatározására, mert azok csak a büntetés' jog vagy ész alapjából elvonhatók. Nincs a tapasztalásnak szabálya, mely kivételt nemszenvedne, azaz relativumot soha nem lehet abszolutomra emelni, és pedig ép erre iparkodnak a relativa theoriák, de ép azért estek képtelenségekbe is, mert a tapasztalás' földén észileg kívántak lenni következetesek, s csak hogy azok maradhassanak, megszűntek igazak lenni, mert egyedül azok vagy ott maradtak igazak, melyek és a hol következetességeiket fölláldozák.

Szóval, a büntetésnek egy közelebbi s közvetlen célzt tulajdonítani, annyi mint eltávozni az igazságtól; mert a félelem, példaadás pszichologiai kényszer, midőn egyetlen s végcélul tekintetnek, természetöknél fogva épen nem ellenzik igazságtalan vagy kegyetlen büntetések' alkalmazását.

Mi ama theoriát illeti, mely szerint a büntetés nem egyéb mint boszú, s a büntetés' célja nem más mint a megsértettek' boszuját lecsillapítani; és továbbá mi az isteni igazságtheoriát illeti, mely szerint a büntetésnek semmi célja nincs azon kívül hogy a bűnös lakoljon: egy pilantással láthatni, miként emberhez igen alacsony körben s messze korban forog amaz, mely a romai *solatiumra* s ó német *fredumra* emlékeztet, emez ellenben igen magasra emelkedett, midőn semmi földi célzt nem tulajdonít a büntetésnek, hanem annak az erkölcsi igazság' végrehajtását mondja, mi halandó ember' erején felül van.

Mi tehát a büntetés' célja?

Mi előtt felelnénk, tegyük föl a kérdést jól; tudjuk, a jól föltett kérdés félig oldva is van.

Munkálatában a társasági igazság összetett, s négy különböző elemből áll. Első a rendelet, mely parancsol vagy tilt, második a sanctio, s együtt e kettő teszi a törvényt; harmadik az ítélet, negyedik a végrehajtás, s együtt e kettő teszi az alkalmazást. E négy elem kiegészítő eleme azon

egy cselekedetnek, az igazságnak, mint az öt érzék kiegészítő eleme az embernek. A végrehajtás igazságos ha az ítélet igazságos, az ítélet belsőleg nem lehet igazságos, ha a sanctio nem az; s a sanctio méltatlanság, ha a rendelet nem egyező az igazsággal. De ha a rendelet igazságon épült, innét azért nem következik, hogy minden sanctio igazságos, mit a status kimond, vagy azt kell állítani hogy bűn s büntetés között nincs semmi örökös arány, mit megrontani nem szabad, s hogy a legkisebb bűn megérdemli a legnagyobb roszt; és ez áll az igazság' többi elemeire nézve is: a rendeletben nem tilthatja meg mit az igazság megenged; az ítéletben nem mondhat senkit bűnösnek, mint milyen valósággal, s nem hajthat végre ellene más büntetést mint mire ítéltetett. Azonban ép ez történik mindig, mikor a négy elem közül akármelyik, például a relativa theoriákban a büntetés (sanctio) élszakíttatván a többi háromtól, eszközzé fordíttatik egy különös célra. S nincs igazság, mielőtt egy eleme mellé ösvényre ki van mozdítva az igazság' utából. E szerint a büntetésnek valami saját s független célja úgy nincs, mint a többi három elemnek nincs, mint az, ember öt érzékeinek külön külön nincs; célja az mi minden része mindenütt s mindenben, hogy az *egész* (amaz az igazság, itt az ember) megfeleljen hivatásának. A kérdés tehát nem az: mi a büntetés' célja, miként az egész ember' célja körül forogván a vita, nem lehet kérdés: mi a látás, mi a halás' célja? hanem ez: *mi a társasági igazság' célja?*

S erre feleljük: egyenes és végcélja helyre állítani a szabadságot s békét, midőn az elemeinek valamelyikében egy bűn által megsértetett és megháborított.

És ez eszközöltetik azon hatások által, mik a büntetőtörvények' alkalmazásából kifejlének.

Mert minden cselekedetnek különféle hatásai vannak, belőle némelyek történetesen, mások természetesen következnek. A büntető igazságnak is természetes hatásai: a *tanítás* (intés), *rettentés*, *javulás*, melyek eredményeik-

ben a bünt előzik meg, s ha az első két elemnek inkább sajátja tanítani, inteni, kevésbbé rettenteni, s a második két elemé inkább rettenteni s javítani, mind ezen hatások kisebb s nagyobb mértékben kisugárzanak mind a négy elemből, úgy a törvényből melyben a rendelet s a fenyegetés, mind az alkalmazásból melyben az ítélet s végrehajtás foglaltatik.

S ha bűn van, s ha általa a szabadság s béke a társaságban megháborított, a büntető igazságnak mindig kell cselekedni, midőn cselekedetének e természetes hatásai a szabadság s béke' javára fejlődhetnek ki. De ha nem sujt pusztán azért, a relativa theoriák szerint, hogy ezek közül egyik vagy másik bekövetkezzék; azonban másrésről viszont nem sujt, ha, maradván az igazság' mértéke mellett s határai között, e hatásokkal nincs reménye munkálhatni a szabadság s béke' fentartására.

Ezek szerint a büntető igazság csak ott cselekszik, hol kötelesség sértetett meg, azaz hol erkölcsi bűn van mely egyszersmind polgári is.

Csak a szabadság s béke' javáért cselekszik.

És csak természetes hatásai által cselekszik, s e hatásoknak jogszerű mértékében, azaz, a mint azok kifejlődhetnek vagy kifejlesztethetnek a büntetés' igazságos mértékének megrontása nélkül. Mert miután e hatások' egyike vagy másika, inkább vagy kevésbbé, szükségképen elő áll, nem csak szabad e hatásokból hasznót vonni el, hanem vagy a törvény' fenyegetőzésekor vagy a büntetés' alkalmazásakor szabad e hatások' előállítására dolgozni is, a mennyiben általa a büntetés maga nem szűnik meg lenni igazságos és jogszerű. „Valamennyi művészetben s tudományban, mond Aristoteles (Politica VIII. 13.), annak ki azt gyakorolja, mind kettőre kell nézni, a végczélra és azon míveletekre mik a végczélhoz eljuttatják.“

S ha a büntető igazság e föltételek szerint gyakoroltatik, teljesen eléri a czélt mit mi neki tulajdonítánk. Mert a szabadság s béke a társaságban fentartatik; a bűnök pil-

lanatokra s részenként megháboríthatják, de azért menetele az egésznek nem gátoltatik meg. Ellenben ama czélok által, miket elébe a relatíva theoriák tűznek, földre vezetethetnek az igazság' utából, a nélkül hogy valaha eljutna oda hova pillant. Összezavartatott az egésznek czélja annak hatásaival, miknél mint eszközöknél fogva tartatik fen, amaz t. i. a szabadság s béke a társaságban.

S czíne után itt e szakaszt berekeszthetnők. Azonban miután a büntetés' czéljai alatt közönségesen azok értetnek, miket mi hatásainak nevezünk, s miután ezeknek ismerete mellőzhetetlen a büntetésnemek' megválasztásában, szükséges és épen itt szükséges rólok értekezünk.

A büntetés' hatásai különbélek.

I. *Mint még törvénynek*, fő hatása hogy tanít és rettent.

1. A tanítás, mit a törvényhozó intéz a néphez, kétképen munkál; mint erkölcsi oktatás, és mint intés. Amaz gyakran felesleges, mert hogy lopni s ölni nem szabad, azt tudja mindenki; de még sem mindig az, mert vannak cselekedetek, miket erkölcsteleneknek sokan nem tartanak, míg azokat a törvény olyanoknak ki nem jelenti. Emez soha sem felesleges, mi szerint intetik mindenki hogy ez vagy amaz erkölcstelen cselekedet törvény által is tiltva van, következőleg attól tartózkodni kell, ha nem azért mivel erkölcstelen, azért mivel törvénytelen. Innet látni, hogy az oktatás mindent illet, azokat is kiknek elég valamit erkölcstelennek tartaniok, hogy azt ne cselekedjék; az intés azonban már azokhoz van intézve, kik ha nem elég lelkiismeretesek is mindig erkölcsösen de elég becsületesek mindig törvényetesen cselekedni. Azok fölvilágosíttatnak, ezek figyelmeztetnek, s így megőriztetnek a bűnhődéstől, azaz, a bűnök megelőztetnek.

2. A félelem vagy rettentés azokra hat, kik már nem is eléggé becsületesek, azonban elég hidegvérűek s okosak csak úgy bűnhődni, ha a jó, mit a bűnből várnak, több a rossznál mitől félhetnek. Ezeket szerencsejátékosakhoz ha-

sonlíthatni ³³⁾; megnézik azt mit elveszthetnek és azt mit megnyerhetnek, összemérik a kettőt, s emez sokkal haladván azt, mernek.

A törvény kétféle rosszszal rettent: egyenessel, mi közvetlen a bűnhödőt sújtja, és mellékessel, mi a körében élőkre hull, s ezekről reá ismét vissza pattan. Mert a büntetés nem pusztán a gonosztevőt éri, hanem hatása mindig kiterjed azokra is, kik vele mint nő, mint gyermek, mint rokon, mint társak s hitelezők összeköttetésben vannak. Kicsordulása ez a büntetésnek, mely saját medrén tuldagad s elborít ártatlanokat is. De ez ovhatatlan; mindent tön a törvényhozó ki e tulömlést a legkisebb körre szorítá. Azonban ha ez álthatásra dolgoznia egy általában nem szabad; mint a büntetés' egyik természetes következményét számolatába szabad fölvennie.

Eredményében a félelem szinte előző mint a tanítás, s ha ennél nemtelenebb is de fontosabb, mert ott hat hol a negyobb veszély, ott előz hol közelebb a bűn. S mint kétféle rosszszal rettent, úgy kétképen is előz. Először azon rossz által, mivel a bűnhödőt közvetlenül fenyegeti. De nem hat minden rossz mindenre egyenlően, előzőleg; emlékezzünk azon elbizakodott ifjura Romában, ki mindenmellette elmenőt arczúl csapott s mindeniknek azonnal nyújtá a pénzt, mi e cselekedetre a tizenkét táblák által büntetésül szabott; emlékezzünk hazánkban azon levelekre, melyekben a becstele nitéssel együtt annak dija a 100 ft is foglaltatik, s azon nemesekre, kik az okleveles nemtelent bot alá hurczoltatván, a felkelőnek kaczagva nyújtják ált a 20 forintot; emlékezzünk azokra Angliában, kik egyenesen azért követnek el bűnt, hogy messze szigetekbe vitessenek el. Azonban ne feledjük el, miképen azon rosszon kívül, mi a bűnöst egyenesen sújtja, a büntetéssel egyéb rosszak is elválaszthatlanul járnak; mik kisebb s nagyobb erővel és számban a bűnhödés előtt a cselekvő' agyában mindig keresztül ső-

³³⁾ Wakefield, Faets relating to the punishment of Death in the Metropolis, 2d. edition. London, 1832. I. 78.

tétlenek, és nem mindig foganatlanul; így a hűtelen tárnok hitelét veszti s nehezen kap új hivatalt, a fogházba jutott kalmárnak dolga akad meg, a tisztviselőnek pályáján nem lehet menni előre, a gyöngé alkatúnak egészsége romlik el, s közönségesen nem csak elvesztik mások' bizalmát s becsülését, de gyakran élethervasztó köz megvetés és örökös homály száll fejökre.

Másodszor előzőleg hat a félelem azon rossz által, mi nem a bűnöst hanem azokat érné kiket ez szeret. Az elfajult fiu már a vétek' szélén áll, de ősz apja eszébe jut és visszalép; a családfőt titkos szövetségekből házanépének emlékezete vonja vissza; Coriolán azért nem bántja Romát, hogy anyjának fájdalmat ne okozzon.

II. *Mint már alkalmazásnak fő hatása,*

A. Másokra nézve

1ször. Ismét a tanítás, de mely példákban már inkább hat: és

2or. Ismét a félelem, de mely ilyenkor magára mintegy testet öltve jelen meg mindenek előtt, látván mit és mint fognának szenvedni, ha bűnre vetemednének. Sok törvény hozatik és eltöröltetik anélkül, hogy mindenektől ismertetnék, bár illet mindent; ellenben egy elmarasztó ítélet messze és hosszan elhallik, bár kevés embert érdekel. Oka, mert a törvény általánosság, az ítélet s végrehajtás pedig személyek körül forog; a törvény egy puszta szabály, a végrehajtás egy történet; a' törvény egy elv, egy gondolat, az ítélet egy alkalmazás, egy élet, s a sokaságnak figyelmét inkább magára vonja a leghitványabb ember' sorsa, mint a világ' legtökélyesb törvénykönyve. A nép az életből tanulván, legjobban arra figyelmez. S kiált ez okból vallom én bölcsnek a louisianai törvényhozás' azon rendeltét, mi szerint minden nevezetesebb bűnesetek' s fenytőperek a közönséggel hivatalosan közöltetnek ³⁴⁾. S ennek nemcsak az a haszna van, hogy a pél-

³⁴⁾ Livingston, Project of a new penal code for the state of Louisiana. London, 1824, I. 11.

dák bele nyomakodnak a nép' elméjébe; hanem az is, mi talán még fontosabb, hogy a bünt többnyire büntetve látván, lassankint hitté nő lelkében elkerülhetlensége a büntetésnek, pedig a legmérsékletesebb büntetés bizonyossága, mint már Beccaria (§ 20) megjegyzé, erősebb tartalék a legkegyetlenebb büntetés' félelménél, ha az a megmenekedhetés' reményétől kísértetik.

3or. A megnyugvás. Midőn bűn követtetik el, s a gonosztevő ismertetik, fölriad a nép, s melyből kiháborítaték a béke' ölébe csak akkor ülededik vissza, midőn a bűnösre az igazság rátette kezét, vagy nagyobb esetekben midőn már reá az ítélet kimondatott. Bizonyítja a történet, hogy hol az ország' birái, talán mivel nagy rangu vala a bűnös, nem akartak itélni, a nép tette magát bírónak. Ez az mit a kártérítéstheoria saját nyelvén így fejez ki: helyre állítása a jogszerű akaratnak a többi polgároknál. Tehát nagy megtartó erkölcsi erő a társaságban annak tudása: a bűnös meglakolt. De ép azért vigyázni kell, hogy a büntetés ne legyen sem túl kemény, mert ekkor áldozatot lát és sajnálkozni fog a nép, sem túl enyhe mert ekkor a bírót részrehajlónak véli és boszus marad. S a nép olyan mint a lélekisméret, mely nem mondja meg mindig világosan mit és mennyit, de megérzi a sokat és keveset, s megismeri a büntetés' határszéleit.

B. A bűnösre nézve, a szenvedésen kívül, mi a pusztító fenyegetésnél sikeresbben int és rettent, fő hatása

1. Ártatlanná tétele most rövidebb majd hosszabb ideig, vagy azokra nézve kiket megsértett, ha például hivatalától s gyámságától fosztatik meg, ha messze földre elvitetik; vagy mindenekre nézve, ha például fogházban őriztetik. S tudjuk, miképen korunkban, ama római jogelvvel egészen ellenkezőleg „carcer ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet“, minden mig oly csekély bűn is elzárással büntetettetik.

2. Megjavulása; akár azon értelemben vétessék, hogy rendhez s munkához szokván, okosságból nem követ el

több bünt, akár azon magasbikban, hogy lélekbe szállván erkölcsiségből tartózkodik a gonosztúl s ha a megjavulásnak e kettős értelmet tulajdonítjuk, nem lehet azt állítanunk, mi némelytől állíttatik, hogy a tanítás és félelem a büntetésnek ennél bizonyosabb és szükségesbben bekövetkező hatása, hanem csak azt, hogy általánosb hatása, mert munkálkodik az egész tömegben, s munkálkodik még meglőtt bűn volna, ellenben a megjavulás' esete csak a bűnével együtt áll elő s hatása csak a gonosztevőre terjed ki. —

Ne feledjük azonban, miképen kevés embernek megjavulása számtalanok' félelmével fölr, nemcsak azért, mivel a félelemnek képe naponkint halványabbodik s elenyész végre, míg a javulásnak természete tartósság, hanem azon fontos eredmények miatt, mik belőle az egészre kiáradnak: másoknak kína tartózkodásra ijeszti a gyöngét, ez negatívum, másoknak javulása bizalomra maga iránt, s erőre segíti, ez positivum; s ily példák' szemlélete után a nép előtt a törvény s igazság' mit kegyetlenségei miatt hajlék erőszaknak tekinteni, mindinkább erkölcsi világosításban jelen meg; jobban tiszteli, mert csodálja foganatát; vonzalmat érez hozzá, mert nem érez benne bosszút, s látván hasznát kegyetlenség nélkül, önkényt szövetkezik a kormánnyal a bűnösök' fölkeresésében. S azt se feledjük el, hogy ha a fogház úgy van elrendezve mint kell, a magánrendszer' szigorúbb elvei szerint, az a véghetlen lélekkín, mi falai' csendén belül a rab' megtisztulásának lángja, kívül rajta szörnyebb s kísértetőbb félelmet terjeszt el mint minden kín- és hóhérpád, és még e fölött sokkal tartósbat is, mert nem látván előttünk embert sem vérzeni sem szenvedni, hatásában ez semmi iszony, s borzodás és szánakodás által meg nem gyöngíttetik; miből kitetszik, hogy a törvényhozó dolgozhatik a bűnös' megjavítására, a nélkül hogy a másik hatás, a félelem, vagy erejéből kivetkeztetnék vagy szűkebb körbe szoríttatnék. Hatalmas elrettentő ereje van a magánynak; Glasgowban a katonák néhány

heti elzárásért 500 — 1000 korbács' egyszeri elszenvedésére ajánlák magokat, s a philadelphiai Cherry-hillből kiszabadult rabok csak azért költözködnek New-yorkba, mert itt a hallgatórendszer uralkodik, s ezt könnyebb lesz türniök ha sorsuk és bűnök ismét rabságba ejtené.

Hogy a legbölcsebben szerkezett fogházban sem javul meg minden, az igaz, ép úgy igaz mint az hogy félelem sem rettent el mindent, mint az hogy a nevelés sem képez-jóvá mindent; azonban a nevelés ellen ezt még senki nem hozá föl ellenvetésül. Pedig az óvónevelés, ártatlant és gyermeket nevelni, vajmi könnyü a kivetkeztető s áltképző neveléshez képest, rabot és embert nevelni; mert nem oly igen nehéz meggátolni hogy a rosznak magva a lélekben ki ne fejtekezzék, de óriási s csaknem teremtfői munka a rosznak elterjedt gyökérszállait a szív' ezer redőiben föllelni s kitépni; amaz egy lágy viasz, mely minden képet magába fogad, ez egy darabfa, mely az idő' folyamában kővé vált, s viseli a jelt mi csemetekorában rámetesztek. De látjuk azon táblákból, miket a bostoni, londoni, párisi, belgiai, helvetiai tömlöczegyesületek időnkint kiadogatnak, hogy a megjavulás egy nagy számra nézve mindig bizonyos, és ez elég azt kimondhatni: hogy miután a megjavulás nem pusztá hihetőség, minek sok ideig tartatott, tekintetessék ez a kormányoktól törekvéseiknek legmagasb pontjául, melyben az erkölcsi s polgári jó összeolvad; és azt kimondhatni, hogy mind erkölcsstelen, mind észtelen s mind czélszerűtlen cselekedet oly büntetést választani, melynek hatásai a megjavulást nemcsak kizárják de azzal ellenkeznek.

Ki azért nem akar javítani mert minden meg nem javul, annak büntetni sem kellene, mert a bűn nem fogy el, pedig bűn lesz mindig, míg ember lesz, lételt az ezzel együtt kap és sirba vele együtt száll. Emelkedjék bár mennyire a műveltség, az isteni természet a lélekben fejlőd-jék ki bár mi fénynyel, foltjai mint a holdnak és napnak

mindig lesznek az életben, s változhatnak sokképen, de teljesen soha el nem enyésznek. Minden a mit tehetünk nevelés és jóllét' terjesztése által, az hogy sokkal kevesebb bűn lesz mint volt; minden a mit tehetünk okosan választott s alkalmazott büntetés által az, hogy sokkal több megjavúl mint nem.

II.

BÜNTETÉS' TULAJDONAI S NEMEI.

Ha a kérdés által nem korlátoztatnánk, s ha erőnk ép oly gyöngye nem volna, akarunk a milyen nagy, óhajtanánk kezdetben kifejlett jogalapunk' elvei szerint: vonalt huzni a büntetésre méltó s büntetésre nem méltó cselekedetek között, azaz, értekezni a bűnökről; óhajtanánk meghatározni a bűn és büntetés közötti belső viszonyt, azaz, értekezni a büntetés' mértékéről; s ekkor következnek kijegyezni a különbséget a jogszerű és nem jogszerű büntetésnemek között, azaz, értekezni a büntetés' tulajdonairól s nemeiről. Azonban e három rész magában foglalja az egész büntetőjogtudományt, s ezt a kérdés nem kívánja. S mi is örömmel maradunk a pálya' kijegyzett határai között.

Ki a jog' philosophiájától azt követeli, hogy büntetésnemeket magában, a priori állítson elő, az tőle, az észről olyat kíván, mit nem teljesíthet; mert a polgári büntetések épen úgy mint a polgári jutalmak pusztán az emberi önkényből, a tapasztalás' adataiból erednek, ezért oly változók, — mi az észből származik az örök, s örökké válók csak az elvek. A jogphilosophia, vagy a philosopháló ész, itt nem teremt hanem vizsgál és ítél, bírószeke' elébe vonja a büntetésnemeket, miket vagy szokásban vagy törvényben vagy javaslatban talál, s a szerint a mint általános elveinek mértékét megbírják, vagy elveti vagy elfo-

gadja. Az tehát a kérdés, melyek azon elvek mikkel a büntetéseknek meg kell egyezniök, vagy melyek azon tulajdonok mikkel birniok kell, hogy jogszerűeknek s célirányosaknak ismertessenek? Többek által különféle elvek s tulajdonok állítottak föl. Észrevehetjük csak hamar, hogy a gyakorlat' mezejére jutánk; német írókkal nem fogunk találkozni.

Előbben is Montesquieu állíta föl ily lényeges tulajdonokat. Szerinte a büntetésben négy tulajdon kívántatik meg:

1. Hogy a bűn' természetéből vétessék.

2. Hogy mérséklett legyen; de ez így magában igen határozatlan kifejezés, melly sem a túlt sem az innent nem jegyzi ki.

3. Hogy arányban legyen a bűnnel.

4. Hogy illedelmet vagy erkölcsöt ne sértsen (pudique).

Utánna Beccaria lépett föl, ki a büntetésben szinte négy tulajdont monda szükségesnek

1. Hogy a bűnnel analog legyen; azonban mit ért a-latta, nem magyarázza ki.

2. Hogy nyilvános legyen; itt e szót, kétségkívül, példással' veszi egy értelműnek.

3. Hogy szelid legyen; szinte határozatlanul hagyja, mint Montesquieu.

4. Hogy arányos legyen.

Sőt ezek fölött Beccaria még azt is kívánja, hogy a büntetés bizonyos, gyors és elkerülhetetlen legyen; azonban látnivaló, miképen ezek nem tulajdonai a büntetésnek, hanem tartoznak az alkalmazásra s törvénykezésre.

Romagnosi ezekből jobban eltér. Ő már némileg más tulajdonokat követel a büntetőtörvénytől. Kívánja hogy

1. Igazságos legyen tárgyára nézve, azaz, csak valósággal büntetésre méltó cselekedetet sujtson büntetés.

2. Szükséges, azaz, a büntetés' célja ne érthetett legyen el szelidebb kényszer által.

3. Arány legyen a bűn és büntetés között, mert a

büntetésnek nem szabad lenni sem túl keménynek hogy a bűnös —, sem túl enyhének hogy a közbátorság meg ne sértsék.

4. Gazdaságos legyen, azaz a büntetés nagyobb rosszat ne okozzon, mint mi általa elhárított.

5. Bizonyos legyen alkalmazása.

De mind ez inkább tapogatózásra mutat, semmint biztos mértékadás, mert mind a három osztály részint hiányos, belőle a leglényegesebb tulajdonok maradvánki, részint homályos, mi benne jó van sem lévén tisztán kifejtve s világosan meghatározva, s részint összeszövítt és zavart olyanokkal, mik, például hogy a büntetés arányos, hogy igazságos, szükséges legyen, vagy az alkalmazásra azaz a büntetés' *menyiségére* s mértékére, vagy a bűn' meghatározására tartoznak, következőleg a büntetés' *milyenségére* vagy tulajdonaira épen semmi világot nem vetnek.

Bentham, kit okoskodásainak közepette mi szeretünk a száz szemű Argoshoz hasonlítani, vizsgálat alá vett tárgyainak mind a száz oldalán egyszerre végig pillantván, s fejtegetés közben azokat folyamatosan figyelemben tartván, Bentham, e nagy jogphilosoph, bámulatos elme-éllel állított föl s fejtette ki és fontosságuk szerint sorozta össze azon tulajdonokat, mikkel a büntetéseknek birniok kell. Rossi őt követte, bár tőle némelyben eltér. Különbség köztök csak onnét van, hogy más rendszerhez tartoznak; különböznek de nem ellenkeznek. Amaz tizenkét categoria alá gyűjté a szükséges tulajdonokat, ez kilencz alá; annál gyakorlatiabbban kifejtvék, ennél általánosbságban tartvák; amaz talán igen is teljes vagy igen részletes, némely elmaradhat belőle vagy általánosbbal feleserélhető, ennél talán ürre is találunk, mit be kell s be lehet tölteni. S e kettőt próbáljuk mi összekötni a következőben.

A társasági igazság három föltétel' határai közt jogszerű ⁴⁵⁾.

1. Ha meggyezik az erkölcsi igazság' elveivel Ez a

⁴⁵⁾ Broglie herczeg, Revue Française, 1828, Nro 5. l. 49..., IV. l. 63..., V. — Rossi, Traité etc. 1835. l. 441, 412.

határt jegyzi ki melyen túl menni nem szabad. Nem büntetni csak a bűnt, nem büntetni csak a bűn' mértéke szerint; hol ártatlan sujtatik, vagy hol a bűnös keményebben sujtatik mint bűnhődött, ott van áldozat a közjóért de nincs büntetés.

2. Ha megfelel a társasági szabadság s béke' kívánatainak. Ez a szükségét mutatja ki. Mely törvényhozó ott büntet, hol azt a társaság' érdeke nem kívánja, jogszerűtlenül cselekszik; az ő kötelessége csak a társasági rend' fentartása, Isten' dolga az erkölcsi rend.

3. Ha benne folytonos ügyelet van gyarlóságunkra, mi szerint könnyen csatlakozhatunk mind az ismeretben mind a cselekvésben. Ez óvakodóvá tesz, s az *igazságot emberivé teszi*; oportet justum esse et humanum. Nem kell a törvényhozónak olyat cselekedni, mit, tévedése kivilágosodván, némileg helyre nem hozhat, s nem *szabad* olyat cselekedni minek természetét nem ismeri s végét lehetetlen belátnia.

E három föltételnek alkalmaztathatniok kell az igazság' minden részeire. Lássuk tehát mi elvek s tulajdonok folynak belőlök a büntetés' nemeire nézve.

Az igazság' elveivel hogy összehangozzék a büntetés, szükség hogy legyen.

- I. 1. Személyes,
2. Erkölcsi,
3. Osztékony,

A társasági rend' kívánatainak hogy megfeleljen a büntetés, szükség hogy belőle a feljebb előszámlált határyok fejlődhessenek ki, azaz, legyen

- II. 4. Szellemi és javító,
5. Bizonyos és egyenlő,
6. Példás,
7. Tanító,
8. Gátló ártani,
9. Népszerű.

Az emberi gyarlóságra hogy számítás találtassék a büntetésben, szükség hogy legyen

III. 10. Megbecselhető,

11. Helyrehozható.

I. 1. *Személyes.* Az örök igazság' parancsa, hogy mindenki saját vétkének terhét hordozza, mindenki csak a maga bűnéért lakoljon. Ezt említeni feleslegesnek látszik, hisz az ellenkezőre fellázad a természet, — midőn a megváltó másért szenvedett, meghasadt a föld s az ég elsötétült. Azonban nálunk is volt egy törvény, az 1715. 9ik czikk, mi szerint az apának bűnéért a gyermek is sújtatott, az 1514: 47 cz., mi szerint a zendülő s neemes nőt szeplesítő parasztnak nem csak atyjokra, testvéreikre, magzataikra, hanem leendő magzataikra is kiterjesztetett a büntetés-Modenában és Angliában most is áll az, mi szerint az öngyilkos ítélet által akasztófára kárhoztatik s bizonyos esetekben javai is elkoboztatnak. Smidőn az apa' holt teteme meggyaláztatik s birtoka elvétetik, becsületben és vagyonban vajjon nem a feleség s gyermekek büntettetnek é a legkegyetlenebbül? Ilyesmi, szinte Angliában, az úgy nevezett *deodand*, mi szerint mind az mi embernek halált okoz, legyen az egy hajó a Temzében Indiák' kincsével, mi félre mozdultával életet oltá, legyen egy feldőlt társzerkér, tulajdonosától a király' részére elfoglaltatik ³⁶⁾. S ilyen ugyancsak itt az mi vérromlásnak mondatik, melyhez képest a *felonie'* bizonyos eseteiben, az ártatlan unoka nem örökölhét ártatlan nagyapja után, mert jogai elváltoztak s elvesztek áltfolyás közben a bűnös apa' vérén keresztül. Ide tartozik a francia codexből a polgári halál, a meny nyíben általa az elmarasztottnak házassága feloldatik, akár van kedvére a másik hittársnak akár nincs. S ide számílnám a visszatörlesztéseket vagy repressaliákat is, miknél fogva távollévők' bűneiért jelenlévők lakolnak, ha azok rendszerint nem háborukban történének, — de a háboru' kezdete elmulása az igazság' uralkodásának, s a népek ugyanannyi vadak lánczok nélkül.

³⁶⁾ Omnia quae movent ad mortem, sunt Deo danda. Blackstone, Lib. 1. Chap. VIII.

Világos mind ezekből, hogy, az igazságnak ez elve bár mi szembeszökő, emlékeztetni reá a törvényhozót nem felesleges, mivel gyakran elfeledtetett. S a dicsőség ezt elsőbben kihirdethetni a föld' színén, nem oly teljesen illeti a mósesi törvényhozást mint Rossi állítja; mert azon szép hely mit ő felidéz: „Meg ne ölettenessenek az atyák a fiakért, se a fiak az atyákért: hanem kiki az ő büneért haljon meg“ (Mos. V. k. XXIV. r. 16. v.) egy más hely által mi az isteni igazság' szavakint mondatik el, vajni meggyöngíttetik: „Mert én vagyok a te Jehova Istened, erős boszuálló, ki megbüntetem az atyáknak vétköket a fiakban, harmad és negyed iziglen (Mos. II. XX. k. r. 5. v.).

Az hogy az ártatlan szándékosan ne sujtassék, különbözik attól, miről főlebb szólánk, mi szerint a büntetés elkerülhetlenül kihat mind azokra, kik a bűnös' körében esnek. Egynek becstelensége homályt borít az egész családra; nagy pénzhiúság egész háznépet szükségbe ejt; egy férfi' számkivetése vagy fogsága egy társaságnak okozhatja bukását, melynek lelke volt. E kihatást lehet korlátozni, de egészen meggátlani nem; emberek a társaságban összefogodva élnek s mint a villany' ereje, egynek öröme s fájdalma az egész lánczolaton végig fut. Midőn a bűn követtetik el, a sértetten kívül az másoknak is árt; midőn valaki büntettetik, vele és miatta mások is szenvednek, mert minden ember középpontja egy körnek, melyben esende és zajgása megéreztetik. De a törvényhozó oly büntetéseket iparkodjék választani, miknek terhe a mennyire lehet csak a bűnösre nehezkedjék; mit kedvesei szenvednek, igaz azt ő is szenvedi, s így reá nézve büntetés, s vannak kik leginkább ez által tartóztatnak vissza sötét szándékaikban, azonban mind e mellett is nehezen fogna ez hasznosnak találatni, s igazságtalan marad örökké: mert kiki a maga büneért lakoljon.

2. *Erkölcsei.* Embernek nem szabad roszt tenni még akkor sem ha belőle jó következne. E szerint törvényhozó nem parancsolhat rossz cselekedetet s a vonakodást attól

bünné nem keresztelheti, s Bentham, hű maradván saját haszonelvéhez, valóban igen eltávozott az igazságtól, midőn azt javasolta, hogy a vádlottak' ügyvédei büntetés' terhe alatt köteleztessenek a bíráknak mindent kimondani, mit védenczeiktől titok' pecséte alatt tudtak meg, s hogy az apák és anyák tartozzanak gyermekeiket és ezek viszont szülőiket föladni s egymás ellen bizonyítani a törvény előtt; e szerint a törvényhozó nem választhat büntetést sem olyant minek egyenes és világos iránya erkölcstelen, — vagy zsarnok az mint Gessler, ki az apát kényszeríti gyermekének fejére bocsátani nyilát. Különbséget teszünk azon büntetések közt melyekből mintegy természetesen és szükségkép fejlődik ki erkölcstelen hatány, és azon büntetések közt, melyek magokban ártatlanok s erkölcsi rosz belőlök csak erkölcsteleneknél számazik; mert vannak megromlott elmék, melyekre, szinte csodálatosan, a legjobb szabály is a legkárhuzatosabban hat. Amerika' némely fogházaiban s a genfiben a jóviseletű s töredelmes rabok' fogsága kegyelem után meg szokott rövidítettetni; magában az jó, azonban következménye az, hogy a gonoszok képmutatók is lesznek. A pénzbírság szinte nem erkölcstelen; azonban gyakori példa, hogy ingerül szolgál bús dorbézolásra s vesztegetésre.

Szerintünk vagy irányában vagy hatányaiban erkölcstelen büntetések közé tartoznak azok, melyek által a törvényhozó egyenesen roszat parancsol, ilyen a némberek' meztelen veretése, mi kioltja a szemérem' utósó szikráját; azok, melyek számtalanokban okvetetlenül erkölcstelen érzéseket, kegyetlenséget, boszúörömet, birtokszomjat stb. gerjesztenek; és azok, melyek bizonyosan romlottságnak válnak kútfejeivé. Ilyen az elkobzás s a pénzbírság is a földadó' részére. Élesztgeti a felekezetek' vagyonszomját, s ez úton megörökíti a belső villongásokat. Bizonyosság a történet. Bölsen tette a francia nemzet, hogy 1830ki Chartájába nem felejté e kettőt világosan följegyezni: „a censura soha vissza és föl nem állíttathatik (7ik cikk)“; és: „a jó-

szágkobzás' büntetése eltöröltetik, és soha többé vitssza nem állíttathatik (57 czikk).“

Ilyen a bitó és bélyeg, mely a bünöst ép a jók' körébül zárja ki, hová bevonni kellene; az elszállítás, mely nem egyéb mint saját fekélyünket idegen testre rakni; a csonkítás, mely érzést vadit s tápláléka a boszúnak; a verés, mely az embert állattá teszi; sőt ilyen a fogság is tömlöczeink' jelen állapotában, mert tömlöczeinknek terme egy nagy ember- s bünkeverék, s valóságos iskola,— azért küldetik bele, hogy mi rosztat még nem tudna, ott azt is megtanulhassa. Később lesz alkalmunk mind ezeket részletesebb vizsgálat alá vehetni.

3. *Osztékony.* Azaz lehessen nagyobb, lehesen kisebb, vagy szigorában vagy tartósságában. Miután a büntetés csak ugy igazságos ha arányban áll a bünnel, szükséges hogy a mint a bün most kisebb majd nagyobb, a büntetést a szerint lehessen most kevesbíteni majd nagyobbítani, különben vagy igen kemény lesz s így igazságtalan, vagy igen enyhe s így céliránytalan. A nem osztékony büntetés csak akkor jogszerű, ha találtatik bün is melynek pontban az így felel meg. Ép azért aligalig lehet az ily büntetést alkalmazni, s nem kell ha elkerülhető.

A bitó, bélyeg, halálbüntetés egyik sem osztékony, mit pedig Bentham a büntetés' első tulajdonának mond; osztékony mind szigorra, mind tartósságára nézve a száműzés, fogság, munka s egyebek, a testi kín inkább szigorjában mint tartósságában az.

II. 4. *Szellemi és javító.* A veszély és bün nem annyira a cselekedetben fekszik, mint az akaratban mely a cselekedetet szülte; mutatja az, hogy hol szabad akarat nem volt ott betudás sincs, s hol betudás nincs ott bün sincs. Ebből természetesen foly, hogy miként a bünben nézik az akaratot is, s miként a bünnek forrása s egyik (subjectiv) mértéke az akaratban van, úgy a büntetésben is tekinteni kell az akaratra, s kivált nagyobb bünöknél, a büntetés' fő súlyának is az akaratra kell vezettetni, ide pedig

csak szellemi erő hat be. A gyilkosnál nem csak a tör, mit embertársának szívébe márt, eszköz, de a kar is melylyel döfött, s a bölcs törvényhozó nem a tört s nem a kart igyekszik büntetni, hanem az indulatot, mely ezt vezette, s az akaratot mely ezen diadalmat vehetett volna és nem vön. A lélek bűnhődött, tehát szenvedjen a lélek, a lélek romlott meg, tehát az javíttassék meg; a lélekben fészkel a gonosz, tehát oda csapjon be s ott düljön a büntetés' villáma. Ha a lelket meg lehetné büntetni a nélkül hogy a test bántassék, ezt sérteni oktalanság lenne. Ki akarja megbüntetni a holt testet mely lábainál lélektelen hever? Melyik okos ellenség rombolja össze az öldöklő gépet, ha mozgatóit hatalmába kerítheti s rájuk hűntetést szabhat? a testi fájdalom ne legyen cél, mint volt eddig, hanem eszköz mit csak addig szabad használni, meddig remény vele van az akaratra munkálhatni. Örvendetes jelenet napjainkban a népeknél, hogy mind inkább uralkodóvá válik a meggyőződés, mi szerint a büntetésekben több számítással kell lenni az ember' erkölcsi természetére s kevésbbel a durva physical hatalomra, mely az embert pusztán érzéki természeténél fogva véli kormányozhatni. Az iskolákban példát láthat a status; az ifjak akkint szelidültek a mint a fenyíték szelidült. Elég sokáig hitte a világ mindenben hogy csak az hat, az erő mi massiv, csak az kín s büntetés mi a szenvedőből vért ont és ordítást csikar ki, s tanubizonyosság a történet, mi sükere volt azon áldozatoknak, melyek e rendszer mellett a kín és hóhérpadon ezerekdek' hosszában seregenként hultak el.

A bot, korbács és láncz kevésb embernek tartalék mint a gyalázat és szégyen mi a a bűnnel együtt jár, — és ez szellemi erő. De a szellemi büntetésnek legnagyobb példái a javítóházak. Az ember áltétetik egy erkölcsi elembe, a magányba, s itt a bűn és lélekisméret mintegy magában dolgozik. S erejét még nagyobbra lehet gerjeszteni oktatás, vigasztalás, tanács által; nagyobb világosságban a bűnös jobban megismeri magát, s melegben a szív, mint a föld, meg-

nyilik s virágokat hajt, míg kegyetlen bánás alatt s hidegben csak kérge nő s zordon marad. Szellemi irányok van azon büntetéseknek is, melyek a bűn' természetiből vevék, azaz melyek azon szenvedélyre s rugóra hatnak, mely ösztön vala elkövetni a bűnt. S korán sejté az emberlélek ez utóbbik irányt; Bentham, Russell, Barbacóvi, Feder³⁷⁾ s mások előtt kimondá azt már Montesquieu³⁸⁾, s még e-lébb Cicero³⁹⁾ s talán legrégebben Aristoteles⁴⁰⁾.

Miként a bizonyos büntetés egyszersmind egyenlő is, úgy a szellemi egyszersmind javító is. S kik a tudomány' kizárításában dicsőséget keresnek s azt a szívnek s emberiségnek még lehelletétül is óvják, csak azok állíthatják, hogy a statusnak mindegy akár javul meg a bűnös akár nem. Sőt inkább gyakran a sebnek mindegy begyógyul e vagy nem, de soha nem a testnek melyen van a seb. Két oldala van a megjavulásnak; igaz egyik magát az embert érdekli mint egészet önmagában, de ép úgy érdekli a másik a statust mint melynek ez egy taga, s a testnek, mi a status, bizony nem mindegy, van e nincs e nyavalya egyik vagy másik tagában.

Mert láttuk, miképen a büntetés kétképen javíthat. Vagy becsületessé tesz szokásainkban s megtartjuk a törvényt mivel törvény; vagy erkölcsünket változtatja meg, s nem cselekszünk roszat mert szeretjük a jót. Az első is elég; a második kívánatosb; melyik valószínűbb az még korán sincs eldöntve a tapasztalás által. Mely büntetés nem munkál a bűnös' megjavulására, ha lehet az ne alkalmaztassék; mely annak elfajulására munkál, azt nem szabad alkalmazni. A büntetés' eszméje ében szükségképen s természeténél fogva ben van a javítás' értelme, bár a status-saját javáért büntet; mely büntetés nemcsak kizárja de paralysálja a javu-

³⁷⁾ Vom menschl. Willen, IV. Th. I. 103.

³⁸⁾ Esprit. des Loix. 12. 4.

³⁹⁾ De Legibus III. 20,

⁴⁰⁾ Ethik. Lib. X. Cap. 10.

lást, az nem az ész' kényszere, rossz rosszért mint a bosszu, de nem büntetés.

Nemcsak nem javít de ront valamennyi becsuteltő büntetés: bitó és kaloda, bélyeg, bot és korbács, béklyó és láncz, kivált ha személyválogatás nélkül s könnyebb vétségekért is alkalmaztatik, Nemo dignitati perditae parcit. (Seneca de Clem.) De a romlottságnak s erköcsuteltenségnak legdusabb kutfejei a tömlöczök úgy mint azok jelenleg elrendezvék vagy inkább el nem rendezvék, Európa' legtöbb kormányinak gyalázatára. Howard ha föltámadna, újra áldozatul eshetnék.

5. *Bizonyos és egyenlő.* A büntetésben lényeges tulajdon, hogy a bűnösre nézve rossz foglaljon magában. E szó alatt bizonyos, itt nem az alkalmazás' bizonyosságát értjük, mert az függ a nyomozástúl s törvénykezéstúl ha nem azt, hogy senki ne viselhesse a büntetést a nélkül hogy alatta szenvedjen. S mennél bizonyosb a büntetés annál egyenlőbb is, azaz annál hihetőbb hogy mindenk egyenlő mértékben érzik meg súlyát.—Tökéletes egyenlőség kivihetetlen dolog; ugyan azon névbeli büntetés nem mindig ugyan azon valóságos büntetés; de a bölcs törvényhozó el fog s neki el kell kerülnie minden nyilvános és botrántkozató egyeneltenséget. Nem büntetés miben rossz nincs s nem sükeres és nem népszerű büntetés mi némelyt igen keményen, némelyt épen nem sujt. Egyiken sem lehet másképen segíteni, mintha a bírónak némi szabadság engedtetik a büntetés' kimérésében. A törvényhozó mindent nem tehet, sem előre ki nem számolhat; de viszont a bírónak se adassék hatalom tetszése szerint szoríthatni s tágíthatni a törvény' kötelékein. Mely büntetés már természeténél fogva vagy igen bizonytalan vagy igen egyenetlen, úgy hogy azt biztoson nem lehetne alkalmazni, ha csak a bírónak, mondhatni, korlátlan hatalom nem adatnék; az veszedelmesb sem hogy használata szabad legyen.

Példákat akarok keresni büntető-törvénykönyvünkben, — de büntető törvénykönyvet nem lelek!! Nálunk

nincsenek büntetőtörvények és büntetnek, mint kevéssel ez előtt Zürich Cantonban sem valának, de azért ott is öltek és akasztottak. E szerint bíránk s bírái, mindnyájan gyarló emberek, az erkölcsi igazságot gyakorolják korlát és szabály nélkül mintha istenek volnának.

Kénytelenek vagyunk idegen törvényhozásokat vizsgálgatni. Angliában több bűnök pusztán az ingó javak' elkobzásával büntettetnek, miből következik: hogy kinek minden vagyona ingó, az koldusbotra jut, kié ellenben mind ingatlan, azt nem éri büntetés. Mig ez ország Amerikába szállítgató rabjait, sok ki áltvágyott s nem vala költsége, azért követelt el bünt hogy ingyen áltjuthasson. Általában pedig bizonytalan és egyenetlen minden eleve megszabott pénz bírság; ki 1000 forintjából ad 100at igen meg lakol, ki 50,000éből vesz el annyit, amához képest épen nincs büntetve.

6. *Tanító.* A büntetés tanító, midőn a bűnnel analog s midőn egyszerű lévén minden elmében könnyen benyomakodik.

Az analogia kétféle; belső vagy erkölcsi, és külső vagy anyagi.

Belső az analogia midőn a büntetés épen azon hajlam ellen intéztetik, mely erkölcsi ok s ösztön vala a bűnre. Mint a nép mondja: kinek lelke mi által vékezett az által lakoljon meg. A sokaság az ily büntetésekben mintegy az Isten' uját szemléli. Napoleont, ki Európában nem fért meg, jólesik látnia korlátolva egy szűk sziklára. S az ész és erkölcsi érzés minden büntetésben szinte követeli a belső lakolást. Hol ezt lát, ott az erkölcsi igazságot látja munkálkodni. S vannak számtalan bűnök, melyeknek indítóokai világosak lévén, ellenök munkálkodni sikerrel lehet.

A fogság,
munka,
pénzbírság,
megszégyenítés,
hivatalképtelenség,

mint büntetés megfelel annak ki a szabadsággal vissza élt,
 kit henyeség vitt lopásra,
 ki uzsoráskodott és csalt,
 ki békétlenséget okoz göggyé-
 vel

ki tisztét nem teljesíti, vagy
 hiúságból hivatali bitorol.

A bélyeg, bitó, csonkítás, verés és halál-büntetés e
 belső analogia szerint semmi bűnnek nem felel meg.

Azonban ez sem általános szabály, mint a többi sem,
 részint mert ugyan azon bűnöket, más személynél más in-
 dítóokuk lehetvén, gyakran másképen kellene büntetni, mi-
 által a büntetőigazság rendkívül összebonyolítottatnék; ré-
 szint mert vannak bűnök mik a legnemesb forrásból ered-
 nek, például melyek becsület, haza és szabadságszeretet-
 ből követtetnek el. Vagy a törvényhozó a büntetésben ezen
 indítóokoknak is éppen ellenkezőjét alkalmazza s munkál-
 tassa?

Külső az analogia, midőn büntetésében a törvényho-
 zó a bűnhődésnek képét adja vissza az eszközre nézve; L.
 28. §. 12. De poenis: „incendiarii... vivi exuruntur.“ Ki
 gyújt megégettetik, ki áradást csinál vízbe fulasztatik, ki
 árul nyelve szakítottatik ki, mint egykor Németföldön, ki
 házasságot tör s erőszakot követ el castráltatik, mint még
 ma is (ut fertur) Missouriban, É. Amerikában.

A belső analogia az erkölcsi érzés s észhez szól, a
 külső a képzelethez; amaz mivelte emberekre hat, kiknél az
 igazság él, ezt a Korán magasztalja, azon népeknek me-
 lyeknél a boszu uralkodik.

Ennek tetőpontja a *talio*, mi szerint a bűnöst ugyan
 azon rossz érje, mit ő másnak okozott; e szabály szerint:
 fogat fogért, szemet szemért. Ki mást megcsonkított con-
 kítottassék meg; ki másnak gyermekét megölte, ölessék
 meg az övé is; ki másnak javát elrablá, raboltassék el az ő
 java is. De a talio felett, egyszerűsége miatt bár mint has-

son az elmére, kimondva az ítélet. Hajthatlan lévén nem arányozhatni a bűnhöz, s így elront minden mértéket, mi nélkül nincs igazság. A talio ritkán egyéb mint a legteljesebb bosszu.

Külső analogia van az ilyen büntetésekben: a pasqvil-líró, ki mást nyilván csuffá tett, a bitónál nyilván gyaláztassék meg; ki közpecsétet vagy bankjegyet meghamisított, szinte bélyegeztessék meg; talio van a halálbüntetésben, ki ölt ölessék meg. A külső analogiát igen védi Rotteck, elismeri bár, hogy azt szerfelett ritka esetben alkalmazhatni ⁴⁾).

Továbbá annál tanítóbb a büntetés mennél egyszerűbb, mert a nép annál könnyebben megtartja emlékezetében. S ez egyetlen tulajdona van a talionak; de ezt nagyobb mértékben bírja mint minden más büntetés. Ha az egész törvénykönyv ebből állana: „mindenki azt fogja szenvedni, mit mással szenvedtetett“ tudni fogná minden mi vár rá, s gyakran bűn nélkül mulnék el a kisértet' pillanata, mert örökké jelen volna a bűnben magában a büntetés' emlékezete. Az összetett büntetéseknek fő hibájok hogy nehezen maradnak meg a nép' elméjében; némelyiket belőle nem is ismeri, némelyiket elfeledi.

Némileg ez nálunk is áll a nagyobb hatalmaskodás, a lárva s vérarulási büntetésekre. De kivált homályos az angoloknál az úgy nevezett *felonie*; a jogtudósok magok alig tudják mely esetben mit értsenek alatta, miképen tudná a nép. Bentham elmésen hasonlítja a törvény' ily talányait a Sphinxéihez: azért lakoltak az emberek mivel nem találták ki.

7. *Példás.* A büntetésnek egyik legfontosabb hatánya az elrettentés, s legjobban elrettent a példa. Rossi szerint példás valamely büntetés midőn az oly roszt okoz mitől mindenki fél; Bentham szerint, midőn a szenvedésnek

⁴⁾ Lehrbuch des Vernunftrechtes. Stuttgart 1840. III. B. §. 20, I. 231.

látszata igen nagy a szenvedés' *valóságához* képest. A valóságos szenvedés a büntetésben az mit alkalmazásakor a bűnös érez; a látszatos az mit mások benne képzelnek, — amazt pusztán a bűnös ismeri, a közönség' viseletére befolyást csak ez gyakorol. E szerint az a legpéldásabb büntetés mely valósággal nem szenvedtet jobban mint kell, külsőleg azonban a lehető legelrettentőbb alakban jelen meg. Ennek ellenképe volt a tortura. A titkos büntetés félelmet önthet a bűnösbe vagy megjavíthatja, de másokra nézve elvesz, kik talán épen hajlandók bűnre vetemedni. S azt se feledjük el, hogy a nép a törvényt inkább példából s esetekből mint könyvből tanulja meg. S itt ismét kiviláglik, mi fontos hogy a büntetés egyszerű legyen mert annál példásb, a mennyiben annál tisztában emlékezhetni rá, s gyakran elmaradna a bűn ha a bűnhődőnek észében volna a büntetés ⁴²⁾,

Azonban itt egy nagy nehézség fordul előnkbe. Épen a legpéldásabb büntetések leginkább gátlói a javulásnak. A bitó, bélyeg, verés, csonkítás, halálbüntetés mind igen s részint szörnyen is példás, de mi áron! A halálbüntetés megszűnt lenni nyilvános New-yorkban s Massachusettben (legalább ennek 1831ki törvényhozói választmánya így javasla ⁴³⁾; de ha egyetlen tulajdonától (mert a mellett azt, hogy gátló, alig méltó említeni) megfosztaték, valóban kérdehetni mi végre tartatott meg maga? Mi czímmel ez megtartatott, azzal újra föl lehetne állítani a kínpadokat is.

Megjegyezzük, miként szerintünk nem pusztán az példás büntetés mi alatt a bűnöst szenvedni látjuk, az a régiek' értelme volt, hanem az is mi alatt szenvedni halljuk s mit kínosnak hiszünk. Ha csak az volna példás mit szeminkkel látunk, ugy a bűnösnek mindig mások előtt kellene lakolnia, s a fogházakba mint állatkertbe látogatókat

⁴²⁾ Bentham. *Théorie des peines* L. I. Ch. IV. Dépense des peines.

⁴³⁾ Mittermayer, *Archiv. des Criminalrechtes*, neue Folge, 1834. 1 Stück.

kellene ereszttetni, de ekkor le kellene mondani a javulásról, a kettő össze nem férhet. De a bölcs törvényhozónak sok eszköze s úta van rettenteni, s félelmet költeni a gonoszokban.

8. *Gátló ártani.* Általában minden büntetés ha igazságos és a bűnhöz arányban áll, megnyugtató, de különösen az mely rövidebb vagy hosszabb ideig egyszersmind gátló ártani. Ez egyik nagy elsőse a fogságnak. S ki hivatalával mint köztisztviselő vagy más' bizodalmaival mint gyám, ügyvéd, igazgató visszaélt, szinte meg van gátolva mihelyt helyéről elmozdítottatik.

Gátló a csönkítés is, ha például a hamisítónak ökle vágatik el, de ez vad boszu és nem büntetés; s kivált gátló a halál! De mi áron!

9. *Népszerű.* Mely büntetésnem ellen a közvélemény nyilatkozik, az ne alkalmazzassék; magában lehet jó, de foganatlan marad. Ha a törvényhozó a nemzet' érzelme ellen cselekszik, azt észrevétlenül maga ellen fordítja. Selveszti azon nagy segedelmet, mivel az egyesek a törvények' végrehajtásához járulnak, midőn azokat helyeslik; a nép nem mellette, de ellene van. Ez nehezkeedik a bűnöst feladni, az könnyíteni iparkodik szabadulását, a tanúk vonakodnak bizonyosságot tenni, s a törvénynek nem megtartása de meg nem tartása válik tiszteletessé. Erre a legvilágosabb példát nyújtja Anglia, hol a törvény igen sok esetben mond halálbüntetést, mikben ez (tehát ez még csak viszonyos népszerűületlenség) a néptől egyáltalában rosztaltatik. S mi a következménye? A sértett nehezen adja fel a bűnöst, s épen nem ha vele megegyezhetik; ha csakugyan föladja, a tanúk elrejteneznek vagy készek hamisan esküdni, néha kegyes szándékból, néha nagy pénzen megvásárolva emberbarátok által; ha azonban vallanak, fölmenti a vádjury, s ha ez is vallaná a vádat, a veszedelem' szélén megmenti az ítélőjury. Így tudositá a parla-

mentet saját választmánya "). Egyébiránt ez Angliában már régi baj; dr Johnson már 1751ben emlegeti s az óta százan. De ha valamely büntetésnem ellen föltámad a közértelem, az nem azt teszi: nem kell büntetni, hanem azt: más büntetést kell választani. S hol kormány s nép összedolgozik, csak ott reménylhető, hogy ritkán fognak bűnhődni, mert kevesen fognak megmenekedhetni.

Elnépszerűtlennült, elhagyatott büntetés a bot, korbács, béklyó egész Éjszakamerikában, Francia-, de nem egészen Angolországban s a két elsőbb s csaknem egész Németföldön; a bélyeg s elkobzás Franciaországban 1830 óta; a bitó Franciaországban s Angliában utósó vonaglásait éli. De a közvélemény mind a két mívelt világgrézben legjobban föltámadt a halálbüntetés ellen; kevés helyen töröltetik egészen el, de birodalma naponként szűkítettik; Párisban a guillotine a gréveről (városháztérről) a város' szélére mintegy számkivettetett, s nem nappal mint eddig, de a hajnal' féléljében állíttatik föl; Éjszakamerikában itt ott, például New-Yorkban, Massachusettsben NewYerseyben titokban történik a kivégzés s ilyen javaslat már az europai törvényhozásokban is (például a szászországiiban, 1834ben) tétetett. De mely büntetés nem bírja meg a nyilványt, azt el kell törölni.

III. 10. *Megbecselhető.* Mi e czímet Rossinál szorosb értelembe veszszük. Ő e czím alá vonja azt is, mit mi ez alatt: bizonyos és egyenlő (II. 5.) mondánk el. Talán ugy általánosb, így talán határozottabb s gyakorlatibb.

Meg nem becselhetők az olyan büntetések, melyeket rendelvén a törvényhozó be nem láthatja azoknak minden következményeit, melyek messzebb hatnak mint a kárná, melyek jobban sujtanak mint volt szándékában, melyek számtalan véletlennek alá vetvők, melyek a végre-

“) See cond Report, from his Majesty's Commissioners on Criminal Law. Ordered by the House of Commons to be printed. London. 1836.

hajtásban egészen mássá változhatnak mint mik voltak az ítéletben. Az ilyeneket nem kell használnia. Ilyen a fogság elhanyagolt tömlőczökben; egy évre volt a bűnös ítéelve, s testében a mirígyes légből örökös nyavalyát hoz ki. Ilyen a becstelenítő büntetés; néha valaki egy évre mondatik infamisnak, azonban gyalázata örökké válik; néha kit a bíró megbecstelenít a nép dicsóséggel koszoruz meg, ott a bűnös áldozat, itt a törvényhozó s bíró nevetéséges lett, egyik esetben sem az történt mit a törvényhozó akart. Ilyen a verés és csonkítás; mindenik gyógyíthatlan betegségét vonhat maga után. Ilyen az elszállítás; mielőtt a bűnös az ítéletben kijegyzett helyre eljutna, viharban és hajótörésben elveszhet, a szűk hajótömlőcz' dögvésze s az égálj' heve fölemésztheti, áldozata lehet éhségnek, rablók s vademberek által felmészároltathatik, s ha mind ezektől mentt maradt, a partra letegebben lép semhogy rajta mi hamar sírja ne nyíljék. Tudja e a törvényhozó: e veszélyekből kit melyik s miképen fog érni? S ilyen végre a halálbüntetés. Hol van azon törvényhozó a földön, ki ismeri mi van a síron túl, hova a bűnöst juttatá?

11. *Helyrehozható.* A mennyiben mi elmúlt minden visszahozhatatlan, annyiban helyre nem hozható egy büntetés sem; már Agathon mondja Aristotelesnél:

Das eine ist den Göttern selbst verwehrt

Das was geschehen ist, ungeschehen zu machen.

Azonban megtéríthetőnek mondathatik a büntetés, midőn azt, arra nézve ki szenvedé, némileg jóvá tehetni, ilyen kivált a pénzbírság. Fiztessék vissza az összeg, sőt némely esetben a kár is mi általa okoztatott, s a büntetésnek csak pusztá emlékezete marad meg.

Elengedhetőnek mondatik a büntetés, midőn alóla az elmarasztaltat fölmenthetni a nélkül hogy rajta enyészhetetlen nyomokat hagyna. Világos miként az a büntetés legelengedhetőbb, mely alkalmazásában legtartós. Ilyen kivált a fogság. Mely pillanatban a rabnak kiszül ártatlansága, szabadságát abban visszaadhatni. A verés és csonkí-

kitás csak némileg megtéríthető, s mindenik elengedhetetlen.

De kivált s mindenik tekintetben helyre hozhatlan épen azon két büntetés, mely az embernek épen legdrágább két kincsét veszi el: becsületét és életét. Ki bitóhoz vala kötve s kinek testére bélyeg sült, azon, ha büntelensége kivilágosodik is, némi gyalázat örökké lesz bár a szégyenkaró már elrothadt, bár testéről a jegy csudaképen már eltűnt. S nem támad föl a halott sem, bár halt legyen meg a gyalázatos hóhérpadon ártatlanul.

S akármit igyekezzék Rossi gyöngíteni e tulajdon' fontosságát, mondván hogy a veszedelem ártatlanokat lakoltani nem minden bűnnél s nem minden országban egyenlő s csekély ott, hol kidolgozott törvénykönyv, nyilván s jury van, mondván hogy ha ez eldöntő volna, nem lehetne büntetni, mert nincs büntetés teljesen helyre hozható: az elsőre czáfolatul bőven talál példákat mind saját honából Lucasnál ⁴⁵⁾, mind Angliából a Morning Heraldban ⁴⁶⁾, pedig törvénykönyv, nyilván, jury mindenikben van; a másodikra azt jegyezzük meg, hogy ha viszonyos fontosságú is akkor, midőn vagyonunkról s életünk' napjairól s éveiről van szó, elhatározó akkor midőn minden, midőn maga az élet forog kérdésben.

Mely büntetések e tulajdonok szerint fognak választatni, azok foganatosak is lesznek, ha egyszersmind: arányban állanak a bűn' különféle fokozataival, mi által igazságosakká válnak; ha a bünt közel érik, mert hatásuk így erősebb a lélekre, s gyöngül ha köztük s a bűn között nagy távolság van; és ha elkövetkezésök bizonyos. S ez utóbbi különösen fontos tekintet, mert egy oldalról men-

⁴⁵⁾ Von dem Strafsysteme etc. übers. v. Samhaber, Darmstadt, 1830. 414 — 416.

⁴⁶⁾ The Punishment of Death, a selection of articles from the Morning Herald. London, 1836. vol. I. l. 112. 145. 235, — 1837. vol. II. l. 117. 295.

nél bizonyosabbá tétethetik a büntetés, más oldalról annál szelidebb lehet, miután a büntetésnek legnagyobb ereje nem kegyetlenségében hanem bizonyosságában fekszik. Miből következik, hogy káros mind az mi a büntetést bizonytalanná teszi, mert miatta vagy fogamatlan marad vagy keménységben kell emelkednie; olyan pedig a kegyelemjog. Csodálatos szer, — ugyan azon veszélyt itt elhárítja, ott előhozza. A chininhez kell hasonlítanom; ez hol nincs láz, ott előállítja, hol van ott megszünteti, — az hol kegyetlenek a törvények ott szelidebbekké teszi, hol szelidek, ott, bizonytalanokká tévén, okozza hogy szigorubbakká válnak.

Eredete azonban e jognak természetes. Nem csak egyeseknél, népeknél is megelőzi az indulat' az ész' korát. az első büntetőtörvényeket harag és boszu alkotta. Szelidülvén az erkölcsök, a nép visszaborzadt a vérengző törvényektől; ellenük ótalom volt a kegyelemjog, s örömet föltartatott, mert védelemül szolgált. Lehet ugyan más eredete is. Tetszhetett a fejedelmeknek fölül állani a törvényeken. Mert nem egyéb ez; a kegyelem azt tiltja el, mit a törvény parancsol, lakoljon azt rendeli ez, nem fog lakolni így végez amaz. Annyi tagadhatatlan, hogy minden kegyelem mi a fejedelem' pusztá kényéből foly, kegyetlenséggel vádolja a törvényt s bírakat. Észnek, igazságnak, emberiségnek valahol hiányzani kell: mert hisz az ész magával nem jöhet ellenmondásba; az igazság egy kezével el nem ronthatja mit a mással alkotott; az emberiség egyszerre nem ítélhet büntetést az ártatlanság' védelmére, és kegyelmet bátorítására a bűnnek. Minden kegyelem számtalan bűnök' anyjává lesz, azoknál kik azért bűnhődnek mivel szinte kegyelmet reménylenek. S az emberek erkölcsi fogalma megtévesztetik; hajlandók a büntetésben nem látni igazságot, mi szerint az szükségkép sújtja a bűnt, hanem erőszakot mi néha üldöz néha nyugtot ad. A kegyelem törvényből és ne az ítélethől sugározzék ki. A bírák

a végrehajtók kérlelhetlenek legyenek, hanem a törvényhozó legyen szelid, engedelkeny és emberi.

Megvalljuk, hogy hol a törvények túl kemények, ott a kegyelemjog szükséges igazító; de valljuk egyszersmind, miékként ez igazító viszont egy új rossz. Egy igaz út van mely ez: legyenek a törvények jók, s bizonyosan és okvetetlenül hajtassanak végre. Mert czáfolhatatlan e dilemma: ha a büntetés igazságos és szükséges, nem szabad elengedni; ha igazságtalan és szükségtelen, nem szabad törvénybe tenni s nem szabad kimondani. Ezért valóban boldog volna azon nemzet, mint már Beccaria fölkiálta, melynél a kegyelem károsnak tartatnék! ott nincs szükség rá, hol szelídek s emberiek a törvények. S a korona is szívesen lemondana olyan jogról, mit haszonnal többé nem gyakorolhatna, mint Toscanában böcs Leopold önkényt lemondta, miután százada s kora előtt fényoszlopként járva, a halálbüntetést, torturát és egyéb kegyetlen büntetéseket törvényéből kitörölte vala^{*)}. Avagy e jog, mint a romai *aequitas* magas értelme, nem gyakoroltatnék e erkölcsi érzésünkkel megegyezőbben egy erkölcsi testület, egy legmagasb ítélőszék által?

Az éjszakamerikai statusok' kormányzói mi sok rosszat okoztak kegyelemjogukkal a javítófogházakban a rabok között! Áltlálták, s kezdenek vele nem élni. Az angol kormány mi ostromot áll ki, valahányszor halál ítéltetik! Mert a törvény itt sok bűnre mond halált, mit a kormány sem javall, de rettentésül fentartja, kegyelemjogával hátrítván el sulyát a bűnös' fejről. Azonban néha példát kell mutatni. S a sorsépen a 101diket éri, ki nem követ el bűnt, ha nem látta volna hogy előtte 100 nyert kegyelmet^{**)}. S nem a kegyelem vált e itt törvénynyé, s nem lón e kivétellé a törvény? S ha igazságtalan lett volna a 100 kivé-

^{*)} Leopolds *Toscanisches Gesetzbuch* §. 119.

^{**)} Például a Londonban és Middlesexben 1827—1830ig halálra ítélt 408ból 358 nyere kegyelmet.

gezése, nem az e a 101diké? S nem azért halt meg a bűnös, mert érdemli, hanem mert példa kell, s varjúként néha azért lövetik le egy, hogy póznára szúratván, az egész sereget elrezzentse? Mivel bizonytalan a büntetés, s egy végeztetik ki, míg száz megél, ezeken hűnhödnek, mert mindenik azt hiszi, s több oka van hinni mint nem hinni, hogy ő is, ha ugyan még fölfedeztetik, egy leend a száz közül: s nem lehet képzelni a megindulást, mely itt áltathatja a népet, midőn az ilyenekből egy példa' kedvéért, vesztőhelyen múl ki: nem a 100ban lát annyi megszabadult gonosztévőt, az egyet tekinti ártatlanul feláldozottnak.

S e felszólaláson a kegyelemjog ellen hazánkban nem kellene megütközni. Törvénykönyvünkben, melyben oly sok minden van, ennek is nyoma van. Az 1471: 28; 1492: 82 és 107; 1563: 38; 63; 1655: 26 cikkelyekben a kegyelemjog világos szavakkal korlátoztatik ⁴⁹⁾. Azonban úgy is mint akkor állott, így is a mint most áll büntető igazságunk, a kegyelemjog népünk fölött a legnagyobb jótétemény.

Visszatérünk a büntetés' tulajdonaihoz: Már kevés mondani valónk van.

Alig van büntetés melyben ezen tulajdonok mind egyesülnének, s épen nincs olyan, mely azokat magában egyenlő mértékben egyesítené. Sőt épen midőn némely tetőt ér,

⁴⁹⁾ Lehetetlen elhallgatnom az eszmetalálkozást, ekkori törvényhozóink és Bentham közt; törvényekben a kegyelem épen a gyilkosságra nézve szoríttatik meg s Bentham is (Grundsätze der Civil- und Criminal-Gesetzgebung übers. von E. Beneke. Berlin, 1836. II. Bd. I. 190) legalább a gyilkost óhajtáná kivenni a kegyelemjogból. De a czélnál s oknál ismerünk a különböző korra; azok nem akarták a kegyelemjogot, hogy bizonyosan meghaljon a gyilkos, Bentham hogy bizonyosan meglakoljon, de meg ne haljon mert csak ott akarja a kivételt, hol a halálbüntetés már eltöröltetett, hol ez még áll ott védi amazt is.

akkor némely szükségkép állaszáll; az igen is példás nem lehet javító, a külső analogia tökélyre víve talioban végződven a büntetést erkölcsiségétől fosztja meg. Az igazság részéről kettő kívántatik meg mindenha sokvetetlenül: hogy személyes és erkölcsi legyen; a többinek fontossága egymásra nézve kissé már habzik a bünök' természetese s büntetések nagysága szerint. Mennél terhesebb a büntetés, annál szükségesb tulajdona hogy megbecselhető s helyre hozható legyen; mennél mélyebb romlottságot árul el a bűn, annál fontosb a büntetésben a javító tulajdon. S midőn valamely büntetésnemről itélni akarunk, közülök magában egy sem lehet eldöntő; szükséges valamennyit tekintetbe venni s egyenként mérlegbe vetni. S nem tagadjuk azt sem, hogy az erkölcsi számvetés közben a törvényhozónak nem csak szabad de kell emlékeznie azon műveltségre, anyagi s értelmi fejlettségre is, min áll a nép melynek törvényt ad. Fél vad népnél kitünőbbben példás és analog lehet a büntetés; ülepedett statusban, hol a rend' erkölcsi hatalma egyeseket sors' kereke gyanánt ragad maga alá, hol közvélemény nyújtja támaszát az erkölcsnek, törvénynek és igazságnak, már inkább szellemi és javító legyen. De ovást teszünk, mikép mi Európa' népeit, csak az orosz s törököt talán kivéve, az utóbbik' osztályába helyezzük. Kevés ismeret a népek közé nem hoz oly nagy különbséget. Az mi divinum az emberben van, a szabadság s béke' fuvaltatára fejlődésnek indul. Végtelen a tér mely fekszik állat és ember között, de az mely a fejlődésnek legalsó lépcsőjén álló, s a fejlődésnek tetőpontján ragyogó ember között van, vajmi mondhatlanul kisebb mint a gazdagok és tudósok elhítték magokkal.

Most már alkalmazzuk elveinket azon főbb büntetésekre, melyek Amerika s Európa' műveltebb népeinél szokásban vannak. Példákkal bőven világosítván minden tulajdont, alig lehetünk túl rövidék.

A FOGSÁG korunkban büntetés per catexochen, s theoriánkkal különösen harmoniában áll. Mondván hogy a

társaság' czélja a szabadság s béke' fentartása, hogy tagai között a társaság a szabadság s béke' uralkodását köteleztetik megőrizni, hogy az a bűn mi a szabadságot s békét megháborítja: a legtermészetesb, hogy a bűnhődő épen a szabadságtól fosztatik meg, attól mit a status neki is biztosított de mit ő mások' vagy az egész' sérelme nélkül nem tudott gyakorolni, s hogy békre, rendre szoríttatik, mit saját javáért kívánt ő is, de másokéért nem tisztelt. Minden bűn egy visszaélés a szabadsággal, tehát a szabadság egy részének elvesztésével természetesen büntetetik; a kés vétetik el a gyermek' kezéből melyet nem tudott okosan használni; minden bűnben egy törekvésre ismerünk korlátainak terjeszteni a szabadságot, tehát természetes munkálat ellene azon fenyegetés, hogy ily törekvés által azon szabadságot is elveszti, mihez különben joga volna. Szóval legnagyobb jutalom a szabadság mit a jóknak a társaság adhat; mert szabadság minden hivatal, hatalom, rang, ezer név alatt; s legnagyobb mit a gonoszoktól elvehet szinte a szabadság. Adni és venni az egész különbség. Amannak tetőpontja önkény, törvényfölöttiség, ide embert nem szabad emelni; emennek legalsó lépcsője rabszolgaság, ennyire embert nem szabad letaszítani.

Jollehet már Platonál háromféle fogházat találunk javaslatban, melyek közül a másodikban lehetetlen a javítóházak' eszméjére nem ismernünk: büntetésképen a fogság igen késő kezdett használtatni. A romai jog azt csak a rabszolgáknál engedé' meg, a szabadokra nézve világosan eltiltá: „Solent praesides in carcere continendos damnare, aut ut in vinculis contineantur; sed id eos facere non oportet, nam hujusmodi poenae interdictae sunt; carcer enim ad continendos homines non ad puniendos haberi debet (fr. 8. §. 9. De poenis.) — hoc enim in sola servili conditione procedere potest (Const. 6. Cod. de poenis). Először is a canonjog által hozatott be, előbb mint „poenitentia'-tartás zárdák' falai között azon papokra nézve, kik vétség vagy bűn miatt letétettek, azután, midőn az egyház önálló bűn-

tetőhatalmat nyert III. Incze és VIII. Bonifác által, de szinte csak a papokra nézve, mint valóságos büntetés, és vagy ideigleni, vagy pedig örökös olyan bűnőknél, mik világilag halállal fogtak volna sújtatni. Innét vevé ált a világi jog mint büntetést, s foganata csakhamar mutatkozik abban, hogy szelidebbek lőnek a büntetések s valamennyire ritkább a halálbüntetés. Azonban mi kezdetében nagy jó volt, folytában a legnagyobb rosszra változott és marad adiglan, míg Északamerikában, végén a múlt századnak, a fogházakra új időszak nem derült. S mi ilyen javítóházbeli fogságot értünk mindenütt a következőkben.

E büntetés *személyes*, a teher egyenesen a bűnös' lelkére és testére nehezkedik; s irányában *erkölcsi*, mert a folytonos dolog rendre s munkára szoktat, mert az örökös magány s elmélkedés és oktatás megbánásra tesz hajlandóvá; és kitünőleg *osztékony* kivált tartósságra, de szigorra nézve is, mivel a munka, világ s étel' megadásával s megtagadásával a kéjelemtől, fokozatonként, egész az örülés' kínáig lehet változtatni.

Bizonyos is, mert nincs ember kinek nem fájna elveszteni szabadságát; s tekintve az egyenes rosztat, eléggé *egyenlővé* is tétethetik. De sokkal kevésbbé a mellékes rosszra nézve mi belőle eredhet; ez hivatalát s rangját mit örökké bírhatott volna vesztí el, másnak inségbe süllyed háznépe melyet naponkénti keresményével táplált, s vannak foglalkozások, mik félbeszakíttatván a vállalkozót vég pusztulásra juttatják. Ezen nem segíthetni másképen, mint: vagy kétféle büntetést jeleljen ki a törvényhozó, mi közt a bíró választhasson, vagy pedig ennek némi szabadság adassék a büntetés' alkalmazásában. *Példás*, de nem azon benthami értelemben, hogy a szenvedés közvetlen szemléletével rettent, hanem hogy kínosnak ismertetvén mindenk irtóznak tőle. A javítóházak felől két hírnek kell elterjedni a nép közt: hogy benne az örökös magány s csend és rend iszonyú kín, és hogy belőlők kiszökni teljes lehetetlen. Így fog e büntetés rettenteni a nélkül hogy a rabok a világ'

szeme előtt szenvednének, így fog lenni szigorú és kemény a nélkül hogy megalacsonyítana. *Tanító*, a mennyiben benne minden bűnre nézve analógiát találunk, külsőt, mert minden bűn szabadságot sért s minden fogság szabadságtól foszt meg, belsőt, mert minden bűn a szabadság' korlátlan hajlamából ered s minden fogság arra munkál vissza; és a mennyiben egyszerű, mert elég kimondani e szót 'fogház', s a legtudatlanabbnak elméjében is azonnal feltűnnek a bajok mik a rabsággal együtt járnak. S kiválólag *gátló ártalmi*. Mig valaki rab, poklot hordozzon bár kebelében, senkit nem ronthat meg. Állván a régi tömlöczök Genfben s Éjszakamérikában, évenként történtek kiszökések; mióta itt is ott is javítóházak építettek, csel s erőszak mindinkább meghiúsul.

Továbbá a büntetés *megbecselhető*. De ép azért szükség magában a büntetőtörvénykönyvben határozni meg a fogházak' belső szerkezetét, mert a törvényhozó és bíró valamely büntetésről tiszta képpel csak így bírhat. Ne függjön az teljesen sem a bírótól, mert gyakran egészen más lesz a büntetés mit a törvényhozó rendel, más mit a bíró ítél, sem a végrehajtó hatóságtól, mert ennek kezében olyanra változhatik, miről törvényhozó s bíró még csak nem is álmodtak. A fogházak' szerkezete azonban a büntetőtörvények' kiegészítő része gyanánt, tudtunkra még eddig egyedül a louisianai Codexben vétetett föl. *Shelyrehozható* is e büntetés, mert kinek ártatlansága kivilágosodott, szabaddá tétetik ha fogsága még el nem telt, ha pedig már eltelt, kárait meg lehet téríteni, hozzáadván mikép ez sem bélyegzi úgy meg mint egyéb, például testi s becstelenítő büntetés, sem családjára nem vet sötét s némileg meggyalázó árnyékot, mint vetnek sok más büntetések.

De a fogságnak legfölségesb tulajdona az, hogy *szellemi és javító*. Minden mi itt physicali használtatik, kőfalak és szabad lég, világ és sötét, munka és étel pusztá eszköz hatni vele a lélekre akaratra, szokásokra. A lélek raboskodik itt, elszállítása ez nem a testnek messze nép közé

vagy egy puszta szigetbe, hanem elszállítása a léleknek a magányba s csendbe, hol nem csak büne nem ragad el másra, s nem csak új bünt nem tanul el, sőt sajátáiból is kitisztul, mert a magány fürdeje a léleknek. Szenvedély és indulat, kedv és kéj, melylyel az élet eltölti az embert, mind ez itt nincs, mert e történetlen ürességében a léleknek nincs minél fogva fentartani magát; a rabnak, nem látván semmit négy falán kívül mely előle az egész életet elfödi, nem hallván semmi hirt a világból a szélén kívül mely ablakának rácsozatain mélán megtörik, úgy szolván nincs *jelene*; természetes e szerint, hogy vagy a jövőbe szállnak gondolatai, — azonban a képzeletek' országában tartósan nem mulathat s kívált nem minden ember, vagy mi gyakoribb, a multa emlékezik s szegénységében mintegy újra áltéli lefolyt napjait s egyenként keresztül megy életének esetein. S ép ez azon lélekállapot hova kellett szoríttatnia. Mert nincs ember ki ha huzamosan s mélyebben elmélkedett s gondolkodott, meg ne ismerné hibáját s bűnét, s hol ez elismerés van, ott hiányosan vagy teljesben, de szükségkép' következik a javulás; — bár nem mindenik elég szilárd későbbben az élet erőszakosabb kísérteteinek ellenállani.

S midőn e büntetés egy részről javító, másrészt szigorú is, és szigorát sokképen lehet súlyosbítani. E szerint mind a büntetés' jellemével bír, mert mindenre nézve foglal magában rosztat és fájdalmat, mind a fegyével (*castigatio*), mert egyenesen hat a szenvedő' megjavulására. S valóban ovakodnunk kell amazt nem veszteni el szem elől s emennek határtalan tulnyomóságot nem engedni, mert szükség hogy kik meg nem javultak azokra nézve valóságos büntetés legyen, s kiszabadulván mások' elrettentésére tanubizonyságot tegyenek a lélekkínról s kísérteti magányról, mely munka nélkül fölemeszténé az életet. Ugy látszik egyébiránt, e kettő a javító fogságban választhatlanul összeesik; nagyobb változás sem a külső dolgokban sem a lélekben nem mehet végbe némi erőszak s fájdalom nélkül. Másik nevezetes elsőse e büntetésnek, hogy ezt mint-

egy individualisálni lehet, mi a tökélynek végpontja, mind a nevelésben mind a büntetésben. Mert azon kívül hogy ez már természeténél fogva arányba teszi magát a rabnak mind műveltségével s előbbi állapotával, miután a művelt s kéjelemhez szokott embert bizonyosan s méltán terheesebben sújtja mint a tanulatlant és szegényt, mind erkölcsiségevel, miután ki elismeri s megbánja bűnét, az könnyebben tűri a magányt s elszigetelést mit egy csendes expiationnak tekint, mint ki lelkének nem muló daczával s dühével pillanatonként a falakat akarná szétpattantani; az ítélet' bőséget ez minden bűnösre mintegy rászorítja. Kinek lelke elcsüggedt, vigasztalással eleveníti meg; kinél tanács hiányzik, oktatással fegyverzi föl; kiből a rossz akarat hajthatatlan és szembeszálló, a magány' és sötét' szellemi hatalmával győzi le; kit letört a bánat és szenvedés, támogatására látogatókat eresztget, szóval e camera obscurában fényt és homályt, kint és vigasztalást akként bocsáthatni, a mint mindenik rabnak lelkülete megkívánja.

Azonban a javítórendszert mi itt részletesen nem fejtegetjük. Még csak eddigi eredményéről szólunk a leg-rövidebben.

Negativ haszna kétségbe vehetetlen. *A rab itt nem romolhatik el.* S ez roppant elsőség a régi fogházak felett. Mert ha megfontoljuk, ezekben hány ingatag lett rosszszá a hány rossz nyert teljes kiképzést a gonoszság' minden nemre, méltán tehetjük kérdésbe, vajjon nem lett volna e üdvösebb mind magára a rabra mind a társaságra nézve, engedni őket az ország tág határai között szabadon találkozni, s ismét, elválni mint itt kényszerítve s hosszasan saját veszedelmökre összegyűjteni?

Positiv hasznai közül némelyek szinte tagadhatlanok. Belőle a kiszökés lehetetlen lévén, egyrészt elrettentőbb a büntetés és más résztől a fogság' ideje alatt tökéletesen gátló ártani; ezen kívül ki henye volt lesz dolgos, ki tudatlan volt megtanult írni s olvasni: ki nem értett mesterséghez, tehet mesterséget is tulajdonává, a makacs a

hallgatásban s magányban engedelmességre, a gondatlan fenyíték alatt rendre szokik. Kiszabadultakor nem becsületes ember valamennyi, de becsületesek' szokásával bir igen sok, ha nem azért is mivel erkölcsileg így jó, azért mivel saját javára így szükséges. A bostoni fogháztársaság' évenkénti tudósításaiból már 1833ban kiviláglik, hogy míg a régi rendszer mellett 100ból 40 esett s került vissza, az új mellett 100ból csak 2 visszaeső van. Kevésbbé általános és bizonyos, talán már természeténél fogva, mivel mi legfőbb nem lehet mindennapi, a gyökeres erkölcsi megjavulás, de egyszersmind kevésbbé nélkülözhetetlen is. Ha pusztán azok nem bűhödnének, kiket tisztán az erkölcs tartóztat vissza, minden nemzetnek fele rab lenne, fele körülte porkoláb. Egyébiránt a gyökeres megjavulásról végítéletet nem mondhatni addig, míg valamely nagyobb országnak valamennyi fogházai a javítórendszerhez nem alkalmaztatnak. Csak akkor fogunk a rabokban s körülők minden változást a javítórendszer' összes munkálatának tiszta eredményeképen tekinthetni. Illy állapotban pedig még Éjszak-amerika sincs. Az elmúlt idő a tapogatózás' kora volt. De az új tized ott alkalmasint eldönti a kérdést.

S illy büntetés lehet e *népszerűtlen*? Soha sem. A közvélemény nem szegül ellene de segedelmére kél a törvénynek mely ezt rendeli; a sértett kétkedés nélkül fog vádolni; a tanú vonakozás nélkül fog bizonytságot tenni; a bírák, a köztisztviselők örömmel fogják teljesíteni kötelességeiket. Nem viselvén magán a boszúnak semmi színét, még a bűnös is kibékül vele, s mindentől fog tiszteltetni a törvényhozó, ki nem annyira mint szívtelen bíró büntet, s nem azért látszik büntetni hogy fájdalmat szerezzen, hanem inkább mint gondos apa, ki untalan a bűnös gyermek' javát tekinti, még a büntetésekben is mikkel azt sújtani kénytelen.

De e szükséges tulajdonok közül nem bir egyetlen egygyel sem a fogság mostani tömlöczeinkben. Sőt nem is büntetés az, a mennyiben nem lehet annak mondani mi nem az ész' kényszere, hanem egy aegyptusi sötét csapás mi boszusan

s vakon ártatlant s bűnöst vegyesen a kétségbeesésig ostromoz. Iszonyatos fészke minden testi s erkölcsi rutságnak. Mint midőn az orvosok által a testnek minden betegsége s romlott nedve egy ponton húzzatik össze.

A rab itt azt veszti el, mire ítélve nem volt, s mit az ítélet nem akart, t. i. egészségét, mi úgy szólván maga az élet; s elég benne csak néhány hónapot eltölteni, hogy a legvirítóbb férfi a sírnak sárga zöld színét öltse magára, s nyavalyát szivjon testébe mi által apródonként ugyan de szükségesen a halál martalékaúl essék. S valóban szinte csodálkozhatni, hogy a sorsnak mintegy fenyítése vagy emlékeztetéseképen az nem történik biráinkkal, mi Angliában, a XVI. század' végén, Oxfordban történt, hol a rabok' mirígye egy törvényszéken elragadván, kevesebb mint negyven óra alatt mind azokat megölte, kik azon ülésben jelen valának, a bírón és sheriffen kívül még három száz személyt. Továbbá, a rab itt nemcsak a rendtől s munkától szokik el, de a tartós henyeségben ereje is elalél, inai megerezhkednek, s elveszti ügyességét. Természetes e szerint, miképen kiszabadulásának első pillanatában nem munkát keres, hanem azon gondolkodik, mint lehet munka nélkül élélni, s hol a fejben ily gondolatok forognak, ott a láb már egyet lépett a bűn' ösvényén. De az ilyen fogság, hol 40—60 rab kor és bűn' megválasztása nélkül van összecsoportosítva, s hol azoknak nappal és éjjel szabad társalkodás engedtetik; erkölcsi tekintetben a legkárhuzatosb. Mert a bűn ragályosabb mint a betegség; van sok nyavalya mely érintkezés által sem ragad el, de nincs bűn mely huzamos társalkodás után a lelket keresztül nem hatná. Egy bell-lancasteri tanoda ez, hol minden rab tanító s tanítvány egyszersmind. Új módot, cselt s utakat tanulnak meg egymástól, s ezek pályáikon új reményekets csábokat szülnék. Előbb ismerkednek, azután szövetkeznek s kikerülvén, apró háborukat a békes polgárok ellen mintegy rendszerezesen üzik. S miután hiuságát az ember az élet' minden nemeire áltviszi, a legelmésebb s legszemtelenebb gaz némi dicsőségben tűnik fel itt a többiek előtt. Csodáltatik

s irígyeltetik a hatalomért mit a társaságon gyakorol. S hol tekintet és elsőség van, ott vetélkedés is van. S így támad falai között a legveszedelmesebb verseny: másokat felülhaladni az erkölcstelenségben, s mind abban mi a válást, rényt, erkölcsöt csúffá teszi, és a legszomorubb dicsvág: a bűnnek s gonoszságnak hőseként ragyogni. Ezért tömlöczeink' kapuinak homlokára bátran fel lehetne írni: AZ EMBER MINT HIBÁS HOZATIK BE, S MINT GONOSZTÉVŐ ERESZTETIK SZABADON.

A PÉNZBÍRSÁG kisebb vétségek s oly bűnök ellen, melyeknek kútfeje nyereségvágy, sükerrel alkalmaztatik. Amazokra nézve elsősége van minden büntetések felett; mert a testi büntetés bár mi parányi mindig gyalázattal jár, mert ha a fogság néhány órákra s napokra s minden aprósáért ítéltetik, meg fog gyöngíttetni azon erkölcsi benyomás mit a büntetésnek mint már nagyobbnek a lelkekre gyakorolnia kellene. Az eleve meghatározott pénzbírság a legegyszerűsebb büntetés, s még akkor is ha, Bentham' javaslata szerint, vagyonából vagy jövedelméből mindenki egyenlő részt vesz el, mert ki százhusz ezerből tizezeret fizet, meg sem érzi, míg kinek 1200ából 100 vétetik el, egy hónapig úgy szólván koplalni kénytelen. Miután az bár az egyenlőség így fogna lenni tökéletes, lehetetlen javallani behozatalát egy gyűlöletes összeírásnak, mely a nemzetségek' titkait kegyetlenül fogná felszaggatni, megnyughatik a törvényhozó, ha általában nem rendele tetemes pénzbírságot, s ha a bírának elég szabadságot ada ezeknek meghatározásában mindig figyelemmel lehetni a körülállások' különbféleségeire. Ha nem felette nagy a pénzbírság s nem esik a feladó' részére, e büntetés: nem *erkölcstelen* igen *osztékony*, *megbecselhető* s *helyrehozható*, *egyszerű* mindig, *analog* sok esetben, magasb ranguk ellen intézve *példássá* is válhatik. Épen nem javító, sem gátló ártani, s könnyen gyanút támaszt a népen ha gyakori és tetemes. E büntetés legjobban divatozik Éjszakamerikában ⁵⁰⁾ úgy is mint önálló, de

⁵⁰⁾ Dr. Julius Nordamerika's sittliche Zustände... 2. B. Leip-

kivált mint járulék a fogsághoz; öt forinttúl fel egész 30,000 forintig.

Tetőpontja a pénzbírságnak az ELKOZÁS, mi szerint a bűnös vagy minden birtokától vagy birtokának nagy részétől fosztatik meg. Egyike azon büntetéseknek, miknek multhatatlanul ki kell töröltetniök művelt népek' törvénykönyvéből. Mert *nem* eléggé *személyes*, minthogy bűnöst és ártatlant megválasztás nélkül sujt, és egynek cselekedetiért egész családot egyenes hatásával juttat végromlásra; mert irányában *erkölcstelen*, mint hogy ovhatlan következménye élesztgetni a felekezetek' vagyonszomját, s így még jobban megrontani mi már magában igen is rontó s igen is megromlott. S ezen felül, leginkább *politikai* mozgalmak miatt intéztetvén, megörökítik azon emlékezeteket, s bosszukat miket felejténis elaltatni kellene. Nem bir, azon kívül hogy példás s hogy helyrehozható, semmi jó tulajdonnal. Mert *egyenetlen* is, miután ugyan azon bűnért a legparányibb s a legroppantabb vagyon egyképen elfoglaltatik, azokat pedig kik birtoktalanok épen nem sujtja. De egyzersmind a legretteneteseb visszaélésekre is igen hihetően szolgál alkalmúl, mert a kormány' érdekében álland azokat is bűnösöknek találni, kiknek, egy kevés hazafiságon kívül, legnagyobb bűnök az, hogy gazdagok. Talán az utósó oldal az oka, mond Livingston említett javaslatában, miért e büntetés mind ez ideig helyet foglal Európa büntető törvénykönyveiben.

Az ELTILTÁS bizonyos *politikai jogoktól* s *hivataloktól* valóságos büntetés, és személyes és erkölcsi. De itt szükséges hogy közte s a bűn' természete között rokonság legyen; igazságtalan mihelyt nem analog. Valakit szavazásra s hivatalra azért nyilvánítani alkalmatlanak mert vívott vagy hajadont rabolt, oktalan büntetés lenne, az elme e kettő között nem lát semmi összefüggést; de erkölcsi analogiával

zig 1839. Erste Tafel, mely a tizenegy nagyobb bűn' büntetéseit mutatja ki Északamerika' tizenkilencz statusában.

alkalmaztatik olyan ellen ki vagy megvesztegetett mást, vagy hivatalbeli hatalmával visszaélt. *Orszékony*, mert lehet ideigleni vagy örökös, részinti vagy általános; *megbecselhető, helyrehozható; gátló ártani; példás* mert többnyire egy körnek magasbait sújtja; irányában *inkább javító* mint nem. De a törvényhozó ne feledje el, hogy ennyi tulajdonok mellett is alig van büntetés, melynek kijelelésében s alkalmazásában több tartalék s ovakodás kívántatik, részint mert a political jogok s hivatalok az egész' javára állítatván, az ilyen büntetésből gyakran több mellékes rosz fordulhatna a közönségre, mint egyenes rosz magára a bűnösre; részint mert political felekezetek s ármányok által személyes és erkölctelen czélok' kivitelére használtathatnék; részint mert ha birói hatalom sok esetben ítélné e büntetést, általa a hatalom veszélyes visszahatást gyakorolhatna a dolgok' political rendére, melynek, ha a birák örökösök s ha a kormánynyal egyetértenek és nincs nyilván, igen nehezen lehetne elejét venni, az áldozatokat pedig épen nem lehetne megmenteni. E büntetést megtartá törvénykönyvében Livingston, s előfordúl a badeni 1839. törvényjavaslatban is.

Ez eltiltásnak egyik legképtelenebb kinövése a POLGÁRI HALÁL, mi szerint a törvényhozó azt rendeli, hogy ne történt legyen meg a mi azonban valósággal megtörtént, t. i. a bűnös szűnjön meg lenni apa, fiu, férj, atyafi, ki mind e mellett sem szűnhet meg lenni apa, fiu, férj, atyafi. Nyilvános e büntetés' *erkölctelensége*, mert egyenesen és főkép az ártatlanokat sújtja terhével. S nem annyira jogaitól fosztja meg a bűnöst mint inkább kötelességei alól menti föl, mikre, tartozván velök, inkább szorítani kellene, s olyan szolgálatoktól tiltatik el, miknek kárát mások szenvedik. Ilyen eltiltás például az is, minél fogva valaki nem lehet tanú az ítélszék előtt. De e büntetés vagy igazságtalan, vagy hem is büntetés, vagy észelleni. Igazságtalan a mennyiben ártatlanra nehézkeedik; gyakran egy tanútól függ birtokunk s életünk, s el kell vesztenünk, mert attól

ki ügyünkben bizonytságot tehetne, a bírák megtagadják a hitelt, és pedig sokszor oly bűn miatt, mi legkisebb összeköttetésben sincs az igazmondósággal p. o. a francia code szerint ki nőt rabol, játékházat vagy titkon lotteriat tart, mit a kormány is tartott; Justinian szerint ki bizonyos nemi bűnökben elmarasztaték. Nem büntetés a bűnösre nézve, ha tisztán csak mint elzárás vétetik a tanúskodhatástúl; ha pedig beestelenítőnek van bélyegezve, akkor aláesik mind azon ellenvetésnek, mi kárhozasosnak s észelleninek mutat ki minden beestelenítést. A polgári halál az emberi ész és szív' legnyomorekabb szülötte. Mi a tanúságtól eltiltást illeti, mindenkinek bizonytsága becsültsések előbbi életének erkölcsi értéke szerint, érjen annyit mennyit élete ér. De egyenesen s örökösen ettől senki ne tiltassék el, még a hamis esküvés' bűne miatt sem, mert ki egyszer bűnös, nem szabad róla fölteni hogy mindig az marad; mert vannak esetek mikben teljességgel semmi érdeke nem lehet hamisan bizonyítani; mert így mintegy eleve büntetéstől menttekké nyilváníttatnak mind azon bűnök, mik ily tanúk ellen vagy ily tanúk előtt követtetnek el, s az elsőbb esetben a tanúk törvényküliek lesznek mi statusban nem lehet; a másodikban a gonosztevőknek védelmére a törvény maga ad fegyvert, mit a törvény soha ne adjon.

A SZÁMÚZÉS idegenek ellen joggal s haszonnal alkalmaztatik, de a belföldiekre nézve nem egyeztethető össze azon kötelességgel s tisztelettel mivel a nemzetek egymásnak tartoznak. A bűnös kizáratván egy országból, de nem a földről, kénytelen másban keresni menedéket, és akárhová megy, keblében magával viszi a szándékot nem tartani meg a törvényt s elrontani lakosait, hogy társakat gyűjthesen. Mely bűnök által veszedelmes saját honában, ugyan azok miatt ártalmas az újbán is hova számkivetetten vonul. S e szerint mindenik nemzetnek oka lenne panaszkodni azon törvények ellen, melyek az ő földeiket a szomszédok' gonosztevőinek települ rendelik. S kétségkívül valamennyinek joga is van megtiltania bemenetelt. Azonban

ha valamennyi megtiltja, akkor a büntetés nem alkalmazható, vagy azzal kellene fölcserélni mit azonban józan észszel tenni nem lehetne, mely a visszatérők ellen rendeltetik; ha pedig egy sem tiltja el, e jognak kölcsönösnek kell lennie, s akkor vagy világos alkunál fogva, vagy mivel a kormányok figyelni fognának egymásra, mindenik nemzet anynyi gonosztevével gazdagodván egy részről, mennyivel más részről elszegényedett, az egész küldözése legjobb esetben hasonlítana azon kereskedéshez, mely fáradtságba kerül ugyan, de sem haszna sem kára nincs. Irányában tagadhatlanul *erkölcstelen* büntetés, ha oly bűnre szabatik, melyet az elmarasztott külföldön szinte úgy s oly könnyen elkövethet mint hon, s ez esetben nem is *gátló*; igen bizonytalan és egyenetlen, kiből nincs hazaszeretet, kinek nincs birtoka, sem családja, az föl sem veszi, ki ellenben lángol ősei' honáért, kit szülőföldéhez ezer szent kötelék csatol, azt előli fájdalma; *osztékony* de csak tartósságra, mi szigorát illeti, ez túl esik a törvényhozó s bíró' körén, kinek pénze van vagy bizonyos mesterséget ért, az megel, de sokan nyomorogni s éhezni fognak, és innét látni, mikép e büntetés ritka esetben *megbecselhető*; de *helyrehozható*; kevéssé *példás*, a szenvedés száz mértföldre tőlünk alig hat ránk jobban mint a szenvedés száz évvel előttünk; és *analog* egyedül azon bűnökre nézve, miknek kútfeje hiúság s dicsvágy bár mi áron ragyogni polgártársaik felett. Politicai megítéltekre éppen *nem javító*, s másokra is inkább tartóztatólag mint javítólag hat, a mennyiben talán nem értik a nyelvet s nem találhatnak hamar czimborákat, a mennyiben félénkebbek mivel az új országban sem a törvényt sem a körülállásokat nem ismerik, s a mennyiben, idengenek lévén, az egész népet mint ellent s kémet tekintik magok körül, melyből minden inkább ellenők mint mellettők lesz, s hajlandó mindig inkább reájok semmint belföldre gyanakodni. Különben az sem lehetetlen, hogy miután multja itt nem is mertetik s miután mintegy magában nyílik a pálya bátran visszaléphetni a becsületesek' sorába tiszta s munkás éle-

tet kezd, azonban ez inkább történhetõ mit ohajtani kell, semmint hihetõ mit várni lehet. Egyébiránt boldog a kormány hol a száműzés terhes büntetésnek tekintetik — mint szerencsétlen a nép melynél azt büntetésül ha kellene sem lehetne használni; s valóban mely statusban önkény és erőszak, ukás és százágú korbács uralkodik, onnét kieresztetni nem büntetés hanem valóságos jótétemény.

E büntetésnek egy neme a KORLÁTOLÁS, mi szerint a haza' határain belül bizonyos helyről kimenni vagy bizonyos helyre bemenni nem szabad. Körülbelül ugyan azon hiányokkal s tulajdonokkal bir, mikkel a száműzés. Politicai vétségek s némely oly botrányok ellen látszik alkalmazhatónak, melyek a bünös' ott maradása által folyton megújulnának. Ha oly bünökért ítéltetik, melyeket a körülirt helyen ismét elkövethetni, irányában *erkölcstelen*, mert közvetlenül azon kerület' lakosai vannak megbüntetve, kik közé a gonosztevõ mint egy vad állat erőszakosan van beszorítva; s inkább ártalmas mint javító a bünöstre nézve is ha tetteinek színhelyére fog korlátoztatni, mert részint mivel ismertetik, részint régi gonosz szövetségei között kénytelen élni, félig erõtetve félig vonva érzi magát haladni elkezdett ösvényén. Nem fejtegetjük tovább, csak az jegyezzük meg, mikép igen *egyenetlen* s *bizonytalan*, némelyet épen nem sujt, egy földművest ki földébõl élhet, bár ne mozdulhasson ki, mást igen is keményen, egy kereskedõt, mi meg fog bukkanni ha dolgaiban nem utazhatik; s vagy nem fog megtartatni a korlát, ha nincs rendõrség, s így megszûnik lenni büntetés is, vagy hogy megtartassék, oly terjedt s kémszerű rendõrséget kell fölállítani milyen a francia, mi a nemzeteknél sem az erkölcs sem a szabadság' érdekében nem kívánatos, mit a badeni javaslat' készítői is elismernek, azonban rendõri felügyelést a fogházból kiszabadultakra egy ideig még is kívánják megtartatni. E korlátolás némely körülállások közt igen terhes büntetéssé válhatik! ilyen az oroszoknál Siberia.

S ilyen azon nemzeteknél melyek tengertuli gyarma-

tokkal birnak, az ELSZÁLLÍTÁS, mi szerint a gonosztevők sergesen vitetnek valamely sziget vagy gyarmat' lakosai közé. De igen világos, hogy e büntetés erkölcstelen irányu, mert az anyaországnak sepredékével s gonoszaival egy ártatlan telep boríttatik el, egy szűk tér, egy gyöngé népecske, melynek rendre, erkölcstisztaságra s békére épen a legnagyobb szüksége van. S itt a bünösökkel egyszersmind büntetve vannak az ártatlanok is; azok eleibe amazok mintegy martalékul vettetnek. Mi előtt függetlenségét Éjszakamerika kivívta volna, Franklin mint ügyvivő Londonban gyakran sürgeté, kiméltetnék meg hazája e gyalázzattól s veszélytől. A minister hivatkozék a szükségre kitisztítani a britt földet a gonosztevőktől. „S mit mondana ön, viszonzá Franklin, ha mi ugyan ezen oknál fogva ide küldöznök csörgőkigyóinkat?“ Mely büntetés erkölcstelen s az ártatlant egyenesen sujtja, azt nem szabad alkalmazni, bár feltaláltassanak benne egyéb tulajdonok. Azonban az elszállítás, kivéve ha magasb ranguakat ér, kevésbé is *példis*, kínait s viszontagságait a szenvedő csak maga ismeri, bizonyítja az, hogy voltak kik egy távol világ' szerencséről álmodozván, egy nagy utazásnak tekintve azt, szinte vágytak reá, s akkor bánták meg, midőn már késő volt. *Nem javító*; igen világosan tanítja a gyarmatok' története. *Nem gátló ártani*: azaz, ott honnét a megítélt elszállítottak természetesen hogy nem fog bűnhődni, de annál bizonyosabban ott, hova szállíttatott. S nyert e valamit a törvényhozó, ha száma a bünöknek nem kevesedett, csak a hely változott hol azok véghezvitetnek? *Gátlónak* egyedül némely politikai s olyan vétségekre mondhatni, miket elkövetni csak a hazában lehetett. *Orszékonynak s helyrehozhatónak* azért bajos állítani, mert legalább ugy a mint most Angliában gyakoroltatik, *meg nem becselhető*, s következőleg igen egyenetlen is. Alá van vetve számtalan oly történetes veszélynék, mia törvényhozó' szándékában nem volt midőn a büntetést rendelé, s így történik-hogy sokrá nézve a hét-tizen négy éves elszállítás halálbüntetéssé változik. Hat-

nyolcz hónapig tartó út, viharos tengeren, a forró tropicusok alatt, szűk kamrákban, csaknem mint a fekete rabszolgák, az épek összezárva a betegekkel, kitéve az oceánon a pirátok' dühének, a partokon a vademberek' vérszomjának, — mind ez ha nem egészen bizonyos halál de kétségkívül rettenetesebb a bizonyos halálnál. Igazság e az, mely annak mit cselekszik végét nem látja be? Igazság e az vagy boszu, vagy vétke gondolatlanság vagy épen halálveszélyt titokban szerző alattomoság, mely a megítéltet egy viszonylag kis büntetés alá számtalan életveszedelmeken keresztül küldi? Mintha nem merné megölni, azonban akarja, hogy veszszen el.

A MEGBECSTELENÍTŐ büntetések, milyenek kívált a bitó s bélyeg, melyeknek egyenes célja a bűnöst becsületől megfosztani, ellenmondásban vannak a büntetőjog' minden józan elveivel. Ki becsületét szereti, annak a megbecstelenítés kegyetlenebb büntetés a halálnál; ki megszokta a gyalázatot, az föl sem veszi, azonban mindeniknek elzárja az utat visszatérni a tisztességes életűek közé. S ott fölösleges, hol már vagy a bűnnek vagy a büntetésnek természetével együtt jár némi szenny, mint fogatlan ott, hol a büntetett cselekedet a közvélemény által vagy nem tekintetik gyalázatosnak vagy épen jelesnek s dicsőnek tekintetik. A bűn becstelenít meg s nem a büntetés, Sokat a dicsőség épen a hóhérpadon kezdett körülsugározni: soknak vált diádaloszlopává a bitó mihez gyalázat végett lánczoltatott, — emlékezzünk amaz angol íróra, ki a felség s ministerei ellen intézett gyűnyiratáért kikötöttvén, az összeseregelt néptől ünnepezve magasztaltaték mint hőse s martyra a szabadságnak. Alig volt az emberiségnek s egy népnek nevezetesebb jóltévője, kit a hatalom nem próbált csuffá tenni, kezdve a töviskoronától a keresztfán, le a vállakra sütött bélyegig. S mit nyert vele? Legtöbbnek dicsőségét emelte, soknak hírt s fontosságot adott, mivel azelőtt nem birt. S a maradék' áldása összepontosul a gyalázat' helyén, s tisztelete ragyogó emlékből nyilatkozik.

A becsületet elveszteni lehet, nem elvenni. Ha a közvélemény a bűnöst nem fosztá meg tőle, hasztalan a törvényhozó' igyekezete, szerencsétlenné teheti de becsületlenné nem; ha pedig a bűn olyan, mi a cselekvőt az egész világ' szemében gyalázatossá bélyegzi, igyekezete részint nevetéses, mit von le arról kin már semmi nincs? részint kegyetlen s embertelen, még tovább akarván vinni s feszíteni mi már magában is elérte végpontját.

A gyalázatot tetszés szerint adni és venni nem függ a törvények' kényétől. A közönség' erkölcsi nézeteinek, az úgy nevezett erkölcsi sanctionak természetes kifolyása az. Nem tagadhatni azonban, miképen a törvényhozó a közvéleményre e tekintben is nagy befolyást gyakorolhat, kivált népnél mely gyermekkorát éli, sokkal kisebbet annál mely eléggé fejlett az eseteket saját eszével itélni meg s nem tenni vakon magáévá a hatalom' szándékait s gyűlölségeit. De midőn a törvényhozó ezt teszi, okoson és jogszerűen cselekszik e? Mi azt hiszszük, nem.

A törvényhozó a gyalázat' egyenes kiosztásába s meghatározásába avatkozván, szükségképen megháborítja a dolgok' természetes folyását. Némelyekre nézve meggyöngíti, másokra nézve megsúlyosbítja azon részt a gyalázatból, mi szállani fogott a bűnre, ha semmi közbe nem jött volna megváltoztatni annak természetes viszonyait a közvéleményhez, a nyilvános lélekismerethez, mely az erkölcsstelenséget minden árnyéklataiban híven kíséri s az esetek különféleségeihez szorosabban alkalmazkodhatik semmint az ítélő igazság, mely némely általános szabályoktól soha sem távozhatik el egészen. Midőn tehát a törvényhozó bizonyos bűnök' szerzői felett különösebben akarja összegyűjteni a becstelenséget, haszontalan dolgot cselekszik, mert a mennyiben igazságos, önkényt meg fog az történni; vagy tekintetének veszedelmest, mert csökkenni fog az ha a közönség ellenértelemben marad; vagy ha csakugyan célját éri, erkölcsstelent, részint mert egyegy embernek erkölcsi életét pusztítja el, részint mert némely bűnökre ösz-

szeponosítván a gyalázatot, ezt természeti magasságán felül emeli, miből két igazságtalan eredmény következik: egy felül azon cselekedetekről miket különösen meg nem bélyegez, leveszi egy részét azon gyalázatnak mi azokat valósággal illeti; más felül a kijelelt cselekedetekre nagyobb gyalázatot halmoz, mint milyen azokkal természetesen jár. Azaz, a népnek lélekből s önkényt kisugárzó fogalmait a jóról s erkölcsiről pusztá political s anyagi eszközök által akarja igazgatni s vezérelni, midőn a gyalázatot önkényesen osztogatja. S ha még is arányt tarthatna a különféle bűnök között, s ha a gyalázatot lépcsőzetes mértékkel alkalmazhatná minden egyes esethez, de ez lehetlen; részint azért mert itt a törvényhozó' hatása szükségképen általános, otromba, mely vagy alig érint, vagy összezúz, de főkép mert e büntetés, mint a halálbüntetés is *nem osztékony*, nem lehet valakit félig megbecsteleníteni, mint nem lehet félig megölni, a mérték rajtok úgy szólván csak a túlon van.

Szóval, a bectelenítés' célja a közroszásnak és szégyennek természetes és szabályos elosztakozásába beavatkozni; önkényesen megháborítani mi magában is jól megtörténne; egy kinéletes és árnyéklatos büntetésnek helyébe, mi az erkölcsi sanctio, mely a körülállásokkal együtt nő és fogy és elmulhatik, egy otromba s baromi büntetést állítani mi az eleve meghatározott törvénybeli megbecstelenítés, mely hajthatlan és örökös.

De a megbecstelenítő büntetésekből, azon kívül hogy a közmegvetésnek s megrovásnak menetelét oktalanul s önkényesen megzavarják, más erkölcstelen hatás is származik.

T. i. mint már érintők, a megbecstelenített között és a társaság között átlhághatatlan gátot emel. Való, azon gyalázat mely a bűnnel természetesen együtt jár, szinte gát a bűnös és a jog között: de ne feledjük el, miképen a tisztán erkölcsi sanctio a szerint módosul a mint a bűnös' élete változik, még mindig súlyosbulhat ha megátalkodva tovább

halad elő a gonoszság' után, ellenben megengesztelődhetik ha tetteiből bánat ismerszik ki, ha élete lőn fedhetetlen, ha viselete jóra fordult, s nagy idő foglalt helyet az egykori bűn s az új élet között. Mondhatni, az erkölcsi sanctio egy olyan természetes mérték, mely az embernek, mint a légnek a barometrum, mindig valódi erkölcsi értékét és súlyát mutatja ki, úgy fogytában mint növekedtében. S érthető innen, hogy hol ez bűnöst nem lát vagy bánkodót lát, ott nem lévén hatás, megszűn visszahatni, nem lévén ok megszűn sujtani, s így a kiszenvedett és megjavult apródonként akadály nélkül visszatérhet a tisztességek közé, kik közül bűne által körülbelülép annyi ideig érzé kiszorítva magát, meddig méltó nem vala közéjük újlag fölvetetni. De táplálhat ily reményt az, kit megbecsteleníteni a hatalomnak *sükerült*; az kire hóhérek nyomá a lángoló vasat, vagy az ki nyilvános téren bitóhoz marhaként kötteték ki, az egész világtól boszantva s kárörömmel meggyaláztatni s kicsufoltatni? S ha gyalázata nem mulik el midőn a bélyeg' fájdalma megszűn, midőn a bitó mellől lelép, mikor mulik el? S ha a fogság' büntetése akkor szakad meg, mikor szabadságát a rab visszanyeri, ha a pénzbírságé akkor midőn a pénz lefizettetik, mikor szakad meg a becstelenségé? Soha. Magánosan fog állani örökké mint egy olyan ember, kiről a tudatlan vagy boszuálló orvosok elhitették a néppel, hogy pestist lehel. Ismertessék bár jámbornak, szánni s ha szükség táplálni fogják; de egyszersmind kerülni mindenek. Kit *sükerült* megbecsteleníteni, attól a gyaláztatot a törvény sem veheti le, mint kit *sükerült* megölni, annak életét a törvény sem adhatja vissza; a legbutább nép sem hisz el rögtön egymás után két dolgot, vagy az elsőt nem hiszi el s a törvény ez esetben nem érte célját, vagy a másodikat nem, s ez esetben a törvény nem fogja jóvá tehetni mit rosszul tett. Ép az a különbség azon gyalázat között mi a bűnből természetesen foly, s a között mit a törvény mesterségesen készít, hogy amaz módosulhat ez nem, amaz megszűnhet ez soha, az egy mocsok mit tiszta viselettel lemoshatni s a

lélekből kiirthatni, ez folt mely a testbe s életbe mester-ségesen s akarva nem akarva oltatik. S midőn így bün-tetnek az európai törvényhozók, egyenesen a keletieket kö-vetik: mint ezek, *páriákat* teremtenek a társaságban.

Mert e büntetés *nem javító* hanem kiválólag elrontó, s *nem gátló* sőt inkább serkentő ártani. Hagytunk e lelké-ben csak egy csirát a megjavulásra? Nem raboltunk e el tőle minden reményt valaha felvergődhetni a mélységből ho-vá levettetett? És ha felvergődött mit talál maga körül? Idegent és ellenséget. A status egy oldalra szigetelése őt, s tőle más oldalra választja a népet, mint két ellenséget állí-ta szemközt. Természetes hogy kik őt megvetik azokat ő üldözi, kik kerülnek s keserítik azok ellen boszut forral. Letaszítottuk a kétségbesésig, mely utósó kapu a bűnök' országába. De aztán ne csodálkozzunk ha nyilhatatlanul zárva látván maga előtt a társaságot, részint kénytelen, semmi kör nem fogadván be, a munkásoké sem, részint hajlandó szörnyű fájdalomában azt mintegy ellentábornak örökre vívni, s igyekszik rajta boszútállani és pedig rettenetést. Mi-ért gondoljon magával, s miért kiméljen mást? Nincs e előt-te örökre elborulva minden jövőendő, s ki kimélte őt? *Dili-gentius enim vivit, cui aliquid integri superest. Nemo di-gnitati perditae parcat. Impunitati genus est, jam poenae non habere locum* (Seneca). Nem életét hagyták meg, csak a tehetséget enni és inni.

S ezen kívül nem *bizonyos* nem *egyenlő*. Némelyeknek a legborzasztóbb kín, úgyhogy Franciaországban a bitónál so-kan meggyilkolák magokat, sokan megtébolyodtak; mások-nak semmi, egy alkalom veszekedni a körülutolngó s ingerke-dő néppel. Leoldatván nem szerencsétlenebb csak szemtele-nebb; ha ingott a bűn' földében, most abban mintegy megerő-sítettett, hazája lön hol eddig talán csak mint tévelygő tartózkodék. *Nem megbecsülhető*; hol határa a büntetésnek, mi jegy-zi ki a véget, a kerületet melyen túl nem hat? S aztán tudja e a törvényhozó vajjon a bűnös meg fog e gyaláztatni, mit ő akar, vagy megdicsőíttetni mit talán a nép s közvélemény

fog akarni? Erkölcseleg *nem analog* egy bűnnel sem. Nem *helyrehozható*; a visszahuzott szó úgy nem adja vissza a becsületet, a gyalázatlanságot, mint a hüvelyébe vissza szállott pallos az életet nem. Vagy miként van vérdíj, legyen gyalázatdíj is, s csináljunk tariffát a törvénybeli megbecsztelenítésnek mint az angol-szászok az életnek, kiknél egy paraszt, élete 200 shillinget, egy nemesé hatszor annyit, egy királyé harminczhatszor annyit ért? Ki pénzzel kielégítve érzi magát, azt nem lehetett meggyalázni. Csupán egy tulajdonnal bír e büntetés, azzal hogy *példás*, borzasztón az. De egy részről ép mi által példás, t. i. hogy örököszen megbecszteleníti a bűnöst, ép az által erkölcstelen s használhatatlan; más részről főképen azokra nézve példás, kikben még van némi becsületérzés, s így kik iránt a társaságnak soha nincs oka kétségbesni.

S mennél *népszerűtlenebb* annál bajosb megfogni miként állhatott meg Franciaországban a bélyeg egész az 1830ki forradalomig, s a bitó miként állhat fen még ma is⁵²⁾, és ez a becsületre olykényes francziáknál, és Broglie' ministersége után, ki a bélyeget s bitót már 1828ban a „*legboldobb találmánynak*“ hirdette? Angliában alkalmasint még törvényes büntetés mindenik, bár vagy ritkán vagy épen nem alkalmaztatik. Magyarországot mi illeti most már kevés megye de város sok van, mint magyarországi utazásaimban tapasztalám⁵³⁾, mely vörös vagy fekete vagy akár-

⁵²⁾ Párisban a Place du Palais, a Palais de Justice-el általellenben lakván épen ablakom alatt állittaték föl s csaknem hetenként fölállittaték ama faalkat, melynek oszlopaihoz kötöztetnek a bűnösök. Fejök felett olvasható a név, rang bűn, ítélet, köröskörül a bámulók, sajnálkozók, s szitkozódók, gúnyolók' tolongó serege. L. 'Utazásom külföldön, I. k. — 1835. 1728-ítélteték bitóra, s csak 741nek engedtetvén el, közülök 986 valósággal ki is köttetett. Compte général de la justice criminelle en France pendant l'année 1835 Paris. — Hietzigs Annalen der deutschen und ausländischen Criminalrechtspflege. Berlin, 1838. 5. B,

⁵³⁾ 1841ben, julistól novemberig bentartam valamennyi me-

mi színű szégyenoszlopait el nem döntette. Kalodát a bíró vagy helység' háza előtt sok megyében látni, sokban nem.

Ide tartozik a NYILVÁNOS vagy KÖZMUNKA is. A gyalázat mi ezzel jár hasonlíthatlanul többet ront az emberen mint javíthat a dolog, mihez szoktat. Becsület vagy szemérem nélkül nincs rény s erkölcs; azokat kiből elfojtottuk azt már bűnössé tettük. Bizonyosága ennek az mit Bentham említ Bernről, hol némely rabok utczát tisztogatván s köz-helyeken dolgozván, mások pedig befoglalatoskodván a fogházban a tapasztalás igen világosan kimutató közöttük a különbséget, mert az utóbbiak közül ritkán kerül vissza egy, az elsőbbek ellenben csak azért látszottak kiszabadulni, hogy új bűnnel új jelét adhassák annak, mikép szemérmökkel erkölcsüket is elveszték. S Rotteck valóban csalatkozik azt hívén, hogy miután az folytonosan szem előtt van folytonosan elrettentőleg hat. Utczáinkon nemcsak munkában látni a rabokat, de alávaló barmok s dühös vadállatokként beklyóban és lánczokban, melyek' csörgése messze elhangzik, s elsárgult képpel s megfeketlett vászonöltözetben mi nehéz inségre emlékeztet, — és mind a mellett a jövőkmenők észre sem vennék őket, ha káromlásaiikat és szentelentréfaikat nem hallanák. Mi mindennapi, volna bár rendkívüli különben, azt megszokja a nép. S nem csak az ilyen pusztá kényszer, de a fájdalom s kín sőt a vér' tekintetét is megszokja. Ismertem tisztviselőket, kik kezdetben nem bírtak szemlélői lenni a botozásnak, s később mint elődei s mint társai, ők is számlálatlanul osztaták azt is valatáskor, az 1790: 42 gyönyörű és magasán egyszerű törvényczikkely' legvilágosabb parancsának ellenére, szűkebbre a vádlott' tagain magok csavargaták az összevérzett köteleket.

A TESTI BÜNTETÉSEK alatt, mikre most áltmegyünk, először értjük a halálbüntetést, másodszor azokat melyek nagyobb vagy kisebb physicali fájdalommal járnak, a nél-

gyét s valamennyiben megvizsgáltam a fogházakat, a megyeit mind, a városiak s uradalmiak közül sokat.

kül, hogy halált okoznának. Közülök némelyek magok után nem hagynak maradó nyomokat, mint bot, korbács, vessző; másoknak következményei vagy tartósak vagy épen örökösek, milyen a csonkítás' sok féle nemei *). Azonban miután ez utóbbiak, mint óhajtjuk s szeretjük s némileg okunk is van hinni, aligha alkalmaztatnak valahol Európában; figyelmünket inkább az elsőbbségre fordítjuk.

E büntetések igen *személyesek*, de egyszersmind igen *erkölcstelen* irányuak mind a végrehajtás körül ácsorgó népre, mely itt bőséget keres, s akaratlanul is boszúörömrre ingerlődik, s ez nem egyéb mint egy neme a lelki visszahullásnak azon vademberek közé kik elleneiket megsejtik s belőlök sikoltásokat kínnal csikarnak; mind a szenvedőre, ki általok az eszes lények' sorából az állatok' sorába taszítatik le, s valóban a verés, levén némi hasonlat közté és azon eszközök közt, mikkel az ember barmait kényszeríti engedelmességre, mélyen megalacsonyítja és pedig saját maga szemeiben is megalacsonyítja azt, ki alávetetik; mind a végrehajtóra, kinek közvetlen hatalmára s irgalmára bízván embertársa, oly foglalatosságot űz, mely megkeményíti a szívet s kegyetlenné, dölfössé, boszúállóvá tesz; érezvén magát megvetve azon kötelesség miatt mit teljesít, saját alacsonyyságát úgy boszulja meg, hogy tekintetével s erejével félelmesen visszaél; ki ezt nem hiszi az nem ismeri az emberi természetet. Hol van emberfajgorombább, érzéketlenebb, boszúállóbb az uradalmi „fene” hajduknál? S más oldalról nincsenek e példák, hogy a megyei s uradalmi hajduságtól sokan azért bucsuznak el, mert emberi természetök nem bír szokni az örökös botozás-hoz s veréshez?

Adjuk hozzájuk, hogy e büntetések egyszersmind becsületlenítők. S tagadtassék bár, a népben van becsületérzés mint van az urban, mert annak kútfeje nem az ismeret hanem az erkölcsi belső érzés, s ha az uré többnyire kényesb

*) Nálunk ez eltiltottnak látszik. Verb. P. III. tit. 20: „Mutillare neminem.”

mesterkéltőbb, a népé mindig józanabb, természetiebb. Nem ismeri a népet, ki azt magasból s messziről úgy szólván látcsővön vizsgálta, ki soha nem állott a földműves' küszöbén, s nem hallotta ennek egyszerűn tiszta intéseit házanépéhez; ki bizodalmasan soha nem beszélt vele s nem hallotta ép ítéletét a felsőbbek' s urak' házi életéről s tetteiről; ki soha nem tapasztalta, hogy némely megveretett férfi és azszony kik a gyermekség' pajkos s az ifjuság' szilaj korával együtt csaknem félszázadig maradtak illetlenül, vagy éppen leányok hónapokig mint bujdoklanak mások' színe elől, kik éveken keresztül nem mernek Isten' házában megjeleni; ki soha nem látott egy öreg előljárót, jámbor és számos család' fejét, ősz hajjal, mit az idő mintegy megszentele, szenvedni bot alatt és sírni nem annyira fájdalomában mint bűnnek miatta, s türni ez alacsonyítást nem bünért, hanem talán mivel a megrendelt fogat jókor nem áll elő, s talán mivel a szűk év' adóját nehezen tudja behajtani, s lelke megtörik életének tisztos estéjén a baromi fenyíték alatt, s feje hajszálai a szégyenben mintegy újra megfeketednek. Illyeneknek tanúja levén, lelkem egyegy zendületet élt ált s elgyult fejjel gondolám mit fognék én tenni illy állapotban. Tellre emlékezvén, ki mi előtt gyermekére lőtt volna, egy nyilvesszőt kebelebe rejte ⁵²). Egyébiránt ne csodálkozunk, ha a becsületeszés kisebb a népben mint milyen lehetne; ugyan azon kéz mely nyomja bot alá, tartóztatja len a baromiség' körében. S hol mint Oroszországban Ilik Kátalin előtt s mint Chinában ma is minden ott knútával, itt bambusszal, naponként megbecstelenítették, ott végre senki nem lesz

⁵²) Lynds az auburni, később a singsingi fogház' ama híres de kegyetlen kormányzója egy műveltebb rabot, ki a fenyíték ellen vétett, megkorbácsoltatván (fenyíték miatt szabad, különben Északamerikában testi büntetésre a törvény senkit nem ítél) keservében s szégyenében esküt tön: mi szerint kiszabadultakor első dolga lesz Lyndset főbe löni.

becstelen. A becsületnek mint rugónak mely tétet s mint örnek mely tartóztat ekként fél birodalma vétetik el. Nem gondolja meg a törvényhozó, hogy a becsületérzésben egy oly hatalmas erkölcsi megóvó erőt ront el, mivel a béklyók' tárai s a pálcák' erdői fel nem érnek. Jegyzésre méltó, mikép a veretést legjobban a végrehajtó tisztviselők alsóbb sora védi; oka mert hivatalánál fogva a nép' aljasb-jával érintkezvén, apródonként hajlik megvetni az embert, s hinni hogy reá csak kemény érzéki szerek hatnak. S ne feledjük, hogy ugyan azon tisztviselők, kik e büntetéseket czélszerűeknek hirdetik, mindig követelik magoknak a jogot is azokat a körülállások szerint szabadon oszthatni. Midőn az 1836ki országgyűlésen a botozás' eltörlését vagy megszorítását indítványozák, emlékezhetünk mi hangosan roszaltatott ez országszerte a járásbeli tisztviselők' legnagyobb része által. Azt hiszik ők, a pálcza a társasági rendnek oszlopa. Silány hit s még silányabb emberismeret! Franciaországban 34 millio ember él együtt bot nélkül, s tábora káplárpálcza nélkül hódítja meg Európát, s ma is, egyetemben a porosz hadsereggel, a nélkül tartatik példás fenytékben. Humanisáljuk a büntetéseket és humanisálódni fog a nép.

S közbevetőleg szabad legyen megjegyeznem hogy e büntetés' megszüntét nem elég bizni a szelidülő korra, hanem tiltani kell, mert ha sanctio nem lesz ellene, mindig lesz bot mert mindig lesz indulat. S az ő rendszer' embereinek diadalmas öröme, látván hogy a philanthrop is, ki a bot ellen szót hatalmasan emel, veri szolgáját, öröm lehet de nem arra bizonyság hogy e büntetés nélkülözhetetlen, hanem arra hogy az embernek ellenőrré visszatartóztatóra van szüksége saját maga ellen. Ki magán nem uralkodik azon a törvény uralkodjék.

E büntetések *osztékonyak* Lehet súlyosbítani, lehet enyhíteni. Az ütleget' száma, sulya, az eszköz' alaka s tulajdona egytől végtelenig változhatik. Mi a csonkítást illeti, úgy látszik ez is enged fokozatot, mert

egy ujjat elveszteni kisebb rossz, mint elveszteni kettőt vagy egy kart; azonban e fokozat elenyész mihelyt minden csonkítás magában tekintetik, mert mi egyes csonkítást a törvény büntetésül kijelel, abban már nincs lépső fel s alá, mi által a bűn s bűnös' különbséle körülálásaihoz alkalmaztathatnék, s következőleg ugyan azon névbeli büntetés valósággal nem lesz az. Azonban mind két rendbeli büntetéseknel, a sulyra s fájdalomra nézve, igen sok függ a végrehajtó' kényétől s akaratától.

S ez egyik oka hogy bizonyosak ugyan de igen *egyenetlenek*. Mert ezen kívül szembeszökő, hogy ha az ifju és agg, a gyöngé és izmos, a férfi és némber számra és sulyra egyenlőn büntetetik, nagyon egyenetlenül szenved; hogy ha egy festésznek s egy hangásznak szeme tolatik ki, s egy hangásznak s napszámosnak két ujjá vágatik el, némelyik sokat veszített, de némelyik mindent. Ugy hogy azt csak némileg is igazságosan alkalmazni nem lehetne, ha a bírónak az egyesek' különbséleségeihez képest szinte korlátlan hatalom nem adatnék, Mind ezekhez jön még ama fő tekintet, hogy miután a büntetések némi becsstelenséggel járnak, durva, szolgálai s becsületre kevésbbé érzékeny emberekre nézve nem egyebek mint testi fájdalmak, és pedig az izmok' ereje szerint néha igen tűrhető; ellenben annak ki becsületét szereti, ki egyébiránt emberi és polgári méltóságának érzetében gondolkodik s cselekszik, egy pálczaütés rettenetesebb mindennél a világon. S ép azért az első osztálybeliekre nem különösen elrettentők, kivéven hogy egyszersmind rendkívül kínosak; míg a másod osztálybeliekre igen kegyetlenek mivel becstelenítők.

S mi az embert állatnak veszi s baromként sujtja *nem szellemi* büntetés az; mi irányában erkölcstelen *nem javító* az. Sőt midőn e büntetések egy részről megalacsonyítják s mondhatnám megbecstelenítik azt, kit sujtanak, más részről részint fentartják, részint szülik a durvaságot, szolgáliságot s maga-nem-becsülést nemcsak azon néposztályban, mely alájok van vetve, hanem általán a nemzet' kebelében.

S így maga a törvényhozó rontja el a jót egyik kezével, mit tön a másikkal. S mi több, ha a büntetőjog nem nemesül, nem emberiesedik, a népnevelésnek s népoktatásnak sem lehet kívánt foganatja, mit ez épít, elrontja a brutális rendszer; évek' folytában kiművelődik az ember, egy óra bűnössé teszi, s kevés pillanatnyi büntetés barommá alacsonyítja a helyett hogy visszaemelné. Egy londoni ménedékház' (the refuge for the destitute) igazgatói mint sok évek' tapasztalatának eredményét mondák ki, mikép teljesen javíthatlanokat csak azok közt találtak, kik mielőtt az intézetbe jutottak volna, korbácsbüntetést állottak ki.

Erkölcsei analogiában e büntetések egy bűnnel sincsenek, kivévén talán a nemi bűnt.

Példásak, de oly drága s iszonyu áron mint a becs-telenítő büntetések. Egyébiránt statistikai adatok bizonyítják, miképen azon német tartományokban, melyekben a bot s korbács eltöröltetett, az ezek alá esett bűnök' száma most sem nagyobb, mint azon tartományokban, melyekben bot és korbács most is szokásban vannak. S ha kis rossz célhoz juttat, nem kegyetlenség e nagyobb rosszsal sujtani?

A csonkítás lehet gátló, ha a hamisítónak keze vá-gatik el vagy az írástudatlan árulónak nyelve szakíttatik ki; de a verés épen nem, sőt a bűnösben az akaratot meg-rontván a nélkül hogy ártásra tehetségét s alkalmát elvenné, gyakran egyenes és közvetlen ösztön ismét ártani.

Hol a bot s vessző, miként egy czukorültetvény' rab-szolgái közt, mindenfelé s minduntalan hangzik, ott meg-szokja a nép mely szenved, megszokja a felsőbb rend mely szemléli, de sebesen népszerűtlenedik ha ritkul; mihelyt nem mindennapi, azonnal észreveszi a nép hogy vele, ki e-szes és erkölcsi lény, ép úgy bántak, mint ő bánt barmaival. Véggépen eltöröltetett az ujjabb időkben Éjszakameriká-ban, Toscanában (már 1764 körül), Franciaországban, Genfben, Vandban (fő városa Lausanne) s Helvország' több cantonaiban is, és a hesseni, badeni nagy herczegségben s Nassauban; Angliában leginkább a hadseregnél s ott is

ritkán alkalmaztatik; Norvegiában 1834 óta csak a gyermekek vesszőztetnek; a testi büntetés nem jó elő a brazilai 1831ki törvénykönyvben s a belgiumi, 1834ki törvényjavaslatban sem; Poroszországban a legaljasb néposztályra, egyéb német tartományokban néhol a népalj'ustáira (liederliches Gesindel), máshol a külföldi kószákra, Helvorország' némely részeiben pedig egyedül a 16 év alattaikra van szorítva ⁵⁴⁾. De honnét egyszer kiszorítottatott, oda soha sem jutott vissza többé, hacsak nem a zsarnok' kezében.

Nem becselhetők kivált a csonkitások, de a verések sem mindig, mert mint följebb láttuk, nem egyenlők, s mert örökös gyengélkedésnek válhatnak forrásaikká. Ismertem ifju legényeket, kik tilalomtörésért szenvedett bot alatt félkoldusokká lettek. S törvényszékeinken a megyei ügyvédek hányszor nem vetik ellen ítélethozatalkor: bot alatt elromolván, testi büntetést már nem szenvedhet! Ha ez hazugul mondatik, akkor az igazságszolgáltatást ország-szerte egyborzasztó házudság hatá ált, ha való, mint hinnünk kell, ime szörnyű hatánya a botnak. A botrendszer nyomorékká mindent tehet, emberré senkit.

S nem helyrehozhatók mivel becstelenítők. Szánni kellene azon országot, melynek lakosai azt hinnék, hogy minden jóvá van téve, ha az ütlegek' fájdalommainak ára megadatott, s hogy ha számárként megrázkodtak, lehullott s elmulott rólok minden szenny. S a törvényhozó sokat tehet, másodszor teremti a népet, bölcs rendszerrel vadból embert csinál, okatlan rendszerrel embert barommá alacsonyít.

Mind ezek szerint, a testi büntetéseket törvénykönyvében ne szenvedje meg egy nép sem, mely csak némileg is haladásban van. Sőt ott is töröltessék el a bot, hol még durvaság s szolgáltság uralkodik a népben vagy annak némely osztályaiban, mert míg botoztatik addig soha nem fogja magát becsülhetni, következőleg soha nem fog kiemelkedhetni a durvaság és szolgáltság' állapotából. Az

⁵⁴⁾ Kritische Zeitschrift für Rechtswissenschaft und Gesetzgebung des Auslandes 1836. VII. B. Archiv des Criminalrechts. Neue Folge 1838. Ites Stück.

ilyen durva büntetésnek a törvényhozó csak egy okát adhatja, azt, hogy a népet hozzá szoktatván szelidebb büntetésekkel nem fekezhető; azonban látni való, miként ez ok mellett azok soha sem fognak megszűnhetni. Általok a két leghatalmasb lelki támasztól fosztatik meg a bűnös: az erkölcsi méltóságtól s becsületéztől. S e nélkül nem ember ő. S a törvény, valóban következetesen, vele mint nem-emberrel bánik, pusztán csak rettentvén, kizaván; azonban a kín nem jobba de kegyetlenebbé tette s minden kín után több ügyességgel de egyszersmind nagyobb bosszúval s megrögzöttebben tér az életbe, s mindig borzasztóbb dolgokat követ el, részint mivel minden büntetés után romlottabb, edzettebb, részint hogy ha csakugyan szenvednie kell legyen miért szenvedni, s így egymást felváltva, megszakadatlanul bűnből szenvedés s a szenvedésből új bűn születik. Mig végre s törvény' mértékét betöltvén bűneinek száma, a társaságtól melynek bánása s egyenes befolyása által lön azzá a mi, megérettnek ítéltetik ama nagy végszerre — a halálbüntetésre ⁵⁵⁾.

⁵⁵⁾ Álljon itt, most még töredékképen, néhány ország' fenyítő-jogi büntetés-lajstroma. Nápolyban (1819). Halálbüntetés; fenyítékház; rabság vason, hajón, várban; korlátolás valamely szigetre; száműzés; eltiltás hivataltól, saját javai' kormányzatától; malleveria mi szerint a bűnös zálogot tartozik adni jóviselete felől, mi 100. aranyból nem lehet keveseb s 5000nél nem több s mit elveszt ha bűnhődik. —

Brasília (1827). Halálbüntetés; hajórabság; fogság nehéz munkával, fogság egyszerűn; száműzés; infamia; pénzbírság; a bűneszköznek elvesztése; zálogadás; rendőri felügyelet.

Louisiana (1825). Pénzbírság; letétel a hivatalból; egyszerű fogság; ideigleni és örökös felfüggesztése a polgári jogoknak; fogság kemény munkával; magányfogság;

Baden (1839ki törvényjavaslatban). Halálbüntetés; örökös s ideigleni fogság; letétel a hivatalból; eltiltás a közhivataloktól, mi együtt jár polgári becsület s szolgálatjogok' elvesztésével.

Éjszakamerikában, általában szólván, háromféle büntetés divatozik: pénzbírság, fogság és halálbüntetés.

IV.

HALÁLBÜNTETÉS.

A testi büntetések' végpontja a halál. Túl ezen a törvényhozók csak azért nem mentek, mert nem mehettek, s mint-hogy nem mehetek, igyekeztek tenni a legkínosabbá. Mit Caligula nem irtózék kimondani: adná Isten, egy feje volna e római népnek, hogy egy csapással leüthetném, ahhoz hasonlót sok törvényhozó s bíró kívánja lelkében: „miért nincs száz élete a gonosznak, hogy százszor végezhetném ki.“ S Európa, mint a többi világrész még ma is, béke s háború' idején egyiránt ontá az embervért. S a társaság talán bűn nélkül tehetné, mivel azt hivé, joga van életet oltani, s azt hivé, nélküle nem állhat fenn. Azonban végre föltámadt a törvényhozókban a lélekismeret. Még nem éreznek belső fordulást de kételkednek. S mely napon a törvényhozót kétely szállja meg e rettenetes jog iránt, mely napon a vérpadtúl borzalommal fordul el s kérdi magától: vajjon midőn egy bűnt megbüntetett maga nem követett e el egy ujat: e naptól fogva nem övé a halálbüntetés, alkalmazván azt, bűnt követ el bűn miatt.

Szerintünk a büntetés' jögalapja kettő

I. Az elkövetett bűn. E szerint az a kérdés: van e bűn mi emberi bírótól halált érdemel, és miután a büntetés nem egyéb, mint megfosztás egy jótól, az élet oly jó e, mi azonkép mint más javak, tárgya lehet a büntetésnek?

II. A szabadság s béke' fentartása. E szerint az a kér-

dés: halálbüntetés nélkül fenállhat e a társasági szabadság és béke? Mert ha volna is bűn, mi halált érdemlene, s ha el lehetne is az életet szintugy venni, mint más akármely jót; nem lenne azért jogszerű e büntetés, ha egyszersmind nem szükséges a társasági rend' fentartására.

Mi az első kérdést illeti, minden hosszab fejtegetés nélkül állíthatni: a létel e világon csak az emberben szent és sérthetlen, mert csak az ember bír személyességgel, mert csak ott van jog, hol ész van, s ez csak embernél van ⁵⁶). S az élet az emberben is csak azért jog, mert eszénél fogva ismerte, mikép azt Istentől s magasb erkölcsi czélok' elérésére nyerte. S így e jog idősb az észnél, miért is ez arról le nem mondhat s róla nem rendelkezhetik. De egyszersmind közvetlenül az észben gyökerező jog, mert az észnek s az életnek használata oly belső kapcsolatban áll, hogy lehetetlen elválasztatniok ⁵⁷). S ha nemcsak ez egyedül olyan jog, mely eredeti, mely a status előtt és segedelme nélkül önmagában megvan és fenáll, mert ilyen a szabadság gondolatban s cselekedetben, s ilyen minden jog, mi az észből ered: *de ex az élet egyedül olyan, melyet nem lehet úgy felfüggeszteni, hogy egyszersmind meg ne szűnjék örökösen*, s azt hiszem, ez oly különbség, mit az ész is lényegesnek ismer. S ez által a teremtvő az életet mintegy megszentelni akarta, jelentvén általa: senki nem fog ölni, mert senki nem adhat életet, senki nem veendi, mit vissza nem adhat.

Ezért hirdeti természet, ész, erkölcs és minden népvallás olly egyhangon ama nagy parancsot: *ne ölj*. S nincs ember a földön, ki e parancsot igazságosnak és szentnek nem vallaná; annak vallja a gyilkos de öl, annak a status de szinte öl. Azonban ha ez az erkölcs és ész' örökös és változhatlan parancsa, úgy soha és semmi körülállás-

⁵⁶) Lucas Du système pénal. Part I. Chap. I. II.

⁵⁷) Carmignani, Die Todesstrafe, übers. v. Spies, Bamberg, 1837. I. 29.

ban nem szabad ölni, s ha alóla kivétel tétetik, megszűnik lenni az ész' s erkölcs' törvénye, mely feltétetlenül minden eszes és erkölcsi lényt kötelez. S ha e parancsot így korlátozhatni: ,ne ölj, — kivéven ha a status mást rendel, ' úgy hasonlóan bánhatni valamennyi parancscsal, s így kell kimondani: ,ne orozz, — ne hazudjál, — ne paráználkodjál, kivéven ha a status némely esetekben arra feljogosít.' Nem botrányoznának e meg ilyesmin mindenki, bár mi szükség s haszon által igyekeznének azt a status igazolni? Mert mi magában rossz, az nem szabad a statusnak sem. Jogának kútfeje szinte az ész, mi az egyedé is, s így nem lényegében más csak körében nagyobb⁵⁸⁾. Végtelen hatalommal a társaság sem bír, mert az csak addig terjed, meddig joga, s ennek határa van; s miként a hatalom a jogot illeti, s amaz ennek véde úgy társaságnál, mint embernél, viszont a jog fékezi a hatalmat, s természetes határai gyanánt épen a jogot jegyzi ki, minek védelmére állítatott.

Ez állítás ellen egy ellenvetés hozatik föl s véve szorosán, több nincs is. Ha az élet, így szólnak Filangieri, Broglie, Rossi, Silvela⁵⁹⁾, teljesen sérthetlen és szent, úgy a megtámadott nem ölheti meg ellenét veszedelmének végpontján sem.

Abban mindenek megegyeznek, hogy a megtámadottnak joga van hatalmát saját életének védelmére fordítani, de nem azon határ iránt min tul nincs joga; következőleg min ha túlviszi hatalmát, épen azon bűnbe esik, mit a megtámadó fél elkövetett. Némellyek a megtámadottnak jogot tulajdonítanak megölni az ellenfélt, ha másképp meg nem védheti életét; mások, mint a quakerek, e jogot pusztán az óvakodó védelemre szorítják. Emezek azt hiszik: nemcsak jogunk van midőn védekezünk, de kötelességünk is

⁵⁸⁾ Holst, Die Todesstrafe aus dem Standpunkte der Vernunft und des Christenthums betrachtet. Berlin, 1837. Neunter Brief.

⁵⁹⁾ Du maintien de la peine de mort. Paris, 1832.

mások iránt, mi alól pusztán a' megtámadó' bűne s veszélyünk nem oldozhat föl; joga egyenlő a' mienkkel, s ez okból nem állunk fölötte, az által pedig, hogy ő megsérté kötelességét, minket a magunké alól nem mente föl. Amazok azt tartják: ha nemcsak *igazságtalan*, de egyszersmind *veszélyes* a megtámadás, szabad feláldozni a megtámadó' életét, hogy a magunkét megmenthessük. Emezek szerint nincs eset, mi a' jogegyenlőséget megbonthatná, s az örök kötelesség alól fölmenthetné; amazok szerint van eset, melyben ember felebarátjának élete *fölött* jogot nyer, azaz, olyan jogot tulajdonítanak magoknak, mit másokban hasonlóan kellene tisztelniök. Köztük a különbség ez: a megtámadás' esetében a kötelesség küzdésben látszván lenni a joggal, egyik rész a kötelesség, másik a jog mellé áll.

Mi ezek közül egyik véleménynyel sem tartunk; az elsővel nem, mert szerinte az ártatlan' sorsa rosszabb lenne a gyilkosénál, a másodikkal nem, mert ez jogot teremt magának az élet fölé, mi csak Istené, s mert a jog' kútféjének a bűnt mondja.

Tehát a megtámadottnak azért van joga védekezni, mert elidegeníthetlen joga van az élethez, nem pedig mert bűnös a megtámadás, bizonyítja az, mert a védelemnek ott is helye van, hol nincs betudás, ekképen hol nem lehet bűn sem, s ha a védelemjognak forrása a bűn volna, hol venné itt magát e jog? A veszély ennek nem oka, csak alkalom azt gyakorlani, mert az egy az életjoggal, mi mindenütt van, hol ember él, legyen megtámadó avagy sem. De az élethez a gyilkosnak szinte oly sérthetetlen joga levén, mint annak, ki tőle védi magát, miként fér össze e két jog, s ha amaz megöletett, nem az sérteték e meg mi szent?

Válaszunk kétféle.

Ő is bír azon életjoggal, mivel minden ember bír, de ő sem bír azzal, mivel egy ember sem bír, t. i. joggal az élet *fölött*. S engem megtámadván épen a jogot igényli, mi csak Istené, kié az élet és halál' titka; oda lépett, hol

nincs joga, következõleg hol annak megfelelõ kötelességet ne várjon. Ellenben én jogomat gyakorlom, mert jogom van az élethez s azt védelmezem, s nem állíthatni, hogy sértem az övét, mert itt neki nincs joga, mert nem élete' védelmében támadt meg, hanem hogy enyimet elrabolja. Itt csak az én jogom forog kérdésben, az övé nincs megtámadva. Ha nem védném magam' elismerném jogát az élet *fölött* mivel nem bír. Pedig kötelességem felebarátaim iránt azoknak joga —, mint viszont azoknak kötelessége irántam az én jogom által határoztatik meg. A' megtámadás' pillanatában nekem csak úgy tétethetik kötelességemül lételet nem bántani, ha neki valóban joga van enyimet megrohani; honnét magában foly, miképen ha ő e joggal nem bír. nem kívánhatja tõlem az annak megfelelõ kötelességet sem. És így ha semmi joga nincs az élet *fölött*, nekem ellenben örök jogom van az élethez; neki semmi esetben nem szabad azt megtámadni, nekem pedig minden esetben, s a végperczig szabad azt védelmezni. Sõt kötelességem, mert védvén magam' egy bűn' elkövetését gátolom meg. A hatalom az ész, a jogot illeti, s ha az itt valamelyik félnél van, bizonyosan a megtámadottnál van, akármi történt előbb, mert annak élete, mi a legfőbb jog, forog veszélyben. Azonban ha vagy saját erőmmel, vagy mások' avatkozása által ártalmatlanná tehettem, nem szabad megölnöm, mert már ekkor nem életjogomat gyakorlanám, de jogot követelnék élete *fölött*, s folytatnám, mi bitorlást ő kezdte el. S miként a hatalom eddig megvédte a jogot, viszont itt a jog által korlátoztatni kell a hatalomnak, A jog helyreállván egyensúlyába, a hatalom egyik részt sem illeti.

Egyébiránt talán még tisztább s következetesb, bár egyszersmind merészebb is így válaszolnunk.

Ha csak az jogszerű mi észszerű, s abban van jog, miben ész van, úgy mi a megtámadás' esetében egyik részénél sem látunk jogot. A megtámadó az indulat után megy, ha az ész követné nem fogna megrohani; a megtámadott a szükségnek enged, ha az ész követhetné, nem fogna öl-

ni. Nem két jog küzd itt egymással, mert nincs jog felforgatni a jogot, minthogy soha nem lehet ész ellen ész, hanem az indulat vív a szükséggel, s természetes, hogy bár melyik győzzön, egy jog esik áldozatul. Ész azaz jog nélküli összeütközése ez a hatalomnak, hol miután mindig és szükségképen a nagyobb él meg, a kisebb elvész, a jogot keresgélni hasztalan. A különbség az igazságtalan megtámadó s ártatlanul megtámadott között ez: amaz ha ölt, vagy ha csak akart is ölni bűnhődött szabad akarathból, és így felelős s lakolnia kell; emez ha ölt, bűnhődött kénytelenségből, s lélekismerete s mindenki által bizonyosan fel fog mentetni. Tehát az ember' élete szent és sérthetetlen jog, s objective minden bűnhődik, ki embert öl, legyen megtámadó, legyen megtámadott; de hol kénytelenség uralkodik, ott nincs szabadság s így bűn sincs, mert nincs betudás, s ezért nem lakolhat a megtámadott, bár bünt követett el. Az egész vita a jogtudósok között azért nem végződék mind ez ideig, mert, valóban csudálatosan senkinek sem juthat eszébe lehetők tartani olyt esetet, melyben egyik félnek sincs joga, mintha egyiknek szükségképen joggal kellene bírnia s cselekednie.

Hogy a status szinte ölhesse, szükség ne védelmezhesse magát másképen. Azonban a status nem enged az indulatnak és szükségnek; ereje nagy levén, ideje is van gondolkodni és nyugalommal itélni. A megtámadó engem egészen megrohan, itt egy viaskodik egy ellen; de midőn a status megtámadtatik egy tagában, nem ő maga s nem az egész támadtatott meg, s itt mindennek ereje küzd egy ellen ⁶⁰⁾.) Hasonló esetben a status egyedül akkor van, midőn status ellen háborút visel, hol szinte ne keressünk észet s jogot, mert csak bünt találunk mindenik résznél, azon különbséggel, hogy melly fél szabad akarathúl lön megtámadó az felelős tetteiért, mely kénytelenségből védte magát, annál nincs betudás.

⁶⁰⁾ Pastoret, Des loix pénales, 1790. II. vol.

Állítók, az élet sérthetlen s ölni bűn. Senki nem tagadta, csak az mondaték ellenvetésül: hogy e szerint megtámadóját ártatlan sem ölheti meg. Mi válaszoljuk: megölheti, de objective kétségkívül bűnt követett el; azonban subjective, ha csakugyan a kénytelenségnek engedett, a bűn neki, mint a hegyről ember által önmagára leszakított kőnek nem fog betudatni. S e szerint állhat az elv, a nélkül, hogy mellette az igaz ember' sorsa rosszabb lenne a gonoszénál.

S ki kell mondanunk, e jogot, kivált napjainkban, ép a fejedelmeknek kell leghangosbban hirdetniök s tiszteletessé tenniök, mert nekik is ez legerősb védelmök. Mint fejedelmek mindenenk fölött állnak, mint emberek egy sorban mindennel. S ha magasbban látszanak is állani polgári semmint emberi lételőkré nézve, amaz által mindenenk alájok helyeztetvén; emerre nézve azonban szentebb joggal bírnak, életök sérthetlenebb mint koronájok, amaz Istentől ered, ez emberektől való, a korona' szentsége mesterseges, csinált, az életjogé eredeti. S ha a népek kezdettől óta s folyton é jognak tiszteletére tanítottak s emlékeztettek volna, mi kivételképen pusztán a koronára szoríttatott a zsarnokok által, a nemeslelkű Condorcet XVI-ik Lajos' védelmében nem kiáltotta volna hasztalan a francia népnek: hogy ha élete mint királyé nem volna sérthetetlen és szent, bizonyosan sérthetetlen és szent az mint emberé; s nem volna a földgömbnek legszomorubb jele a kereszt, melynek sötét árnyékában az sírdombként nyugszik.

Következik felelnünk az első kérdés másik' részére: van e bűn mi emberi birótúl halált érdemel? Nincs, mert az élet elidegeníthetlen jó, mit egyéb jó gyanánt büntetésképen elvenni nem szabad; mindenki bűnhődik, ki öl. De nincs akkor sem, ha az életet bár nem sérthetlennék azonban a legfőbb jognak hisszük. Ember csak a cselekedet' külsejéről ítélhet, a tárgyról mely megsértettet; de tiszta ismerettel nem bír sem a cselekvő' szándékáról, mi a bűn' subjectiv oldala, sem a megsértett erkölcsi törvények-

ról, mi a bűn' objectiv oldala. S ha van eset, melyben valaki az életre méltatlan, ez ott áll elő, hol a bűn' e két oldala legmagasb fokára hágott, azaz hol teljes erkölcsi romlottság van. De ép ez az, minek az ember fölötte tökéletlen ismeretével bír, mert a szándékot egész mélységében csak Isten látja keresztül, mert az erkölcsi törvényeket teljesen csak ő ismeri. Ha szabályul az állíttatik föl: mindennel az történjék, mit ő mással cselekedett, úgy ki más' gyermekét megölte, annak viszont saját gyermeke fog öletni, úgy ama borzasztó talio lesz a törvény, s ki nem iszonyodik vissza ennek szörnyűségétől? Ha pedig a törvényhozók' ítéletére bizatik a szabály itt halált szenved az, ki a szomszéd tartományban egy hónapig alig ülne fogóságban, s az örök igazság szerint ítélnék e azok, kik mért-földként más más törvény szerint ítélnék? Tehát ha az emberi bíró nem tekintheti keresztül a szándékot, s ha tökéletesen nem ismerheti az erkölcs' törvényeit, senkit nem mondhat tökéletesen teljesen megromlottnak, s így nem ítéltet halálra senkit. Mert erkölcsileg szabad e megölnie, kit nem tart javíthatlannak? S ez ítéletet ember nem mondhatja ki, itt egyedül Isten határozhat, ki mindent tud, s mindent lát, Egy angol papot rabló támadt meg: néhány intést ad néki, s a rabló beáll szolgálatába, s a pap csak koporsójánál földi fel a közönségnek, hogy ama jámbor, munkás és hűséges ember, kit nála harmincz évig ismeretek, — egykor rabló volt ⁶¹⁾. Csak az isteni igazságtheoria, mely *vétket* s bünt egyiránt körébe von, igényelhet magának jogot az élet fölött, nem észszerűen ugyan, de következetesen, s mérték nála a talio, és szinte jogszerű, hogy ki kínosan ölt, kínosan végeztessék ki; emberi igazságtheoriánk, bár tekintettel a belső indítóokra, cselekedetek' külső hatásáról ítélt, s így ínem az erkölcsiségről magában, s nem az életéről, s irtózik azt elvenni, mit csa-

⁶¹⁾ Montagu, The opinions of different authors upon the punishment of death. London, 1813. vol. III. l. 257.

latkozása' esetében vissza nem fogna adhatni. Amaz így szól; nem érdemled az életet, megfosztlak tőle; emez: nem érdemled a szabadságot, rabbá teszlek.

Mielőtt a második kérdésre átmennénk, azon ellenvetésre, hogy a halálbüntetés minden népeknél s minden korban gyakoroltatott, nem lehet egy pillanatot nem vetnünk, miután ennek még olyanok is, mint Rossi némi fontosságot tulajdonítanak. Az állítás igaz, bár nem kivétel nélkül; de vajjon belőle a következtetés helyes e? Számtalan általános tévelyek, de kevés' általános igazságok vannak gyakorlatilag a kormányokban s törvényhozásokban felállítva. S ha az, mi áll saját magának criteriuma, azaz, mi áll azért jogszerű mert áll, úgy a régiség' mértékén ezer fokkal jogszerűbb a zsarnokság a képviselési rendszernél; úgy Draco' törvényei Solónéinál jobbak, mivel régiebbek; úgy a torturát nem kell vala eltörölni, mert annak gyakorlata nem vala kevésbbé általános a halál' büntetésénél. Bálványozás a vallásban, zsarnokság a kormányban, halálbüntetés és tortura a jogtanban korra s terjedelemre nézve teljesen egyezők. S amaz erősség mind ezen iszonyúságokat védelmezi? S ha nem védelmezi mind, miképen védelmezhet közülök egyet, s miért épen ezt? Egyébiránt ki ma vala- mit azért véd mert régi, egykor ugyan azt, mint ujat ellenzeni fogta volna.

S állítván Rossi, hogy az emberiségben a halálbüntetés ellen még nem zendült föl a lélekismeret, még erősbnek véli mit állít, midőn mondja, miképen a halálbüntetés bírja javallatát csaknem minden embernek, még olyanoknak is, kik az értelmi s erkölcsi fejlődés' magas fokára emelkedtek. De vajjon, kinek lélekismerete sugallja a valót, a Dideroté e, ki Beccariához magyarázatokat írván, a bűnösnek kínzását jogszerűnek (!) mondja ⁶²⁾, vagy Diepolt hóhérré, ki 1513-ban a nürnbergi tanács előtt hatá-

⁶²⁾ Beccaria über Verbrechen und Strafen. Übers. v. Berg. Leipzig, 1798 I. Th. I. 137. * alatt.

rozottan kijelenté, mikép ő karóba többé senkit nem von, s egy másé, ki 1576-ban ⁶³⁾, és egy harmadik hóhére, ki szinte ez időtájban nem akart úgy kinozni, mint parancsoltatott, mondván: hogy saját üdvét is meg kell gondolnia ⁶⁴⁾. S a quakereké, a sociniánoké s általában az elsőbb keresztényeké nem föltámadott-e e büntetés ellen? S hol egyesnek lélekismérete egyesével, felekezeté a sokaságéval ellenkezésben van, ott azt kell-e közetkeztetnünk: jogszerű, vagy azt: kétséges, miután hol jogrúl van a szó, ott nem szám határoz.

Valamely intézvénynek hosszas és általános gyakorlata módot ad megítélni, mi jó s mi rossz oldala van; de tekintet s jogot nem követelhet pusztán azért, mivel régen s mindenszerte gyakoroltatik, míg egyszersmind nem bizonyíttatik be, hogy legjobb törvények, mik legrégiebbek, hogy a népre legüdvösb intézvények a legállandóbbak s legterjedtebbek. S azt lehetetlen bebizonyítani, sőt a történet' lapjai megczáfolhatlanul az ellenkezőt hirdetik. S én azon csodálkoznám, ha az emberek a halálbüntetést mind eddig nem gyakorolták volna, kezdetben ölt a status szükségből, később szokásból, aztán nevében a zsarnokok folytatták, s miről a nép nem gondolkodik s örökké teszi, és látja s nevében alkalmaztatik, azt jogának hiszi utóbb s természetévé válik. Soká emelkedheték a status szent hivatásának igazi érzetére: megőrizni az egyest a büntől a nélkül, hogy a gyilkosságot maga utánózná; tiszteletben tartani az erkölcsi törvényt a nélkül, hogy a természet' törvénye megsértetnék; s minden és saját maga ellen is kimondani, nagy és isteni elvét az emberi élet' sérthetlenségének. De mind ezek fölött tudjuk azt is, hogy az igazság és jog soha el nem idősül. S ha meggondoljuk, mikép

⁶³⁾ Zöpfl, Denkschrift über die Rechtmäss. u. Zweckmäss. der Todesstrafe. Heidelberg, 1839. I. 28. 29.

⁶⁴⁾ Hitzig, Annalen d. deutsch. und. ausl. Crim. Rechtspflege. Berlin, 1829. 5. Heft.

a történet a tévelyeknek egy határtalan tengereként nyílik meg előttünk, mik között itt ott tűnik föl az igaznak egyegy szigete, mely öröktől fogva van, s örökiglen állni fog, azon körülállásból, hogy a legmesszebb korban találkoztak a halálbüntetésnek ellenzői, s hogy ez némely népeknél, bár rövid időre, eltöröltették, inkább értelmünk vonhat erősséget; sorsa a nagyobb s egyetemibb igazságoknak töredékes villámlatokban mutatkozni, hasonlóul a a sugárhoz mely előjele a napnak mi utána következni fog, s miután elismertettek is, nehezen és sokára vétetniök föl az életbe. S nem korunkban szólhatni e valódi büntető jogról? Eddig a törvényhozók nem büntettek hanem bosszultak, s midőn halált ítétek, következetesen cselekedtek, mert a bosszu nem ismer jogot; korunk' törvényhozói értik csak mit tesz az büntetni, s ime az ész' első pillanatában kétely szállta meg őket kérdvén magoktól: ki embert halálra íté, büntet e az vagy a bűnt ismétli? *Doit on punir un délit contre la société, par un crime contre la nature?*

Mi a második kérdést illeti, t. i. *a halálbüntetés szükségessége a társasági szabadság s béke' fentartására*; erre is kénytelenek vagyunk nemmel felelni, először lélektani, másodszor történeti erősségeknél fogva.

Akaratra nézve az emberek három osztályt képeznek. Az elsőt képezik azok, kikben az állati hajlam s indulat vagy folyton vagy pillanatonként korlátlanul uralkodik az értelem s erkölcs felett. A másodikat azok, kikben szenvedély s erkölcs körülbelül egyensúlyban áll, s érdek s külső körülállások teszik egyiket vagy másikat tulnyomóvá. A harmadikat azok, kikben erkölcs az országló hatalom, s nem érdekből s nem félelem miatt, hanem meggyőződésből járnak az igaznak után. Az első osztálybelieket indulat ragadván a bűnre, rájuk nem hat semmi félelem, mert az indulat természeténél fogva vak, s így kizár mindenszámítást, nem retteg a haláltól sőt gyakran dicsőséget, ingert lel abban daczolhatni a halálal. Mi borzasztó kínokkal vevék magokat körül a romai senatorok, s fejük oly

sűrűn hulla egymás után, hogy a szobrászoknak nem vala idejük szobraikat elkészíteni, miért ugyan azon derékra rakták az új uralkodók' fejait. A spanyol autodafé megfáradt kinzani s gyilkolni, nem a nép szenvedni; a zsarnokok nem győzték rendelni a halált, de a bátrak győzték elfogadni; mert amott a hit, itt a szabadság' örült szerelme dolgozott, s ha nem kereste egyik sem a halált, de nem is rettegett amaz a vallás' ez a jog' martyra lenni, s a mély meggyőződésnek, milyen a Catóé, a vallási s szabadsági fanatismusnak milyen a Clementé, Ravailacé s Harmodiúsé, Brutusé, és az indulatnak milyen a Medeáé egyképen nincs félelme. S nem bizonyítják e száz meg száz példák, a bűnös mint jelenti föl magát önkényt, s mint ismétli keserőnyugalommal az áldozat fölött: ha élne, megölném újra? ⁶⁵⁾ Mint a mélységben van szédülés, úgy van az emberi természetben valami titkos ragadó erő a bűn' közelében, s ez az indulat. A második osztálybeliek csak úgy követik el a bűnt, ha vagy a bűn' nyeresége szerfölött a nagy a büntetés' veszteségéhez képest, bár fölfedeztessenek, vagy elhitetik magukkal fölfedezetlenül bűnhődhetni, bár a büntetés' vesztesége haladja a bűn' nyereségét. Az első esetben, ha kegyelemjog nincs, nincs bűn melynek ellenében az örökös fogság elég ellensúlylyal nem bírna, mely ép a gonoszak által kinosbnak tartatik a halálnál; a másik esetben, miután azon hiedelemmel követték el a bűnt hogy bizonyosan nem fognak fölfedeztetni, mindegy akár örökös fogság, akár halál, akár kerék legyen a büntetés, mert nem azért követték el a bűnt mivel nem elég súlyos a büntetés, hanem mivel bizonyosnak hívék azt büntetlenül elkövethetni. A harmadik osztálybelieket bűnre csak a kénytelenség viheti, például a védelem' esetében; tudjuk azonban, miként hol végszükség van, nincs betudás, s e nélkül bűn sincs.

Röviden: az első osztálybeliekre haszontalan a halálbüntetés, mert elégtelen, de itt elégtelen minden büntetés

⁶⁵⁾ Ez utóbbiakra példák hozatnak fel; Carmignani, Die Todesstrafe... I. 35. — Ducpetiaux, De la peine de mort. Brux. 1827. I. 90. 293. — Lucas, von dem Strafsysteme... I. 275. 286.

a világon, mivel ki indulatból bűnhődik, az őrfült azon pillanathban, s ilyenkor az ember sem fontol, sem fél; a második osztálybeliekre részint fölösleges, mert ha bizonyos és lehető a büntetés, nincs bűn, mitől az örökös fogsággal nem rettentene, részint elégtelen, mert ki teljesen bizonyosnak hiszi büntetlenségét, arra nézve minden büntetés olyan mint-ha nem is volna, a harmadik osztálybeliekre pedig szükségtelen.

A félelmet, melyből vétetik a halálbüntetés' védelmére a legfőbb erősség, alább még bővebben fogjuk fejtegetni.

Itt még csak azt jegyezzük meg, hogy miután az apróbb vétségeknél fogamatlannak találtatott, miképen lehet reményleni tőle nagyobb sükert nagyobb bűnöknél? Mert Angliának azon törvénye, mi szerint ki házbúl, boltbúl, ólbúl 2 ezüst forintot lop (Wilmos-Mária 1699ben); ki egy parkban vagy az országuton bemázolt arczczal jelen meg, ki egy őzet vagy barmot szándékosan megszebz, ki a patakból s tóbúl egy halat eloroz (I. György, 1723ban); ki kertben vagy sétányban egy csemetét levág, ki névtelesen vagy álnév alatt irt levélben mástól valami becses dolgot kér (I. György 1725ben); ki a komló-ültetvényben komlót metsz, ki a szárasztó telekről 5 ezüst forint árú vásznat csen (II. György 1745ben); ki borjut bárányt azért öl meg hogy *bőrét* elorozhassa (IV. György) *halálbüntetést* szenved: mind ezen törvény nem annyira azért töröltetik el a legújabb időben, mivel igazságtalannak s aránytalan-nak, hanem mivel fogamatlannak ismertetett. S mely büntetésnek félelme ily csekély vétségektől el nem birt rettenteni, vajjon föltehetni e józanul, hogy az a nagyobbaktul el fog ijesztetni? Hihető e hogy az árulót s zendülőt, ki vállalatában még azon felül dicsőséget is lát, egy messze s bizonytalan halál' félelme vissza fog tartóztatni? Hihető e hogy annak ki őrzöngő boszuját egy csapással kielégítheti ellenén, emlékezetére gyilkos karja tehetetlenül fog alá hullani? Hihető e hogy kit egy törzsurás s egy kevés méreg gazdagságra s mindenre segít, s ki ezen felül titká-

ról csaknem bizonyos, vissza fog borzadni ama büntetés miatt? Fog e az birni a legszilajabb indulattal s fogja e visszaverhetni a leghatalmasb rugót, mi ama gyöngye vétke hajlamot nem birta feltartóztatni? Ha ez igaz, s pedig nem tagadhatni, meg kell vallanunk, mikép e törvényhozásbeli paradoxot megfejtteni lehetetlen, kivált ha még hozzá adjuk, hogy a nagy bűnök részint olyanok által követtetnek el, kik a bűnben rögzöttek levén megbarátkoztak a halál' gondolatával, vagy kik előtt vad szenvedély avagy természeti bátorság azt némileg közönyössé tette, ki pedig vagyonszombjúl mérgez s gyilkol, az mind addig nem cselekszik, míg el nem hiteté magával hogy lehetetlen felföldöztetnie.

S most áltmegyünk a történetre s meg fogjuk látni rajzaiból, mikép a halálbüntetés' eltörlése sehol és soha nem vont maga után bünszaporodást, mikép a népek' erkölce sehol és soha nem lön romlottabbá szelid törvények mint volt kegyetlenek mellett, sőt épen ellenkezőleg a mint a büntetések nemesednek, utánok s velök nemesednek az emberek is, s a halálbüntetés' birodalmának korlátozásával csaknem együtt szűkül a bűn' birodalma is. A régibb idők a halálbüntetés' eredményéről csak általánosságokat nyújtnak, sikerét részletesen s az egyes bűnöknél nyomozni korunknak vala feltartva.

Herodot és Diodorus Siculus⁶⁶⁾ említi Sabaco aegyptusi királyról, hogy mint kegyetlent s haszontalant (un pen-du n' est bon á rien, Voltaire) eltörölvén a halálbüntetést, a rabokkal a városokban s a Nil körül dolgoztatott, s megjegyeztetik róla: miképen 50 éves uralkodása alatt Aegyptus' népe boldog és csendes volt. S lelépte a trónról oly nagyszerű vala, mint nemes vala országlása; mert ál-mában egy isten azt mondván neki, hogy boldogúl tovább nem fog uralkodhatni ha csak némelyeket meg nem ölet,

⁶⁶⁾ Herodot. Lib. II. §. 127. — Diodor. Sic. Biponti. 1793. Lib. I. c. 65. l. 193.

semhogy gyilkolással fertőztesse meg életét, lemondta a koronárúl.

Strabo (Lib. II.) a Kaukaz' hegyei közt két népet nevezvén meg; roluk azt beszéli, hogy egyiknek törvényei rendkívül kegyetlenek voltak, másik ellenben nem ismerte a halálbüntetést, s utána veti, mikép ennél ritkábban, annál sűrűbben követték el a bűnök.

Midőn Lactantius Görögországnak Draco előtti történetéről s arról szól, hogy a gyilkos számüzéssel büntettetett, világosan kimondja: „adhuc enim videbatur nefas quamvis malos, tamen homines supplicio capitis afficere,” s azt tudjuk, mikép boldógbab kor előzte meg Dracot, semmint követte.

S ez állítást bizonyítja az mit Thucydidesnél ⁸⁷⁾ olvasunk, mert midőn Athenae' polgárai a mityléneiek' sorsa felett tanácskoznak, s a 'nép' egy része Cleonnal a halálbüntetés' jogszerűsége s haszna mellett, más része Diodot-tal annak ellene nyilatkoznék, emez megjegyzi: „etenim verosimile est mitiores poenas olim in maxima scelera constitutas esse (cap. 45).“ Szónakaink s íróink kötetekben nem mondanak annyit, mennyit Diodot egypár lapon itt elmond. Ki e tárgyról gondolkodik, ne hagyja e felséges beszédet olvasatlanul, mint azt sem mit

A római tanácsban Catilina' összeesküvésekor a halálbüntetés mellett Cato, s ellene Caesar tartottak ⁸⁸⁾.

Törvényei Rómának a királyok alatt s a decemvirek által irt tizenkét táblák a legkegyetlenebbek voltak. Mind ezek a Porcia törvény által, mi szerint polgárt nem vala szabad halálra itélni, eltöröltettek. Livius (Lib. X. cap. 9.) egy hosszú időszakot, mely 250 évet foglal magában, s csaknem a császárok' koráig terjed, úgy magasztal, hogy ez időben követték el Romában a legkevesb bűnök, s ez épen azon időszak, melyben a Porcia törvény teljes erőben

⁸⁷⁾ Thucydides. De bello pelop. Biponti, 1788. Lib. III. cap. 44. 45. 46.

⁸⁸⁾ Salustius. De bello Catil. cap. 51.

állt. Midőn tiszteletben nem tartaték, a köztársaság' vége felé, hanyatlott Roma; midőn eltörölteték s véres törvények s folytonos halálbüntetések léptek helyére, a császárok' korában, a birodalom összedőlt. Ezért kiálta föl oly elragadtatással Cicero: „O nomen dulce libertatis, o jus eximium nostrae civitatis, o lex Porcia!“

Sőt az emberi történet' ama legszomorubb szakában is, midőn a föld tigrisek' barlangjává látszék átalváltozni, találkoztak fejedelmek, kik ohajták s részint próbálták a halálbüntetést eltörölni. Ilyen volt Anastasius, Mauritius, Isaac, Angelus, Johannes Comnenes, Zeno philosophus⁹⁹⁾.

S midőn a mészárlás legdühösebben folyt s a birodalom egy nagy vérpaddá vált, a keresztény papok emelék szavukat a halálbüntetés ellen, s többet nem tehetvén, napokat, heteket, évszakokat jeleltek ki, mikben kivégezni senkit nem volt szabad. Sőt a barátok ragaszkodván a szentírás' eszavaihoz: „erue eos qui ducuntur ad mortem“ erőszakkal elene álltak a kivégezéseknek¹⁰⁾. Tudjuk, a canonjogból ki volt zárva a halálbüntetés, s helyét az örök fogság pótolá. Csak később engedte meg az eretnekek ellen az égetést, ilyjátésván kisaját elvét: Ecclesia non novit sanguinem. Erre jegyzi meg Bentham: „La religion a eu ses calembours comme la loi.“

Angliában Alfred, a nagy, halálbüntetést csak a felsegsértésre szabott, s országlását oly békesnek s az életet szelid törvényei alatt oly biztosítottnak rajzolja egy akkori történetíró, hogy szerinte egy gyermek, erszényét kezében vive, vészedelem nélkül utazhatott volna keresztül az országon. Sha ezt szó szerint nem vehetni is, annyi következik belőle, hogy a halálbüntetés' eltörlése békét s csendet nem zavart.

Vilmos, a hódító, követte példáját¹¹⁾, s a történet nem

⁹⁹⁾ Choniatae Nicetae Acomin. Histor. Imp. graecor. Ducretiaux. De la peine de mort... I. 319.

¹⁰⁾ Const. 3. Cod. de episcopali audentia. Const. 6. eodem titulo.

¹¹⁾ Hist. of the engl. law, by John Nert. T. I.

említi hogy uralkodása alatt a bűnök megsaporodtak volna.

A XVIIIdik század' végén Penn, emberszerető alapítója Pennsylvaniának Északamerikában, elvetvén Angliának véres törvényeit melyek száz ötvennél több bűnre mondanak halált, új törvénykönyvet írt, melyben csak a szándékos gyilkosság büntetett halállal. S az annyaország' folytonos fenyegetőzéseinek ellenére is e gyarmat 1718ig, azaz 35 évig ragaszkodék szelid törvényeihez, s míg nem vala kénytelen a hatalomnak engedni, haszontalanul ontott vér nélkül élvezé épen azon biztosságot s nyugalmat, mit szomszéd statusai s Anglia évenként százak s ezerek' életével hittek megvásárolhatni ⁷²⁾.

Erzsébet, Oroszország' czárnéja husz évig kormányzott egy félvad népet ama roppantterjedelmű birodalomban halálbüntetés nélkül, s a társasági szabadság s béke nem háborított meg, sőt országa virágzóbb vala mint elődei alatt. S e ragyogó példa, e nagy és szerencsés eredmény bírá utodját IIik Katalint, arra hogy a törvényhozó választmánynak ama híres és a legmagasb elvekkel teljes utasítást adja, ninek folytatában alatta a halálbüntetés törvényesen eltöröltetett, s uralkodása' idejében, kivéve egy hatalmas lázadó-rabló' kivégezését, mind végig szorosan megtartatott. Ő mondogatá azt tanácsosainak: „a bünt meg kell büntetni, de nem követni: a halálbüntetés csak haszontalan kegyetlenség“ ⁷³⁾. S im e próba sikerült, s nem szabad nemzetnél, nem is fél-művelt emberek' körében, hanem rabszolgák között, kiknél, a lélektan' elvei szerint, parányi lehet az erkölcsi erő, s így mindent a félelemtől kell várni. Visszahozatott Katalin után a halálbüntetés, mert az autocrat' egy haragos pillanatától függé azt visszahozni,

⁷²⁾ Montagu, The opinions of different authors upon the punishment of death. London, 1816. I. 260...

⁷³⁾ Montagu, the opinions etc. London, 1816, I. 13 (Blackstone). — 1813. vol. III. I. 193... Lucas, von dem Strafsysteme ... I. 393.

de nem lehetne csodálkoznunk akkor sem, ha a próba legkevésebbé sem sikerült volna, mert hol önkény, szolgaság, knout s halálbüntetésnek egyéb durva kísérői meghagyatnak, ott a törvényhózó támogatja egyik kezével azt mit a másikkal lerontani látszik.

De a halálbüntetés' eltörlésének próbája legtöbb törvényhozói körütekintettel, s a legösszehangzóbb előkészülettel és számolással tétetett Toscanában, miért is ez késégkívül leginkább érdemel figyelmet. Miután az akasztás, negyedelés, a magányosoknak csaknem különbség nélkül engedett vérjog a rablók ellen, s amaz iszonyuan kegyetlen büntetések, mik az 1744ki törvényekben tetőpont-ra hágtak, legkevésebbé sem szerezték meg az óhajtott biztosságot; a törvényhozás, kivált miután Leopold lépe a trónra, eltért a vér' utáról, s részint titkos utasítások, részint törvények által eltörlé a torturát *). Csonkitást, korbácsol, bélyeget, kobzást. Ekként e természetes társaitól megfosztatván a halálbüntetés, Leopold 1765ben titkos rendelettel a bírakat eltiltá attól is, s miután a szelidebb törvényeknek oly üdvös sikerét tapasztalá, hogy Dupaty angol utazó szerint, öt hónapig országának minden fogházai üresek volnának; 1786ban kihirdette új törvénykönyvét, melynek 51 és 52ik cikkelyében a halálbüntetés eltöröltetett s helyébe az örökfogság állíttatott. S husz évi tapasztalás után, azt hisszük, bátrán kimondhatá e nevezetes igazságot törvénykönyvének bevezetésében: „hogy a büntetések' szelidítése, összeköttetvén szorgos gondossággal a bűnök' megelőzésében, nagy gyorsasággal az ítéletek' hozatalában, s pontossággal és bizonyossággal a valódi gonosztevők' megbüntetésében, a helyett hogy a bűnöket szaporította volna, *szembetűnőleg kevesíté a kisebbeket s igen ritkává tévé a borzasztóakat.*“

Azonban Leopold 1790ben császári székre emelked-

*) Ezt törvényesen ő türlé el hazánkban is, 1790 42 t. cikk. A nemesekre nézve már Verbóczy-nél eltöröltetik P. III. tit. 20.

vén, a halálbüntetés mely a nép' örömnépe közt törölték el, annak ohajtása nélkül ismét visszahozatott, előbb 1790ben a political bűnök, aztán 1795ben a kegyetlenebb gyilkosságok ellen. De volt e ok azt visszahozni? Ez dönti el a kérdést.

Az 1790ki rendeletet könnyű megfejteni Europa' akkori állapotából. A francia forradalom megrémíté a fejedelmeket, s a félenkség, tudjuk (*Pavor sapientiam omnem mihi ex animo exspectat. Tusc. Quaest.*) a kegyetlenséghez mint erőhöz folyamodik. S mint nem volt oka, mert 1763-tól 1790ig itten sem political összeküvés sem lázadás nem vala, ugy következése sem lett, kivéve hogy, mit nem akartak, 1798ban a halálbüntetés' ellenére is üte kiegy kis zendület.

Az 1795ki visszahozatal' okául sem az mondatik, hogy a bűnök megsaporodtak, hanem először: hogy még is vannak gonoszak, kik a rény' útára szelídség által sem vezettethetvén, ezzel visszaélnék. De kérdjük miként? Ha megbüntettettek, örökfogságra kelle ítéltetniök s így pályájok szakadt, ha nem büntettettek, ez nem azért történt mivel a büntetés szelid volt, de mivel nem fődöztethetőnek föl, min a halálbüntetés sem segít. Az hogy még is vannak gonosztevők, minden büntetést igazolna *), mert bizonyos számmal azok mindig lesznek. Igaz hogy ha 1787-ben oly bűn, mi 1786 előtt halállal fogott volna megbün-

*) E munkában: „Anmerkungen der Gesetzgebungs-Commission zum Entwurf eines Strafgesetzbuches für das Grossherzogthum Baden. Karlsruhe 1839. az állittatik: hogy a halálbüntetés' nélkülözhetése csak akkor fog lenni bebizonyítva, midőn azon bűnök, melyeket a törvény vele sujt, többé elő nem kerülnek. De veszett e ki már e földről bűn? S ha a tortura s kerék' eltörlésének ez volt volna föltétele, nem alkalmaztatnának e azok maiglan? És ezt oly választmány állítja, melynek lelke s tolla Mittermayer és Rotteck valának, kik a halálbüntetést egy pár bűnre szorítván, annak inkább ellenci mint védei!!

tettetni, csak 2 volt, 1788ban 2, 1789ben szinte kettő, 1790ben pedig 0; de szaporodott 1791ben 4re, 1792ben 10re, 1793ban 9re; 1794ben 7re, 1795ben azonképen 7re. Azonban erre kettőt jegyzünk meg, t. i. hogy az 1791 — 1795ki esetek részint nem voltak szándékosak, tehát halállal a régi rendszer mellett sem lakolandottak részint a szándékosak is olyanok, hogy 3—10 évi fogsággal büntetettek, tehát mint örökfogságot nem kaptak, úgy halálbüntetést sem kaptak volna; továbbá hogy ennek oka nem az volt, mert túl enyhe vala a büntetés, hanem a rendőri éberség sokféle körülállások miatt meglankadván, a büntetés bizonytalanúá lön, mit semmi szigorral nem lehet ki egyenlíteni. S mi eredménye lett a visszahozatalnak? A bűnök' száma a következő években sem kevesedett, hanem mindig maradt annyi néha pedig szaporodott. Ez első ok tehát nem épül tetten. Apálya s dagálya a bűnnek is megvan, mit ismerni kell; az ne bátorítson végtelen reményre, az ne remítsen vissza az emberiség' útjáról.

Másodszor az mondatik okul: hogy miután csak Toscanában van a halálbüntetés eltörölve, a szomszéd tartományokból ide vonulnak a gonosztevők. De azon kívül hogy hamis az elv mit Heineccius állíta föl, mikép az európai büntető törvényeknek a szigor' azon egy fokán kell állaniok, mert é szerint ha van ország melyben a tortura, kerék alkalmaztatik, annak divatoznia kellene mindenhol; ez ok sem épül tetten, mert 1786tól 1795ig idegen által egy gyilkosság sem követteték el, ellenben 1796ban és 1797ben kilencz külföldi fogatott be gyilkosság miatt.

E változásnak tehát oka nem büntető-statisticai adat, hanem Leopold' eltávozása Toscanából; oly férfiak' jutása a fejedelmi tanácsba, kik irigy szemekkel nézték ama dicső reformot, melynek nem ők valának alkotói; és kivált Europa' akkori forrongása, mely megrémíté az uralkodókat, s ki fél az rettentéssel szerez magának bátorságot. Bizonyítja az, hogy az 1795ki törvény amaz erőszakos rázkodásban mely Toscana' népét is, zajlásba hozható sem alkalmazta-

tott egész 1808ig, midőn Toscana a francia birodalom' tartományává lön. S mely nép 1765től 1808ig azaz 43 évig halálbüntetés nélkül mind vagyonára mind életére nézve nyugalomban élt, míg ugyan azon időben Romában három hónap alatt 60 gyilkosság történt, azt hiszszük, az örökké nélkülözhetette volna e büntetést.

A hely' színén s azon korban tanúi voltak e sükernek Pastoret francia pairs jogtudós, Sellon genfi híres philanthrop; később Berlinghieri toscanai követ Párisban (1826-ban), ki így nyilatkozik: úgy emlékezem, Leopold' egész uralkodása alatt nem történt több öt gyilkosságnál, az pedig bizonyos, hogy minden féle bűnök sokkal ritkébbak voltak mint előtte és utána; és tanúja Carmignani, ki e történetet hiteles adatok szerint írta meg⁷⁴⁾.

II. József ausztriai császár is, kinek lelkére minden nagy s jeles hatott, 1787ki törvénykönyvének 20dik czikkelyében eltörle a halálbüntetést. Hogy később visszaállítá, az semmit nem próbál: roppant reformjainak közsorsa volt az enyészet. De az új kor, tanui vagyunk, kezdi összegyűjtögetni dölédékeit a nagy romnak.

A francia nagy birodalomban is indítványoztatott ez eltörlés előbb 1791ben, midőn azt Robespierre is támogatta; aztán 1793ban Condorcet által; ismét a republica' IIIik évében, míg végre a IVikben elhatároztatott: hogy a közbeke' napján el fog töröltetni.

1778ban a svéd király azon okból, hogy a halálbüntetés által a gyermekgyilkosok nem rettentetnek el, a büntetést e bűnre nézve eltörle⁷⁵⁾; hasonlóan tön ez időtájban a dán király, mint Howard megjegyzi, és a porosz király is, országában a gyermekgyilkosok igen megszáporodván: s az örökös fogság állíttatván helyébe, a bűnök' száma mind három országban igen megkevesedett.

⁷⁴⁾ Lucas, von dem Strafsysteme... I. 393. 394. — Kritische Zeitschrift für Rechtswissenschaft. — 1830. 2. B. I. 385. — Ducpetiaux, De la peine de mort... I. 320...

⁷⁵⁾ Tittel. Über Todesstrafen gegen Mörder. Frankf. a. M. 1780. I. 4.

Mackintosh, Bombayban, Keletindiában 1804-től 1811-ig halálbüntetés nélkül kormányzott, a nélkül hogy vagy a bűnök szaporodtak, vagy a közbátorság legkevésbé megzavartatott volna; míg ellenben elődei, ugyan ilyen időszakokban, 12—60 bűnöst végeztettek ki hóhéropadon ⁷⁶⁾).

S most csak általánosan, de hivatalos rablajstromok után jegyezvén meg azt, mikép mind a mellett, hogy Angliában négyszer annyi bűn halálos mint Franciaországban, a bűnösök' száma több évek óta e két országban állandó arányban áll, t. i. 4: 1; mikép mind a mellett, hogy az angol törvények a pénzhamisítók ellen kérlelhetlenebbek a francziánál, e bűn Franciaországban sokkal gyérebb, s még inkább Németalföldön, hol ezt halállal soha nem büntetik ⁷⁷⁾; mikép Éjszakamerika' statusait Angliával összehasonlítván, csodálatosan kiviláglik, hogy azon bűnök, mik ott is itt is halálosok, 27: 1 arányban számosak Éjszakamerikában, ellenben azok, mellyek csak Angliában halálosak, csaknem 27: 1 arányban ritkébbak Éjszakamerikában ⁷⁸⁾; mikép továbbá New-Hampshireben 1812 óta 1825-ig ép azon bűnök legritkébbak, mellyek 1812ben szűntek meg lenni halálosak ⁷⁹⁾, s Éjszakamerikában, hol 300 fiókbanknál több van, a hamisítás ellen a halálbüntetés eltörölthetett a nélkül, hogy a nemzetnek oka volna megbánni ⁸⁰⁾; mikép az oldenburgi n. herczegségben félszázad óta nem alkalmaztatik a halálbüntetés s a bajor és porosz rajna-tartományokban s Braunschweigban évtizedek óta nem történt kivégzés: mind ezek' általános megjegyzése után *) különöbben említünk némelyeket Belgium s Anglia' büntető-statisticájából.

⁷⁶⁾ Montagu, The different opinions. — London 1813, vol. III. 1. 146—155.

⁷⁷⁾ Ducpetiaux, De la peine de mort. — I. 318.

⁷⁸⁾ Livingston, Project. — London, 1824, 1. 57—59.

⁷⁹⁾ Archiv des Criminalrechts 1836. I. St. I. 8.

⁸⁰⁾ Kritische Zeitschrift . . . 10. B. I. 135.

*) Jelenleg csak az idő' szűke gátol mind azon' adatokat ide ig-

Kettőt bocsátván előre, tudniillik: hogy 1796 óta a büntető rendszer Belgiumban minduntalan szelídült s nemesedett, és hogy 1829 óta 1834-ig a halálbüntetés szabályszerűleg örökfogsággá változtatott, azaz, mint Toscanában 1765 után a halálbüntetés tétleg eltöröltetett; minden bővebb magyarázat nélkül adjuk e táblát.

		Halálra ítéltetett, kivégeztetett	
Első időszak, 1796—1815		784	531
Második idösz. 1815—1834		241	71
Bűnök.	Első időszak.	Második időszak	
Gyilkos	379	113	kevesb 266tal
Mérgező	12	10	— 2—
Szülegyilkos . .	8	4	— 4—
Gyermekgyilkos .	10	20	több 10—
Rablógyilkos . .	30	14	kevesb 16—
sth.		kivégeztetett	
1800—1804-ig		235	
1804—1809—		88	
1809—1814—		71	
1814—1819—		26	
1819—1824—		23	
1824—1829—		22	
1829—1834—		0	

A halálítéletek változtak 80, 40, 20 közt, s 1814 előtt legtöbb volt 90, legkevesb 20; 1814 óta legtöbb volt 20, legkevesb 2. S különösen megjegyezzük, hogy a három első rendbeli gyilkosság, mi az újabb törvényhozásokban egyedül jeleltetik halálos bűnnek, ama két időszakban lépcsőnként súlyede: a francia uralkodás alatt, mely tartott 19 évig, középszámmal évenként 21 történt, a németalföldi alatt, mely tartott 15 évig, már 7-re, a nemzeti bel-

atnunk s kifejtenuk, mikkel birunk. De ez ne mentekezésül legyen mondva, hanem annak jeléül, mennyire érezzük e tárgy' fontosságát, 's mint ohajtanók azt különösebben a tapasztalás' mezején megalapítani.

ga alatt pedig az első 5 évben 4-re szálla alá. S azt sem kell felednünk, hogy a birói rendőrség' munkássága szinte haladásban volt, s így kevésb bűn maradt fölfedezetlenül. S kiez országot ismerte multjában s ismerijelenében, kénytelen megvallani, mikép a belgának élete s vagyona jobban van védve mostan, mint vala ennek előtte mindenha.⁸¹⁾

De, kivéve talán Japant, e világon egy országnak sem voltak oly kegyetlen törvényei, mint Angliának, s ezért e népnél legszembetűnőbb a régi kegyetlen s az új szelíd törvények' ellenkező sükere. A Plantagenetek alatt 4, a Tudorok alatt 27, a Stuartok alatt 96, a Guelfek alatt, 1819-ig, 159 bűnre határozottatott halálbüntetés, úgy hogy 1820-ban 223 törvénycikkely rendelt halált, s mindenik törvénycikkelyben több esetek foglaltatván: összesen 6789 vétség sujtaték fenyítő büntetéssel. 1810—1826-ig Angliában és Walesben 15,652 személy ítéltetett halálra, s 1384 ki is végeztetett; 1823—1829-ig 9514 bűnösre mondatott halál, s 555 mult ki hóhérpádon míg Keletindia' 60 millio lakosából 1816—1827-ig csak 846 ítéltetett halálra⁸²⁾, s ez iszonyatos vérontás mellett is a halálos bűnök' száma nemcsak nem fogyott, hanem még 1829-ben is növekedett, ellenben Indiában kevesedett. S talán e példa a legdönthetlenebb bizonyosság arra, hogy nem a büntetés' kegyetlensége rettent, s hogy a bűnök' száma inkább másfól, mint a büntetések' szigorától függ. S ne keressük e borzasztó törvények' okát messze. Oka az, mi oka a kegyetlen törvényeknek egész Európában mindenütt, t. i. a hatalmasok s gazdagok hozák azokat, nem magokra, de a szegényre s alsó néposztályra, melynek pályája mindig a bűn' szélén visz, melyből 100 vádlottra 95 jut. Azok a pörölyt emelték, ezek ülőként szenvedtek; azok szívőkben azt hívék, mind ez őket nem éri s ritkán csalatkoztak. Ná-

⁸¹⁾ Kritische Zeitschrift. . . . 8 B. I. 118. . . (Vischers).

⁸²⁾ Kritische Zeitschrift. . . . 1 B. I. 61. . . IV. B. I. 170. . . — IX. B. I. 147. . .

lunk is vannak elegenden, kik az embert, a szegényt minden dohányszálért, mit kertükből ellop, minden fáért, mit erdejökben levág, felakasztatnák, s nem mult a' földesurakon, hogy ily törvények nem alkottattak. Innen érthetni, a népek s igazságnak mennyire érdekében áll a törvény előtti egyenlőség, s mint lett és lesz korunkban ez elv, a büntetőjogban minden javításnak kútfeje, hiszen a hatalmasoknak s gazdagoknak már a sors adott egy szabadítékot a bűnök s büntetések ellen mások felett.

A halálbüntetésnek két ártalmas következménye van, egyik, hogy kivált ott, hol jury van, de ott is, hol nincs, mivel hiszen a bíró is ember, kegyetlennek találtatván a büntetés, büntetlenül szoktak maradni a bűnök, mint ezt Pastoret is vallá: „L'impunité est la suite ordinaire de l'atrocité des peines... Rien pourtant de plus dangereux que l'impunité.“

Másik, hogy hol kegyetlenek a büntetések, hozzájok edződven a nép, nem hatnak jobban, mint hatnának a szelídebbek, és így egy részerint mind hiába ontatik a vér, másrésről a nép' természete elvadul. Már Montesquieu hirdeté: L'expérience a fait remarquer que, dans les pays où les peines sont douces, l'esprit du citoyen en est frappé, comme il est d'ailleurs par les grandes.

Jelenleg csak amarra nézve adjuk felvilágosításul egy szorgalmas szemlélőnek büntető-statisztikai meglepő számolatait.

Wrightson hivatalos iratokból szerkeztett lajstromokkal (miknek közlésétől a hely' szűke miatt sajnálkozva tartózkodunk) mutatja ki ⁸³⁾, s véleménye a parlamenti tudósításban ⁸⁴⁾ is igazoltatik; hogy az ítélő jury (petty jury), mely a törvényszékben a nép' érzeményét és sympathiáját képviseli, a szerint menti föl s marasztja el a bűnöst, a mint reményli, hogy ki fog végeztetni avagy nem.

⁸³⁾ On the punishment of death. 2d. edition. London 1833.

⁸⁴⁾ Second report on criminal law, 1836. I. 22. 23. . .

Világosan kitűnik tábláiból, 1-ször hogy a nem halálos vád-
dakban sokkal (száztúl 10—25tel) kevesb mentetik föl, mint
a halálosokban; 2-or hogy mely halálos bűnöknél számo-
sabb a kivégezés, számosabb a fölmentés is; 3-or hogy a
mint kevesedik a kivégzés, a szerint a fölmentés is keve-
sedik. E szerint a halálbüntetés, természeténél fogva, a bün-
tetés' bizonytalanságát húzván maga után, csak öregbíti a
bűnök' számát. S ez nem olyan súly, mi pusztán a juryket
éri, mert Németországban viszont ismeretes a bírák' szoron-
gása s nehezkessége, melylyel a halálos esetekben ítéletet
mondanak, s tudatik az is, hogy műveltebb népeknél a sér-
tett fél vonakodik panaszt tenni, a tanúk vonakodnak bi-
zonyyságot adni, 's a fejedelmek vonakodnak aláírni az íté-
letet, s így nép és fejedelem összemunkál a büntetés ellen
mit magok alkotának.

Egyébiránt egy évtized óta minden parlamentgyűlés-
ben tízével s húszával töröltetvén el a halált rendelő törvé-
nyek, s 1837-ben csupán tízen két bűn ellen hagyatván
meg, a következő összeállítások, mik hivatalos iratokon
épülvék, czáfolhatatlan bizonyságok arra: hogy a halál-
büntetések nem szükségesek a társasági béke s szabadság'
fentartására.

1833 óta nem büntetetik halállal az álpénz-verés,
bankjegy-hamisítás, loorzás, juhlopás, csenés lakóházban
50 p. ftig, háztörés. Összehasonlítván e bűnökre nézve há-
rom évet 1833 előtt, három évvel 1833 után, ekképen:

	Kivégeztetett	Befogatott	
Angliában s) 1827, 1828, 1829ben	54	3950	}fogyás: 307
Walesben { 1833, 1834, 1835 —	1	3643	

	Kivégeztetett	Befogatott	
Londonban s) 1827, 1828, 1829ben	43	672	}fogyás: 23
Middlesexb. { 1833, 1834, 1835.	1	649	

belőle kitetszik, hogy szelídülvén a büntetés, s e szerint,
annak bizonyossága emelkedvén, e bűnök' száma 330czal
kevesbedett.

Ellenben e két időszakot azon bűnökre nézve vetvén

egybe, melyek 1833 előtt is és utána is rendszeren halállal sújtattak, e szerint:

Kivégeztetett Befogatott

Angliában s) 1827, 1828, 1829 108 1705 }
 Walesben 1833, 1834, 1835 102 2247 } szaporod. 542

ebből világos, miként a legkegyetlenebb büntetés nem a legfoganatosb egyszersmind ³⁵⁾.

Végre mint legujabb s legteljesb bizonyosságot, előterjesztünk egy lajstromot 1840-ből *).

Anglia és Wales.

Lólopás. A halálbüntetés ritkán alkalmaztatik 1830 óta, tehát az elmarasztás bizonyosb,

két idősz.	{ 9 év, végződő 1829b.	Kivég. 46	Befog. 1626	
	{ 9 év, — 1838.	Kivég.. 0	Befogat. 1565	

Éjorzás és háztörés. A halálb. ritkán alkalm. 1833 óta...

két idősz.	{ 6 év, végződő 1832b.	Kivég. 56	Befog. 5199	
	{ 6 év, — 1838.	Kivég.. 3	Befogat. 4621	

Rablás. A halálb. ritkán alkalm. 1834 óta...

két idősz.	{ 5 év, végződő 1834b.	Kivég. 36	Befog. 1949	
	{ 5 év, — 1838.	Kivég.. 5	Befogat. 1634	

Gyilkos megtámadás stb. A halálb. ritkán alk. 1835 óta...

két idősz.	{ 4 év, végződő 1835b.	Kivég. 14	Befog. 520	
	{ 4 év, — 1838.	Kivég.. 4	Befogat. 528	

Erőszak nők ellen. A halálb. ritkán alkalm. 1835 óta...

két idősz.	{ 4 év, végződő 1835b.	Kivég. 16	Befog. 222	
	{ 4 év, — 1838.	Kivég.. 1	Befogat. 223	

Gyújtogatás. A halálb. ritkán alkalm. 1837 óta...

két idősz.	{ 2 év, végződő 1836b.	Kivég. 9	Befog. 148	
	{ 2 év, — 1838.	Kivég.. 0	Befogat. 86	

Összesen:	az első időszakban	Kivég. 177	Befog. 9664	
	a második időszak.	Kivégez. 13	Befogat. 8657	

³⁵⁾ Second report... l. 21. 22. — The punishment of death, a Selection... from the morning Herald. London, 1837. vol. II. l. IX.

*) Kaptam ezt s több efféle adatot kaptam Crawfordtól, ki mint az angol fogházak' országos felügyelője, mint a Howard

Tehát az eredmény ez; 177 kivégzés helyett csak 13 a másod időszakban és még is 1007tel kevesb befogatás. És ehhez csatlom még e rövid adatot:

két időszak	{	öt év, végz. 1833. kivég. 259. befog. 11,982	{	A befogatás csak azon bűnőkre nézve értetvén melyek az első időszakban voltak halálra ítélték.
		öt év, — 1838. kivég. 99. befog. 11,332		

S megjegyezvén itt, mi fontos körülállás, hogy a másod időszakban a nem halálos bűnők' száma nem fogyott, sőt szembetűnőleg szaporodott, e szerint a kormány' hiteles tudósításaiból ellenmondhatlanul be van bizonyítva: *miképen ugyan azon országban, ugyan azon népnél, ugyan azon időben, tehát ugyan azon körülállások között, míg a bűnők' száma általában nőtt, azoké fogyott melyekre nézve a halálbüntetés vagy nem szokott alkalmaztatni, vagy egészen eltöröltetett. S ezekből kettő következik: egyik, hogy hol nem halál a büntetés, ott a sértett fél nem tartózkodik vádolni, a tanúk készek bizonytságot tenni, a juryk könnyebben elmarasztanak, a bíró kételkedés nélkül ítél, a fejdelem soha nem kegyelmez; másik: hogy nem egyedül s nem főképen a büntetés' kegyetlenségében van az elrettentő erő, mert ép azon bűnők nem fogytak, melyek halállal sújtattak, bár volt legyen bizonyos büntetés.*

Sőt mi több a halálbüntetés Polynesia' némely új keresztényeinél is eltöröltetett, például Huahineben, 1822ben, hová egyszersmind bevitetett a jury is ^{*)}; továbbá Tahitiben hol a népfők' tanácskozásaiból a természetes logicának nevezetes példája ez: Upuperu mondá, a szentírásban ez van, „ki embernek vérétkiontja, annak vére azonképen ontassék ki“ tehát a gyilkos ellen tartassék még a halálbüntetés; mire felelel Tati: „én bíró vagyok, előmbé egy bűnös hozatik, ki

társaság'st' tagja, olly criminal-statisticai s hiteles közleményekkel ajándékozza meg, miket könyvárosi úton nem szerezhetni.

*) Kritische Zeitschrift IV. 1832. I. 388. — William Ellis, Polynesian Researches. Lond. 1830.

vért ontá ; parancsolom, öletlessék meg, tehát vért ontok, s ki fogja aztán az enyimet kiontani ?⁸⁷⁾.”

Általában minden oda mutat, mikép e büntetés ellen itt ott a világ' mind öt részeiben, s úgy a fejedelmekben mint a népen megmozdula s fölriada a lélekismeret. Lajos Filep 1828ban így felelt Lucasnak: „Quant à l'abolition de la peine de mort, j' y suis porté par une conviction qui est celle de ma vie entière“⁸⁸⁾; 1830ban midőn a követkamara kéré őt jőne tőle mint fejedelemtől ez indítvány, a többek közt így szóla: „Quant à mien, il (mon vœu) ne sera complètement rempli, que quand nous aurons entièrement l' effacé de notre législation“⁸⁹⁾. A porosz mostani király hosszas küzdés után határozhatta el magát aláírni halálbüntetést! Éjszakamerikában és Brasiliában az 1831. törvénykönyv szerint csaknem egyedül a szándékos gyilkosságra van szorítva; a new-yorki törv. hozási választmány, 1832ben, teljes eltörlését ajánlotta; hasonlóan nyilatkozott, 1831, a massachusettsi országos küldöttség; Indiana' képviselőházában, 1841ben, eltörlése határoztatik; a svéd diaetai választmány, 1832. kettős javaslatot tőn, akár tartassék meg a halálbüntetés, akár helyébe téessék az örökfogság, és ugyan Svédországban, 1834ben a kormány maga indítványozá, hogy a felségsértés ne halállal büntetessék; Angliának halálbüntetést rendelő 223. t. cikkelye 1833 óta 14re olvadt le; Strombeck' törvényjavaslatából, melyet Brauschweig' számára készíté, kihagyatott e büntetés; a' francia kamarában 1830b. 1832ben; a szász-országiban 1833ban; a hannoveraiban 1834ben; Genfben 1827 óta többször, s bár a törvényben megvan, soha nem alkalmaztatik; az angol parlamentben szinte több ízben, leg-

⁸⁷⁾ Hengstenberg. Evang. Kirchenzeitung, 1832. Nro 49. l. 373, A visit to the sout seas in the United-Statesship. Vincennes. by Steward, Lond. 1832.

⁸⁸⁾ Lettre et extrait d' un discours en faveur de l' abolition de la peine de mort. Genève 1828. l. 27.

⁸⁹⁾ Roumieu Plus d' échafauds a Paris, 1833. l. 265.

utójjára 1840ben (90 ellen 161 többség); a badeni követkamarában szinte 1840ben (19 ellen 36 többség) indítványoztatott e büntetés' eltörlése s mindenütt, még Angliában is, évenként növekedő többséggel ⁹⁰⁾. Ezen kívül Londonban, Dublinban, Párisban régóta társaságok állanak, melyek a halálbüntetés' fogadatait hon és külföldön hű figyelemmel kísérven, értekezések, könyvek, büntető-statistical táblák' terjesztése által munkálkodnak ellene, s mi a legfőbb, mindenütt pártolva a kormánytól és segítve a néptől.

S a halálbüntetés elleni hatályos küzdelemnek gyakorlati hasznai már is vannak, mert annak folytatában szorított az a legnagyobb bűnökre; töröltettek el a kínos kivégezések; engedtetett néhol a juryknak (néhol a bírának) jogenyhítő körülállásokat nyilvánítani, midőn a bíró tartozik egy fokkal kisebb büntetést itélni, s annak folytatában vétettek ki a halálbüntetés alól azon bűnösök, kik még 18—20ik esztendejüket be nem tölték.

S végül, mint minden új próbák' koronáját említem Louisianát, mely a híres Livingston' javaslatára, még 1825 körül végkép s teljesen kitörlé törvénykönyvéből a halálbüntetést. S Louisianát elárasztá a bűn és gonosztevők' tengere? Épen nem; s azonkívül hogy a békét s vagyon- és életbiztosságot oly tökéletesen élvezi mint a szomszéd státusok: disze s büszkesége lőn Éjszakmerikának, s mint az új század' Toscanája példaként ragyog a világ' szeme előtt.

Mind ezeket összevévén, úgy hiszszük, belőlök bátran következtethetni, miképen a halálbüntetés nem szükséges a társasági szabadság s béke' fentartására,

1ször lélektanilag sem, mert ha nem számol a bűnös, úgy ha alkalom s ok van, nem tartóztatja azt vissza semmi félelem és büntetés, ha pedig számol s csak messziről is

⁹⁰⁾ Krit. Zeitschrift VII.B.VI.B. Archiv des Criminalrechts. 1834. I. St. 1836. I. St.—Grohmann, Christenthum u. Vernunft. Berlin, 1835. I. 1—45.—Allgemein. Zeit. dd. 16. 18. März —Hepp Streitfrage über die Zulässigkeit der Todesstrafe. Tübing. 1836.

lehetőnek hiszi fölfedezését, úgy nincs bűn, mitől az örökfogság, bár a halálbüntetésnél kisebb, nem volna képes elrettenteni.

2szor tapasztalatilag sem, részint mert történeti igazság, hogy sehol és soha nem fogyott a bűn, hol a büntetések kegyetlenek voltak, sőt gyakran szaporodott; részint mert a halálbüntetés mindenütt büntetlenséget von maga után, mi valóságos bátorítása a gonosztevőknek, és azon tünemény az erkölcsök' szelidülésével naponként sűrűbben fog jelentkezni; részint mert az ó és új korban, vad és művelt népeknél, részletesen tétettek már próbák a halálbüntetés' eltörlésével, és miatta a társasági rend sehol és soha nem szevedett.

De midőn a tortura eltörlötetett, a bírák, hivatalbeliek, a gazdagok sőt a sokaság is, nem kérdezők e zúgó hangon s nem kiáltozák e, hogy a társaság csendben s rendben mikép fog tartatni, s a gonosztevők mikép fölfedeztetni? Azon korbéli íratokat ki olvasta, az tudja, hogy a tortura akkor még jobban védeték és még szükségesebbnek tartaték mint ma a halálbüntetés. S a tortura elmúlt, de nem a rend s béke. És nekünk most megfoghatatlan az idétlén félelem s az embertelen szív!

Következik ezek után még alkalmaznunk a halálbüntetésre azon elveket s tulajdonokat, mikkel a büntetéseknek birniok kell. Ez annak második próbaköve leendő.

A halálbüntetés igen *személyes*, mind a mellett is, hogy a bűnösnek rokonai vele csaknem egyenlően s néha talán inkább szenvednek, s utána öröklenek enyészhetetlen gyalázatot.

De irányában s hatányaiban *erkölcstelen*. Hires orvosok, mint Esquirol, Pinel, Prost, Geoffroy St. Hilaire, Gall, Lavater, Georget, stb. számtalan adatokkal bizonyíták azon physikai bajokat, melyek a kivégzés' szemlélésének következményei. Egy tíz éves leánynak karját, midőn a vágást tekintené, szél üté meg.

Diderot még mint gyermek, egy kivégzés után sárga-

ságba esék. Egy viselő asszony egy szülegyilkos' kezének elmetésésekor megborzadván, haza sietett, később egy leányt szüle, melynek egy karja a testől el vala válva; s Malebranche említi, hogy a gyógyíthatlan örültek közt láta egy ifjat, kinek tagjai azon izeken mindennütt meg voltak törve, melyeken a kerekre ítétek meg szoktak töretni, s oka volt az, hogy anyja, terhével, egy kerékbe törést néze meg.

Sőt egy asszony, püsztán mivel halálos bűnben kelle tanúbizonyságot tennie, ijedségében megsüketnémult, mire később butaság következett s ezt szélhűdés végezte be. 1829. egy lélekismeretes jurytag, mivel halálbűnben kelle ítélnie, kivégzé magát. Sokan, kivált az első francia forradalomkor, elméjükben megháborodtak, s örültségökben a guilotine s halálítélet' szorongásait szenvedék ^{*)}). S ami legszomorúbb, ilyféle szerencsétlenségek, épen a legszelidebb lelkűeket érik. Avagy felelet mind ezekre, hogy miért tolakodik oda a nép? De nem hívja e meg a status oda a népet? S ki képes előre látni e szomorú következményeket? S nem vétené e el minden célját a halálbüntetés akkor, ha nem gyülnének nézői? Hiszen egyetlen érdeme az, hogy példás.

De physicali ártalmainál még fontosbak szorosan vett erkölcsi ártalmai. Az embernek természetében van az undor a vértől s gyilkosságtól, s e becses tulajdon, mely bölcs célból adaték lelkünkbe, s melyet erősíteni kellene, a kivégzések által tetemesen gyöngöttetik. A népet vaddá, vérengzővé teszi; benne meggyöngül a kinelet az életnek szentsége iránt; s a gyilkosság mind inkább elveszti borzasztóságát. S lassanként a lélek szinte kívánja az ily meg-rázó látványokat, mert annak kedvtelése s élvezete hasonló az érzésekéhez, melyek közül később ép azok legkedvesbek, mik kezdetben némi undort s kellemetlen érzést okoztak. Robespierre a zendület előtt azért monda le bírói

*) Ily nemű adatok' bő táráat nyújtja e munka: Dr. Pierquin, Die Todesstrafe keine Strafe für den Verbrecher. — Quedlinb. u. Leipzig. 1836.

hivataláról, hogy ne kellesen embert halálra ítélnie; Marat 1789ben a halálbüntetés ellen egy munkát írt. Volney és mások azt jegyzék meg, hogy Franciaországban 1791 körül s Németszállamban a guillotine' bevitele után a gyermekek' játéka leginkább macskák' felnyársolásából, madarak' hógarak' guillotinozásából állt, s ez időszakban a guillotine alaku házi szerek különösen divatoztak. Még XIV. Lajos' idejében is a kerékbe törés' szemlélésére a legmagasb hölgyek megjelentek, s a hóhér' mondásai anecdoták' kedvelt tárgyai voltak a saloni társalkodásnak. Madridban egykor az évetéseket egész udvarával szokta nézni a felség, s III. Filep egy napon regtől estig 60 embernek gyönyörködék kínaiban s Cicero hajdan ép ez okból kéré a senatust a vérontás' megszüntetésére mondván: *Hanc tollite ex civitate Judices! hanc pati nolite diutius in hac republica versari: quae non modo id habet in se mali, quod tot cives atrocissime sustulit, verum etiam hominibus lenissimis ademit misericordiam consuetudine incommodorum.*" Voltak törvényhozók, mint Michaelis írja, kik a halálos ítéletnél a mészárosokat nem engedik szavazni, igen kemény ítéletet várván olyanoktól, kik naponként vért ontanak; s ezt igazolja az, mit viszont a francia történetből ismerünk, miként 1411ben VI. Károly' őrült állapotában, a párisi helytartó 500 mészáros legényből szerkeztett magának egy csapatot, mely végre gyilkolásai által magát az udvart is rémülésbe hozá. A vér'szomját őrizkedjünk felkölteni az emberben; bőszzé válik az tigrisként. Emlékezzünk Sylla és a császárok' korára, Roma' népe a vérontásra gladiatorainak s oroszánainak játékan készült; emlékezzünk a francia forradalomra, néhány sűrű kivégzés után ezereké következett; s nem legvéresebbek e a belháborúk? S nem a felekezetek' gyűlölsége miatt, hanem mivel nem egyegy mezőn, hanem egyes várak körül, miként háborúkban idegen népekkel, de mindenhol s mindenkor történvén vérontás, a nép tömegben neki dühül. Szörnyű igazság van V. Hugo' e szavaiban: „En temps de révolu-

tion prenez la garde à la première tête, qui tombe. Elle met le peuple en appétit.“

Ide tartozik még az is: hogy mint a tortura' idejében, kínokhoz szokván a nép, a szelidebb s egyszersmind erkölcsibb, hasznosb büntetések el vesztik erejüket, mint az felebb már Montesquieu' szavaiból is kiviláglik. Így a japáni törvények, szerfölött kegyetlenek lévén, a nép' természete lön vad és hajthatlan. A kormány kénytelennek érzé magát még iszonyubban büntetni, s csaknem minden bünre halál-szabott. Mind hiába. Törvényeinek dühe volt inkább mint ereje. Ide tartozik továbbá az, hogy szüli az ugy nevezett *gyilkos monomaniát*. Egy ember tanuja lévén amaz ünnepségnek, mivel a kivégzés történik, hőse kívána lenni egy ily látványnak és gyilkolt; 1826ban egy betegágyas aszszony, Corniernek, egy akkoron szőnyegen forgott gyermek-resztőnek esetét meghallván monomaniába esett, és sokáig küszködött e bős vágy ellen, s végre kijelenté férjének, saz kénytelen volt darab időre elzáratni; Esquirol ez időben s ez okból hat ilyen nőt említ; 1829ben Nantüaban egy atyagyilkosnő nagy ünneppel végeztetvén ki, egy előkelő családbeli leány ellenállhatlan vonzalmat érze atyját megölni, mi mind Herostrat' szerencsétlen dicsvágására emlékeztet. Ilyen példákat, az említett orvosokon kívül, bőven találni s pedig az új korból, Pierquinnél, Ducpetiauxnál, Wakefieldnél s kivált Roumieunál, s 1834ben a szász első kamarában az alelnök Dr. Deutrich maga két esetet említ, melyben a gyilkolás' és gynyítás' gondolata a hohérpad körül támadt, s vágyat költe hasonló pompával halni meg⁹²⁾.

S harmadik rendű, azaz politicalai ártalmait a halálbüntetésnek szinte nevezetesekek. Ezeknek egyike abban áll,

⁹²⁾ Piezqu. Die Todesstrafe... I. 21—25. — Ducpet. De la peine de mort... I. 89—94. — Wakefield, Facts, relating to the punishment of death. Lond. 1832. I. 180. 181. — Grohmann, Christenthum und Vernunft... I. 260, 261. — Roumieu, Plus d' Échafauds. I. 140—273...

mit már megjegyzénk, hogy mivel a büntetés' nagysága miatt a sértett vonakodik a bűnöst feladni, a tanú vallani ellene, a jury s bíró elmarasztani, a bűn büntetlenül marad s ez legtermékenyebb anyja új bűnöknek. Ezért Angliában régtől, 1810től fogva csaknem évenként folyamodnak a parlamenthez a pénzváltók, gyárosok, kereskedők, hogy vagyonaik ne halálbüntetéssel védessenek, mert így éppen nincsenek megvédve²¹⁾. „La cause, mond Montesquieu: de tons les relachemens vient de l'impunité des crimes, et non de la moderation des peines.“ Másika pedig abban áll, hogy e büntetés veszélyes a szabadságnak. Nincs nemzet mely nem volna kitéve politikai rázkódásoknak, mikben a felekezetek ürgyét keresnek feláldozhatni dühök' tárgyait. Mert bár mi bőszült a belső villongás, a felek mindig bünt adnak okul, miért elleneiket öldösik; nem alkottatnak ilyenkor új törvények, hanem a levők forgattatnak el, sem új büntetések nem találtnak, hanem mik megvannak azok alkalmaztatnak szigorúan az ártatlanok ellen. A gyilkosok mint bírók lépnek föl. Mert el kell hitetniök a néppel, pártjokkal, hogy ők védei a törvényeknek; és így a formát megtartják, mivel az inkább az érzékek' dolga s ismeri a nép, míg az igazság' lényét, mi az értelmé, megrontják vagy hamisítása által az esetnek, vagy sophismák által az okoskodásban. S ha törvényes a halálbüntetés, ily rengésekben éppen a legjobb polgárok vesznek el legbizonyosabban; mert egyik felekezet' dühöngéseiben sem osztóván, gyanusak mindenik előtt. Tehát ne élesítsük a bárdot és pallost, mert iszonyu eszközt nyújtunk a pártok' kezébe; ne szoktassuk a népet annak használatához, mert az örület' napjaiban iszonyúan fogja gyakorolni mire taníttattott. Ha Athenae nem szok itélni méregre, Socrates nem fogta volna kiüríteni a bürökkehelyt. Ha a nép nem barátkozik meg a bírói gyilkolással, Francia és Angolország nem hurczolták volna királyaikat vérpadra. Ha e nemzeteknél

²¹⁾ Morning-Herald... Vol. I. II. — Montagu... Vol. III, — Second report. —

nem törvényes a halálbüntetés, forradalmaikban annyi drága s hires vér' özöne nem vesztegettetett volna el. S ha a zsidóknál nem mindennapi dolog a keresztre feszítés, Calvaria' hegyén soha nem állíttatott volna föl ama legnagyobb keresztt, melynek terhe alatt a föld megrendüle. S ha apródonként elszokik tőle a nép, s egykor hitként gyökerezik meg lelkében, hogy e büntetés jogelleni, mert az élet szent és sérthetlen, nemcsak maga tartózkodik ily vérontásoktól, de ellenálland a zsarnoknak is, ki az összedőlt hóhérpadokat áldoztainak oltárul újra akarná fölállítani.

A halálbüntetés *nem osztékony*. E közt: elvenni vagy nem venni el az életet, nincs közép. Kik fokozatait az előző kínzásokban s a kivégzések' kegyetlenebb és szelidebb nemeiben keresik, azokkal e században már nem vitatkozunk.

Nem szellemi, sőt a testi büntetés' tetőpontja. S már ennél fogva egy anachronismus korunkban. Minden eszmének meg van saját története a lélek' birodalmában. Miként a törvényhozások a bűnben eleinte az anyagi kárt, a külsőt, később a szándékot a belsőt nézték, míg végre oda emelkedtek, a büntettet subjectiv és objectiv oldaláról együtt tekinteni, ugy ezzel párhuzamosan haladt s fejlett a büntetés' eszméje is, mely kezdetben mint boszu jelene meg, mi a sértett féltől s rokonaitól jó; aztán részint mint váltás, részint mint nyilvános és durva lakolás a társasági béke' megsértéseért, midőn még a status és szüksége minden volt, s az ember eszközként tekintették; s végre korunkban mint tisztán szellemi s észí kényszer, mely midőn egy részről az elkövetett bűn s társasági szabadság és béke által együtt határoztatik meg, más részről irányában főképp a lélekre s akaratra munkál. Eszerint a mint a társaság elébb-elébb halad a szellemisedés és tökély' pályáján, a szerint kell a büntetésnek mind inkább válni szellemiebbé s nehezkedni kívált a lélekre. A régiek kínoztak és öltek, a büntetés nálok testi volt; az újabb századok a szellemi erőkkal szövetkeznek, a fogsággal mi a társágot a bü-

nőstől megőrzi, a magánnyal mi ezt kényszeríti elmélkedni s lélekbe szállani, az oktatással mi világosítja, a munkával mi testét és lelkét megtöri, a bánattal mi javítja és újjászüli. Avagy a társaság mindig oly kegyetlenül büntessen, mint a gonoztevő bűnhődött, s mint két vád álljon egymással szemközt, várva, melyik szün meg előbb lenni kegyetlen? Egynek nem kell e kezdeni, s lehet e reményleni hogy a kiméltre s emberiségre példát a bűn adand? Mivel pedig nem szellemi

Nem is javító e büntetés. Ki megöli, az nem javítja meg a bűnöst. A törvényhozók e részben, Blackstone szerint, hasonlóak ama gyáva és kegyetlen sebészhez, ki minden lábat elmetsz, mit tudatlanságból vagy hanyagságból nem akar gyógyítani.

De az tagadhatlan hogy példás és elrettentő, azonban részint nem annyira s nem oly általánosan mint védei állítják, részint egy részről mennyi jót okoz, más részről annyi roszt szül. A halálbüntetésnek ereje kétképen nyilatkozik; a törvényben mint fényezetés, mi által a bűn' elkövetése a gonosztevőknél megelőztessék, a végrehajtáskor mint példa, mi által a közönségre rémitőleg hasson, s így hatása kétféle, a mint az a bűnösre és gonosztevőkre, és a mint az másokra hat.

Tekintvén az elsőt, bár általában hinnünk kell, mikép a haláltól irtózik minden ember, még is fölötte csalatkozik a törvényhozó ha azt hiszi, hogy ennek félelme rettentő mindenre nézve; mert kivált a gazdag és boldog fél attól ki kétli nyer e a jövőndőben; ki inségben él és szerencsétlen, csaknem bizonyos levén hogy nem veszthet, gyakran kívánja azt ⁹¹⁾, kivált a nép melynek hite van s nyo-

⁹¹⁾ Sallustiusnál Caesar: „De poena (capitali) possumus equidem dicere id, quod res habet: in luctu atque miseriis mortem aerumnarum requiem, non cruciatum esse; eam cuncta mortalium mala dissolvere; ultra neque curae neque gaudii locum esse.

morban és nyavalyáiban őszintén sohajtozza: ma nyilnék meg sirom és örömet feküdném bele; az elfajultak pedig, kik ellen volna főkép irányozva, daczolnak vele, s ezen erős természeteknek, kiknek a hősökkel köztulajdonok megvetni a halált, egy pillanatnyi kínnál néha szörnyebb az örökfogság; multi sunt, qui mortem ut requiem malorum contemnunt, ac graviter expavescent ad captivitatem et ignominiosum opus. Soha nem történik akasztás Angliában, hogy a sokaság közt tolvajság ne követtessék el; Breslauban mely héten egy kivégeztetett, négy lett gyilkossá; Londonban bankjegyhamisítás miatt felakasztottnak levágott teteme körül társai új hamisításokkal foglalkodnak; s oly papok vallják kik fogházakban 10—20 évig munkálkodtak, hogy egynek kivégzése nem tesz, avagy csak mulékony hatást tesz a rabokra, mondván: a szerencse ellene volt, ki játszik az mindig készen legyen a veszteségre. Egyébiránt ha vannak kik inkább örökfogságot szenvednek mint halált; de viszont vannak kik a halált elébe teszik a hosszab bár nem örökös fogságnak, például Londonban 17 asszony a halál helyett elfogadá az elszállítást, de 6 nem; Philadelphiában midőn a büntetőtörvények megenyhítették s a raboknak az új és ó büntetés közt választás engedteték, többen a régibb törvény szerint a kivégzést választák; Franciaországban sok rab örömet fejez ki halálra és nem munkafogságra ítéltetvén, és számos eseteket hozhatnánk fel, hogy tömlőczében a rab egyenesen azért gyilkola hogy kivégeztessék⁴⁵⁾. Azonban ez ellenkező adatokból, sem azt nem akarjuk következtetni hogy a halál, sem azt nem hogy az örökfogság rettentőbb. Alkalmasint az való, mit tapasztat-

Seneca. Herc. Fur. II.

Qui morte cunctos luere supplicium jubet

Nescit tyrannus esse. Diversa irroga:

Miserum veta perire, felicem jube.

⁴⁵⁾ Montagu, The opinions . . . London, 1816. Vol. I. l. 277. — Ducpetiaux. De la peine de mort, l. 293. etc. — Lucas, von dem Strafsysteme. — l. 275.

latai után egy belga ír. „A halálra ítéltteknek legnagyobb része nem folyamodik kegyelemért, vagy azt csak rokonainak kérelmére teszi, míg az örökfogságra ítélt kivétel nélkül kérnek enyhítést.“ Oka mert a halál egy kínos óranegyed, mivel az edzett lelkek nem sokat gondolnak; bennök a bátorság még uralkodik. De midőn a főlebbvitel soká huzodván akarattuk a fogságban megtörik, midőn a halál képe ez idő alatt folyton, éjjel úgy mint nappal körülöttek van, akkor megröndülnek, kifárad lelkek óránként vivni a halál gondolatával, s hajlanak engedni rokonaik unszolásainak. E szerint míg szabadok, az örökfogság hosszú szenvedése nekik rettenetesebb, a halál rettegése őket ellenben úgy szólván csak a vérpadnál rohanja meg. De a léleknek e két állapota közül melyikben fog a gonosztevő bűnhődni? S nem világos e, miként a halál félelmének ereje nem előző, mert a bűnnek nem előtte hanem utána jár, s akkor kezdődik midőn már a bűn elkövetetett? Röviden: a vizsgálat s ítélet alatt és kivégzéskor a bűnös vagy mutat félelmet vagy nem; ha nem fél, jele mikép reá nézve, bár bűnhődésekor a halálra emlékezzék, akkor sem birt e büntetés elrettentő erővel, ha pedig fél, s mennél inkább fél és reszket, annál inkább gyaníthatni, hogy korábban a halálbüntetés félelménél nem munkálkodott mert ellenkező esetben nem követte volna el a bűnt, és így vagy indulatból bűnhődött, mi dühében nem ismer félelmet, vagy bizonyosnak hívé föl nem fedeztetését, s e remény szinte mint az indulat áthatlan paizs minden rettentés ellen.

Mi a másodikat illeti, a félelmet mivel másokra hat, azokon kívül miket már eddigelé megjegyzünk, állítjuk, hogy vagy gyakori a kivégzés s ez esetben megszokván s hozzá durvulván a nép, elveszti rettentő erejét, vagy igen ritka, s ekkor felrázza az emberek erkölcsi érzését, a részvétet, a szánatot, minek ép azon következményei vannak, miket a törvényhozó nem ohajt. Livingston ad egy rajzot a philadelphiai népről, mi tisztelettel és csaknem szent bánattal s bucsuilag járdal ez a halálra ítélt kamrájába, mi szíves sajnálattal emlékezik róla, s ha megszenvedett, mi bús so-

kaság kíséri a sirba tetemeit, mintha a koporsóban nem egy bűnös de egy hős feküdne. Nem régen a lipcei nők egy bűnös' kivégzése után a hóhérpadra virágokat szortak, s köztök ily iratok találtattak: nyugodjál csendesen. S ha ez nem mindig is ennyire az eset, s ha nem nyilatkozik is mindig, az bizonyos, hogy hol ily szánat és részvét van a kebelben, ott a büntetés' hatása róla elhárul. S a bűnös a vérpadon három lélekállapotban jelenhet meg a közönség előtt; vagy bátran sőt gunyos daczczal — ez kétségkívül nem épületes a sokaságra, inkább megvetést önt a halál ellen még azokba is, kik eddig rettegtek; vagy elcsüggedve s tehetetlenül — a nép megbocsát ellenének kit a hóhérpadon s kényszerítve lát, s leggyönyörűbb vonása az emberszívnék akaratlanul a szenvedő' pártjára állani; vagy bánattal s töredelemmel — s ekkor benne nem a bűnt de a bánatot látja, s itt valóban egy új ártatlanság kezdődik, mely némán is kiáltani látszik, hogy ő és nem a bűn az, mi fel fog áldoztani, s a vérpad az mi utálatot gerjeszt, a megtért bűnös mint martyr látszik meghalni.

És itt ismételjük, miképen a kivégzés mint példa fölötté ártalmas, mert a népet szoktatja a vér' tekintetéhez. Ha ritka a gyilkosság, koránt sem egyedül azért ritka mivel nagy a halál' félelme, és ha gyakori nem azért gyakori mivel a halál' félelme vesztett erejéből; inkább mondhatni, hogy hol gyakori a gyilkosság, azért az mert a természetbeli undor e bűn ellen meggyengült s az, erkölcsi érzés hanyatlak, s hol ritka, azért az, mert az undor még megvan s az erkölcsi érzés uralkodik. Bizonyítja a történet, hogy a bűnök változást soha nem a halálbüntetés hanem idő és erkölcs által szenvedtek. Mennél sűrűbbek s kegyetlenebbek a halálbüntetések, annál számosabb s borzasztóbb bűnökkel találkozunk minden nemzeteknél; ellenben mennél szelidebbek az erkölcsök s emberiebbek a büntetések, annál ritkább s kevesebbé rettetetes a bűn. Ugyhogy tényként állíthatni föl, miképen a gyilkosság' ritkasága mindenütt megfordított arányban áll a halálbüntetés' alkalmazásának

gyakoriságával, s egyenes arányban a gyilkosságtóli undor' növekedtével. Különben ha a halál' félelme oly nagy s általános volna, miképen magyarázzuk meg, hogy némely népeknél a halálbüntetés a legcsekélyebb vétségckre határoztatott és ezeknél sem birt megtartóztató erővel? S honnét van az, hogy midőn tolvajság, s gyilkosság egyenlően halállal sújtaték, amaz sürűbben, ez ritkábban követtetett el? Oka, mert a halál' félelménél erősebb az undor, mi benünk a gyilkosság ellen él s ez határoz. De midőn a törvényhozó a kivégzés' példáiban a halál' félelmével akar munkálni, nem ama másik erőt a gyilkosságtóli undort, mi hatalmasb, gyöngíti e az emberekben? Mert e kettőt egyésíteni nem lehet. Ha a kivégzés gyakori, gyöngül az undor, ha ellenben ritka, ennek hatása foganatosb s egyedül teljesben uralkodik. Midőn tehát a törvényhozó a halálbüntetéshez ragaszkodik, e két erő t. i. félelem és undor közül választott: azonban csakhamar észre fogja vehetni, hogy a félelemben oly fegyvert választá, mely nem használva hiába való, használva élet veszti.

Azok után miket már elmondottunk magyarázat nélkül állíthatni, hogy ha e büntetés némileg *bizonyos* is, mert nincs ember kit a végső órákban ha pillanatokig is, ne fusson végig borzodás s mert minden esetre kinos az utósó perc; de szerfölött *egyenetlen*. Némely iszonyuan szenved, megőrül bele, mint 1815ben Travot general Párisban; másnak alig büntetés; s vannak kik ohajtják mind a mellett hogy gyalázattal jár. De ha közlelől is ily egyenetlen, érthetni innét, hogy mint félelem mint rettentés, mint eszköz a büntől visszatartoztatni még nagyobb mértékben *bizonytalan* mint itt egyenetlen. Az emberek mind hasonló Aesop' öregéhez; távolban senki nem tart a haláltól sőt ohajtja, közlelől minden rettegi.

Egyzerű, mindenkiérti e szót: halál; azonban ez nem épen fontos tulajdon. Fontosb hiány az, hogy *erkölcsi analogiában* nincs egy bűnnel sem. Sőt épen a külső analogiának, a talionnak kifolyása s az is csak a gyilkosságnál:

ki ölt, öllessék meg. S innen kitetszik, mi alaptalan azon ellenvetés, hogy a halálbüntetés' vivói az érzésből indulnak ki, hisz az indulat büntetésül elfogadja ezt, saját szülötte, de az ész s erkölcs tagadja meg. Ezért a vadak verboszáján nincs mit csodálkoznunk, ők indulataikat követik s szabadnak hiszik mert érzésből foly; de mi azt mondjuk, az észre hallgatunk, s teszszük mit ez nem parancsol sőt tilt. Náluk nem törvényes a boszu, hanem természetes, mi ellenben azt törvénybe foglaljuk, s a vallás' tekintetével, az erkölcs' képeben, az ész' ajkával az indulat szól. E büntetésnél a status mint egy állati erőszak jelen meg; az erő tiporja le a gyöngét: ezért látásánál elsöbben a hatalom ötlík elménkbe, csak később az igazság. Nincs is semmi része e cselekedetben a bölcsesség' ítéletének mi erkölcsi igazsági eredetre mutatna; nincs benne semmi jele az észnek csak a boszunak, testi hatalomnak, és valóban minthogy nem az ész' kényszere, nem is büntetés.

Gátló ártani. De ha a bűncsak pillanatnyi dühben követtetett el, vagy ha a bűnös igazán megbánta tettét, mire való e szörnyű ovakodás? S a bolondoktól a status nem tud e ovakodni másképen is? S politikai vétségeknél nem is gátló. Mert a hatalom többé nincs az egyeseknél, a Rákóczyaknál s Zápolyáknál, az egész népben lakik, az sehol nem látható és mindenütt jelen van. Nem bírja azt senki mint hajdan az olygarchák' korában, s mint buktával nem mulik el, s árulásával nem adhatja el, úgy a hóhér hiába szeldesti a fejeket. Az eszme, a közvélemény mint a lég, vagdalni lehet felé de nem lehet megsérteni; a vér mi egy bajnokának életét oltja, az egésznek csak új erőt s hatalyt ad, forogván s növekedvén odább, sors' kerekéként feltartóztathatlanul ⁹⁶).

Népszerű a gyilkosság' esetében. Kisebb vétségeknél inkább szenved a sértett, inkább hamisan esküszik a tanú,

⁹⁶) Guizot. De la peine de mort (en matière politique). Bruxelles, 1828. Ch. II.

s a bíró inkább hittel erősített kötelességét szegi meg, sem-hogy felebarátját halálra juttassa. De bár ne volna az mert ez mutatja, miként a népen még a talio' boszúelve uralkodik, mely nemcsak az ítéletben de az életben is vért kívánand véért, s bünt fog halmozni bűnnel, Egyébiránt a közönség jóra könnyen hajlik; akármely büntetést meg fog kedvelni mihelyt azt foganatosnak találja. Sőt elég a halálbüntetésnek pusztán megszűnni, hogy népszerűtlenné váljék.

De nem megbecselhető. A törvényhozónak nincs bizonyos ismerete azon fájdalomról sem, mit a rab a kivégzéskor érez, s így nem tudja mi rosszal sujt. Századokig hívék, hogy a fejevétel épen nem fájdalmas, s később az akasztást kezdék enyhének hinni. S a fejevétel után tart e az érzékenység és meddig? A leghiresb orvosok s anatomok mint Hufeland, Sömmering, Blumenbach, Gruithuisen stb. irtak erről, s a leg híresbék állítanak ellenkezőt *).

S tudja e a törvényhozó mi a halál s mi van a siron tul? Tudja e hogy ott a bűnöst e földi kín után rögtön új kárhozat éri e, vagy reá isteni irgalomnál fogva boldogság várakozik? S azért vágta le őt, bűnének virágában, hogy két büntetést szenvedjen, vagy jutalmazni akarta? Valóban kinek vallása van, ki jövőendő életet hisz, képzeletében s lelkében tünjék az föl bár mi képen, arra nézve e körülállás, ez erősség eldöntő. A halálbüntetés' következményei az idő, határain tul esnek; s embernek mint eszes és erkölcsi lénynek nem szabad ismeretlennel sujtani, részint mert nem tudhatja mi iszonyu kinnal sujt, részint mert azt sem tudja büntet e vagy jutalmaz. S erre nem válasz az hogy Isten mindent jóra intéz, s kegyelmes lesz annak ki bűnének förtelmében, mielőtt bánatra ideje volt volna, végeztetik ki. Mert a mennyiben az emberen állt, megtette a rosszat, s nem azért hiba valami, mivel isten el nem fordíthatja,

*) Hitzig, Annalen der deutschen und ausl. Criminal-Rechts-
pflege. Berlin, 1833. 33tes Heft. I. j. 117.

hiszen ő tehet mindent, hanem mivel szabad volt tenni s nem tenni, és elkövetett. Ha földünkön vala egy titokteljes mélység, mit némelyek a boldogság' honának, mások a kárhozat' helyének tartanak, valljon észszel s erkölcsileg s igazságosan cselekednénk e legnagyobb bűnőseinket abba eresztgetni? Midőn az ember a büntetés' végét be nem látja, ész nélkül cselekszik és szükségkép igazságtalanul büntet. E szerint a vérpadon minden rabnak, legyen bár mi bűnös, oka van üdveztönkként így fohászkodni fel; „bocsáss meg nekik, mert *nem tudják mit cselekesznek!*“

És végre a halálbüntetés helyrehozhatlan; holott men-nél rettenetesebb a büntetés, annál szükségesbb, hogy helyrehozható legyen. A tévedés' áldozata soha nem támad föl, Pedig a bírák' ítélete nem épül apodicticai bizonyosságon. Nem azért mondatik a vádlott bűnösnek, mivel bizonyos hogy a bűn általa követtetett el, hanem mivel a törvénytől megkivánt némely föltételek jelen vannak. Tehát a bizonyosság csak formai és viszonyos. Mivel a vádlott úgy vall, mivel két tanu egyezőleg bizonyít, stb. hozatik az ítélet, azonban mutatja a tapasztalás, hogy gyakran meg-volt minden bizonyosság mit kíván a törvény, s később az el-marasztott' ártatlansága még is tökéletesen kivilágosodott. Mert sokszor ámitók a körülállások, bár a legerőszakosbak, Aristotelesként sok lévén lehető mi nem valószínű; a tanúk lehetnek csalók, csalattak és csalatkozók, s ezeknek száma sem biztosíték a tévedések ellen, sőt még a vádlott' val-lomása sem teljes bizonyosság, mi után vannak, kik magokat ártatlanul vádolják be ⁹⁹⁾.

A múlt századok' birói gyilkosságai köteteket töltene-nek be, úgy szólván fele még élt a népnek, fele megöletett. Korunk' bölcsőbb és sűrűbb garantiái közt kisebb a veszély, de soha nem mulik el az, mert hibázni együtt jár az em-beri természettel s ugyan azon ok mindig ugyan azon kö-vetkezményt fogja szülni. S ha kisebb is Francia- és Angol-

⁹⁹⁾ Ducpetiaux, De la peine de mort, I. 154.

országban, de még szörnyű nagy nálunk, hol az eljárás' rende s a bizonyosság' mértéke nincs megállapítva, hol a val-
latás titokban s kínzással történik, hol a bíró a kormány
által elmozdítható és zárt teremben ítél, és hol néha ügy-
védet sem szabad választani, s úgy a vád mint védelem ti-
tokban tartatik a közönség előtt. Nem, itt sily intézvények
közt a halálbüntetés nem az igazság' de egyenesen a bo-
szu és zsarnoki erőszak' fegyvere. De a legtisztább akarat
mellett is sürűnek kell itt lenni a tévedésnek, miután gya-
kori azon országokban is, hol a törvényszéki nyilván tel-
jes, hol jury van, hol a védelmi szabadság korlátlan. S
minden felül bírunk példákat. Livingston, Északameriká-
ból az mondja, hogy ily bírói családok *nem ritkák*;
Lucas Franciaországból *négy* felülőbb eseten kívül, pusztán
az 1826ki féléből *hat* esetet hoz föl, melyben ugyan
azon vádlottat egy jury halálra ítélé, más ellenben, mely
hez csak formabeli biba miatt utasították a cassatioszék
által, mert a nélkül kivégeztetett volna, — ártatlannak val-
lá; Voltaire ⁹⁹⁾ és Rownieu ugyan onnét, Calas és Sirveu'
nevezetes esetein kívül többet említenek; Duquetiaux Bel-
giumból *tizennégy* példát számlál elő; a Morning Herald
¹⁰⁰⁾. Angliából *négy*, Wilde londoni sheriffségének 8—9.
hava alatt *hat* ily esetről emlékezik ¹⁰¹⁾; s O' Connell
1840ben a mártíusi parlamentülésben négy személyt monda-
halálra ítéltnek, kiket utóbb ártatlanoknak találtak; Holst
és Zöpfl pedig Németországból hoznak föl *hat* példát. S mind
a mellett hogy nálunk nincs nyilván s tévedéseiket a bírák
el szokták titkolni, tudunk eseteket, hogy nemcsak évekig
sinyle tömlőczben s szenvedé a pálczák' százait ártatlan
de halálra is ítéltetett. Ez uttal nem beszéljük el a sza-
bolcsi régiebb s a tolnai újabb esetet, csak egyet említünk
a Bereg megyei levéltárból, hol három positiv tanú valla a

⁹⁹⁾ Essai sur les probabilités en fait de justice.

¹⁰⁰⁾ A Selection of articles. Vol. I. Vol. II.

¹⁰¹⁾ Second report . . . I. 100.

csetfalvai csapláros ellen, ki egy csipkés tót legény' meggyilkolásával vádoltaték, ennek áruí pinczéjében találtatván s mellette véres kés és sok vér, s már a törvényszék halált ítélte rá, midőn ártatlansága kivilágosodott s pedig ellenmondhatlanul, mert a tékozlásai miatt gazdája elől megszökött tót legény Zemplénben élt. Azonban a szerencsétlen csaplárosnak javai a pör' (ez egyszer üdvös) hosszú folyama alatt elpusztultak, s kínaiban ő maga megőrült. S nem állnak e föl hajszálaink ennyi ártatlan vérré? S egy ily eset, bár csak századonként egy, nem rontja e el mind azon jót mi a példabólszármazhatik? S a bírák nem roskadnak e össze lélekismeretök' terhe alatt, ontván, ha bár hibábul is, vérét ártatlannak? S mi iszonyu s a törvények iránt ellenséges érzést költ a polgárookban, ha látják hogy a törvény maga teszi azt, mit a gonosznak tilt s mit elhárítania kellene, t. i. öli az ártatlant? S nem kell e egyiránt rettegniök a hóhértúl s gyilkostól? S megnyugtat e az, ha az ártatlan áldozatnak tetemeit emlék tiszteli s meggyalázott családja jutalmat veend, ha más nap a hiba újra elkövetethetik? Ez ellen nem véd meg egyéb, mint a halálbüntetés' teljes eltörlése. Ismeretünk s ítéletünk korlátolt, és még is büntetünk mintha csálhatatlanok volnánk. Cselekszünk mindenható erővel mindentudás nélkül. Valóban ha nem volna egyéb ok, e tekintet maga, megczáfolhatatlan mind eddig, elég arra, hogy a halálbüntetés eltörlössék.

S a halálbüntetés' e lényeges hiányával még két veszély jár. Egyik hogy ha a hatalom, álnokság, bírói gyűlölség vérpadra jutattá áldozatát, egyszersmind biztosítá magát ha nem a gyanu, legalább a próbák ellen. Mikor vétkenek üli diadalmát, egy uttal bátorságban örül. Mert ki él, az talán előbbutóbb megboszulhatja magát; de a halott örökre néma, s a sirnak ajtatja belülről nem nyílik. Másik, hogy csaknem minden kivégzettben a próbáknak egy gazdag kútfeje dugul be. S ennek ártalma kettős, részint jelenvaló, mert társai újra előrohannak, kik egynek fogsága által megfélemlvén addig vissza vagy messze rezzentek; ré-

szint jövődöbeli, mert örökre felfedezetlenek maradnak némely bűnök, mikre csak vallomásai vezethettek volna. S meglehet hogy e miatt némely ártatlan hosszan fog szenvedni, s némely gonosztevő örökre büntetlenül fogja élvezni vétkeinek gyümölcsét. Sőt itt kell megemlítenünk azon körülállást, azon harmadik veszélyt is, mi szerint a gonosztevőkre nézve a halálbüntetés egy hatalmas rugó elkövetni nagyobb bűnt, hogy a csekélyebb' fölfedezését megelőzzék, egy hatalmas rugó kivégezni azokat, kik bűneiknek tanui lehetnének; így lesz gyakran az éjjeli orv s útonálló szándéktalanul egyszersmind gyilkossá.

A kérdésben mint a törvényhozás' tisztán gyakorlati feladata nem foglaltatván, az iránt mi sem nyilatkozunk, vajjon fokozatonként töröltessék e el a halálbüntetés és mi fokozatonként, s vajjon áltmenetelül nem lenne e jó és elég azt egyedül a szándékos gyilkosságra s erre is úgy szorítani, hogy az csak a bírák' egyező akaratával hozathassék; miután azonban mély meggyőződésünk, miképen a halálbüntetés' helyét csupán az' örökfogság pótolhatja ki úgy szerkezett javítóházakban, hogy a megjavulás benne lehető, a kiszökés pedig teljesen *lehetetlen* s hallatlan legyen: azokból, miket eddig elmondánk, igen röviden parallelát vonunk a két büntetés' neme között.

Halálbüntetés.

1. Ugyan az minden nagyobb bűnre nézve.
2. Észszel s erkölcsi érzéssel ellenkező.
3. Példás, de hatása kétséges; inkább hozzá szoktat a gyilkossághoz, mint undorít tőle.
4. Mintpélda is rövid ideig tart, s hamar enyész.

Javító fogság.

1. A bűnök' végtelen fokozataihoz végtelenül mérhető.
2. Mind kettővel egyezik.
3. Kevésbé az, de hatása tiszta.
4. Az elő rab folyton emlekezetben van.

*Halálbüntetés.**Javító fogáság.*

3. Az élet iránti tiszteletet meggyöngíti.	5. Ez ápolja.
6. Törvényesíti a gyilkosságot.	6. Törvénybe az igazságot s jót foglalja.
7. A jóknak erkölcsét is megdurvítja.	7. A rosszét is megszelidíti.
8. A kegyetlen talio' kifolyása: bosszú.	8. Az ész s erkölcsi igazság' sugára: büntetés.
9. Megöli a bűnöst s bűnt egyszerre.	9. A bűnt kiirtja; a bűnöst megtartja.
10. Ront, mint vak erő.	10. Javít, mint ész és szív.
11. Teljesen gátló ártani, de mi áron!	11. Ha a fogház jól szerkezett s jól rendezett, épen úgy gátló, mert a kiszökést inkább csak képzelni lehet, mint végrehajtani. Nem lehetetlen, de hihetetlen s ez a népnek elég.
12. Költséget okoz.	12. Kárpotlást nyújt.
13. Bátornak s rögzötnék nem büntetés.	13. Nincs lélek s kebel melyet meg ne törjön.
14. Sükeretlen mivel bizonytalan.	14. Foganatos mivel bizonyos.
15. Követtetvén el bűnökelmeggyöngék által, mint-hogy itt orvos sem ismerheti mindig a valót, vagy néha megmenekszik a bűnös, vagy néha lakol az elmeggyöngé.	15. Ha ép elmével bűnhődött, érdemli; ha elmeggyöngé, szükség vagy kigyógyítani, vagy ártalmatlanná tenni. Idő múlva világra jó a való.
16. A sértett vonakodik vádolni, a tanú hamisan bizonyít, a bíró hitét szegi, s így büntetlenséget, s ez új bűnt szül.	16. A sértett kész panaszkodni, a tanu vallani, a bíró itélni, s így alkalmazása bizonyos.

Halálbüntetés.

17. Hogy e büntetést elkerülje a gonosztevő gyilkossá lesz.
18. A szabadságnak veszélyes; vele a zsarnok s felekezettűh ezreket s a haza' s tudomány' legjelesbeit dönti sirba.
19. Az ártatlannak veszedelmes; ha ellene s irigye van, s ha a bíró tévedt, hiában élt ártatlannul, elveszhet gyalázatosan. S ekként a törvény maga bántja kit kellett védenie, teremti a rosztat mit kellett elhárítania, lerontja a biztosságot mit kellett fenntartania.
20. Oltára a vérpad, papja a hóhér. Egy szörny, mit a társaság szűl.

Javító fogság.

17. Mivel osztékony tartóságra és szigorra, s a bűnös reménylhet többet s kevesebbet, tanúk' kivégzésére nem ösztönöz.
18. Kik meghaltak, azok nem támadnak fel, kik élnek, bár lánczokban s erős falak közt, azok ha a düh elmúlt s a zsarnok ki-dőlt, előkerülnek vagy megszabadíttathatnak.
19. Csalatkozván a bíró, mi idő még hátra van, elengedtetetik, mi elmúlt az megjutalmaztathatik.
20. Temploma egy komor épület; papjai minden emberbarát. Ki benne fáradozik tiszteletet arat.

Mind ezek után bátran fordulhatunk a halálbüntetés' védeihez, s mondhatjuk: minden büntetés, az igazság' határain belül, egy kísérlet miképen lehet a bűnök ellen legsükekesbben hatni; mit ti magasztaltok, a halál, már teljesen megpróbáltatott. Elismeritek hogy kezdettől fogva

minden nemzetek gyakorlák azt, és ti magatok valljátok hogy foganatlanul. Mi nem kívánunk egyebet, mint hogy hagyjátok el azt, mi öt hat ezer éven keresztül a kegyetlenség' végtelen átváltozásaiban alkalmaztatván, minden korban s körülményekben sükeretlennék találtatott. S ha mint elégtelent hagyátok el a kisebb vétségeknél, vajjon miként várhattok tőle több hatányt nagyobb bűnök ellenében? Mit használtak a földnek Phalaris' bikája s Busiris' oltárai, s millió gépei a kínoknak? Mi jó és nemes virágzott azon hatvan ezer életből, mi VIII. Henrik alatt mult ki vérpadon, s azon hetven ezerből mi Angliában 1698tól 1787ig hóhér által végeztetett ki? Nem kellene e szerint paradicsomként ragyogni Spanyolországnak hol némely három hónap alatt 2600at ölt meg a törvény' szava? S nem azért állunk e századokkal hátrább, mert a boszu és düh nemcsak érczből csinált pallost s növényből kötelet, de szövetekezett az elemekkel is: a földdel melybe eleveneket temetett, a vízzel melynek zajló habjaira eregeté a bevarrottakat hogy általok ezek a partok' szikláihoz sújtassanak, a léggel melylyel fojtott, a tűzzel melyben hamuvá égett, s megfordítva a természet' rendét, az embert adá az állatoknak eledelül? Mit használt mind ez? A vér elfolyt, köztte sok ártatlané, s minden nyereség belőle az lesz, ha elhiszszük hogy folyt haszontalanul. S nem panaszkodhatok, hogy próbátok kora avatkozás által megháborított; századok' hosszában munkálkodék rendszertök, a nélkül hogy hatásában igazság s emberiség megzavarta volna. Dúltatok s öltetek, s a bűn mindig szaporodott, s ti, jóllehet már a görög Diodot ellenkezőt hirdete vala, mindig azt hívétek, még kegyetlenebb büntetés lesz a gyógyszer, s így adattak a halálhoz kimondhatlan kínok. Azonban a bűn nem fogyott. Ekkor javaslák némely bölcsek s mély ismerői az emberléleknek az ellenkező utat, az igazságét s emberiségét; — a nép javallja; a fejedelmek hajlanak. A sor e szerint rajtunk lévén, engedjétek nekünk is a kísérle-

tet teljesen s egészben s a büntetőjog' többi részeivel összehangzólag megtehetnünk. Balzámot s olajat önteni a sebbe hol eddig vasat és tüzet használtak; a pogány szokás helyett behozni a keresztényt; a boszú helyett a szeretetet. Ez egyszerű lesz és fönséges. Mint Victor-Hugo mondja: az akasztófák elrontatnak, s helyén keresztek emelkednek.

V.

MAGYARORSZÁG.

E czim alatt, csak hiányokban s óhajításokban levén dúsak, holott tények kellenének, kevés mondani valónk van, és az sem öröndetes. A nemességet védik némi formák, melyeken belül azonban vele s ellene is minden elkövettethetik, de a népnek jogai előtt s jogai körül nincsenek semmi korlátok, egy nyílt s védtelen csoport az, mely *lovag őrei* által kény szerint összevissza gázoltathatik. Bizony e nép, mint hajdan Izraelé, a gondviselés' közvetlen ótalma alatt élt; hiszen mindene birájának lélekismeretétől függ. —

A büntetőjog mindenütt késő, közepe táján a múlt századnak nyéré meg a figyelmet mit érdemel, s épen csak napjainkban támadt a büntetési statistica. Mi lajstromok Éjszakamerikában, függetlenségének első korában, s Angliában Howard' ideje körül készültek, azok e nevet nem igényelhetik, részint mivel tökéletlenek, részint mivel pusztá egészeket adnak, melyek viszont úgy a múltban, mint a jövőben csak egészekkel hasonlíttathatván össze, a vizsgálót semmi részletesb s belsőbb eredményre nem vezérlik. Azonban e kezdet sem volt következmény nélkül; először a nemzet megismerte az összegeket, s minden pályán ez az

első lépcső az önismeretre; másodszor, évenként látván ugyan azon összegeket előkerülni, mind a mellett is, hogy a törvények' szigora növekedett s a halálbüntetés bővebben osztatott, itt vevé kezdetét a kétely a kegyetlen törvények s a halálbüntetés' foganata iránt. De a valódi büntetési statistica Éjszakamerikában csak a javítóházak' első diadalmával Philadelphiában s Auburnban egykorú, tehát mint az még új dolog, s most van fejlődésben; Európának pedig 1827-ben Franciaország (igazságministere gróf Peyronnet) ada erre példát, mit Belgium, Baden s Anglia nyomban követtek. Ezekben s azóta más országokban is a kormányok *évenként* vastag kötetű lajstromokat közölnek a büntettek-ről s rabokról, a nem, kor, állapot, műveltség, életmód, bűn, visszaesés, vád, fölmentés, elmarasztás, befogás s ítélet közötti idő, tartományok, népesség s több effélék' százféle összeállításában; ezeken kívül a fogházak' kormányzói s papjai a rabok' életéről, a rabok közötti esetek-ről, beszédekről, szövetségekről naplót visznek, a hírlapok a büntettek' részleteit, a pör' folyamát, s folytában a vádlott' viseletét teszik nyilvánossá, egyes emberbarátok pedig magános úton gyűjtenek adatokat, s ha a lajstromok pusztá számokat nyújtanak, ezek a nép' anyagi s értelmi állapotát tartományonként vizsgálva azoknak ismeretére i-parkodnak. Mert a büntetési lajstromok hasonlóak az egészségi lajstromokhoz; azok erkölcsi, ezek egészségi fokát mutatják ki egy nemzetnek, tehát a bajt, nem egyszersmind az okot honnét ered, — tehát a veszedelmet s csak félig az eszközt mivel azt elháríthatni. És csak mind ezek' összevétele s álttaglalása után juthat bölcs és statusférfi a bűnök' természete, s a büntetések' hatánya és *sükere* iránt alapos eredményekre. S valóban a büntetési statisticának keletkezte óta tények' után oly igazságok lőnek bizonyosakká, miket eleve a priori lehetetlen volt volna fölállítani, vagy ha némely éles elmék fölfedezik is, a közönségtől olyanok gyanánt későn vagy soha sem fogtak volna elfogadtatni.

S birunk e mi ily statisticával? Hírét is alig hallot-

tnk. Hozzá nincsenek meg nálunk a legelső elemek sem; a közönség azt sem tudja mennyi nép lakik az országban s évenként hány bűn követtetik el, s hány bűnös van a népben; a közönség azt sem tudja, hány fogház van az országban s a fogházakban hány rab tartatik, s azt sem tudja hány testület s nemzetség bír vérjoggal, s közülé mennyi gyakorolja azt? Sőt mi több, a bírák nincsenek sem törvénnyel, sem utasítással megkötve a *büntetésnek*' megválasztásában, mivel tetszik azzal sujthatnak; nincsenek korlátolva a *mérték*' alkalmazásában, miként tetszik úgy sujthatnak, és kimondani is szörnyű, törvény által még az sincs meghatározva *mi bűn* s *mi nem az*, úgy hogy a bírák egyszersmind törvényhozók, s esetenként előbb magokban s magoknak törvényt kell hozniok, mi szerint fognak itélni. Nincs büntetőtörvény és büntetnek, s így az erkölcsi igazságot gyakorolják, mintha Istenek volnának. S nem csak minden megyei, kerületi, városi, úriszék, de annak minden tanácsa, s ebben viszont minden tag saját törvénye, s más időben természetesen mindenik mindig más törvény, azaz más nézet szerint itél. Mind ezekhez adjuk még: hogy bíróségeink nem nyilvánosak; hogy tömlöczeink minden testi s lelki nyavalyának fészke; ha a rab megél is benne testikép, meghal erkölcsileg; hogy ide a nép pusztá gyanúra is seregesen záratik, —kit a helység zajosnak mond, az egy két évig ülni szokott rossz híréért, ekkor ártatlannak nyilváníttatván, mintha igazságosan szenvedett volna, a lélekismeret' szemrehányó földobogása nélkül eresztetik szabadon; hogy a járásbeli tisztviselők ellenőrtelen hatalmuknál fogva a népnek határtalan jótevői is de zsarnokai is lehetnek; hogy ezek többnyire gyalázatos s önmagokat gyalázó kínzásokkal vallatnak és faggatnak és pedig a világos törvény' ellenére; hogy a statarium az országot hadi táborrá teszi, hogy egyegy királyi biztos, népmozgalmak után, mik azonban másképp nem orvosolva örökké meg fognak ujulni, akasztat, holott előtte s utána tíz húsz évig béke s csend

uralkodik az országban egyetlen egy kivégzés nélkül. Vajjon az igazságszolgáltatás' elemeinek ily képzelhetetlen s követhetetlen változásaiban lehet-e eredményre jutni, mi épen a bizonyosságban áll? Vajjon lehet-e a bűn s büntetés között valami állandóbb viszonyrul s kölcsön hatásaik' ismeretéről csak álmodni is? Vajjon lehet-e a büntetés' *sükerét* hosszabban kísérni s megismerni, s vagy inkább nem ér e az véget mindig a szenvedő egyedben, miután a bíró ma nem tudja, mit fog valamely bűnre holnap itélni, s még kevésbbé tudja a nép, mi bűnben mit várhat s mitől félhet? Mert nálunk a büntetői igazság' menetele hasonló az idő' járásához: derű és boru, szél és csend, hév és hűs; nem tudni mi törvény szerint következik egymásután. Egy szóval nálunk nagy sötétség fekszik mind azon elemeken, mik a büntetési statisticához szükségesek. Még csak egyes villámlatoknál sem pillanthattunk közéjük. Mint mindenben, úgy ebben is, korunknak vala fentartva szövétnekkel lépni a tárgyhoz, és ez oldalról is megismertetni a nemzetet önmagával.

Ezekből önkényt foly, miképen mint a többi büntetések, úgy a *balálbüntetés'* *sükere* iránt is hazánkban semmi bizonyost nem állíthatni. Mert mit a kivégzések' alkalmával a körültolongó nép közt lát és hall a szemlélő, az csak egyes észrevétel, miből így magában semmi sem következik, s mind olyan, mit szájjából a psycholog, a lelkész, eelőre is megmondhat: egy rész undorodik és sajnálkozik, mint az undorodnék és sajnálkoznék minden gyilkosságnál; más rész borzad, mi azonban ellen nem áll, hogy gerjedelmében később hasonló bünt ne kövessen el; harmadik örvend a gonosztevő' vérenek omlásán, s talán épen a hóhér' pallosát ohajtja, saját kezével tehetni a csapást; s vannak kik bátran sőt némi gyönyörrel nézik a szörnyű jelenetet, — amazokra messzéről sem volt oly üdvös a hatány mint ezekre veszedelmes és vadító a példa. S a vidék' leányai és fiatalai még néhány hónapig éneklik a dalt, miben

a pórköltők foglalák a kivégzett' történetét, s miből tanács *részvét* és *bánat* szól, s mi hírt, a gyulókony legényeknek gyakran veszélyest, hoz a rabló' nevére, — és aztán hallgat róla az emlékezet. Mint mindenütt róla beszéltek a halála körüli napokban, úgy nem szólnak róla sehol sem az után; s ha amaz angol biróként, ki a halálítélet után a lózsiványnak ezt mondá: „nem azért akasztatól fel, mert lovat loptál, hanem hogy lovak ne lopattassanak,“ mi is azért öljük meg hogy hasonló bűnök el ne követtessenek, — úgy vére hiában omlott.

Tehát mi a tények' mezejéről eredményt a süker iránt nem adhatunk, s állítjuk bátran, alaposat senki nem adhat, sőt ellenkezőleg mind az, mit hazánkban tehetni s mit mi teszünk, *megkezdeni* a tények' gyűjtését egy hazai büntetési statisticára. S azon kívül hogy a törvénykönyvből némi kivonatot nyújtunk azon bűnökrül melyek halállal sujtatnak, rabjaink' számáról közlünk egy rövid lajstromot. Hiányos az és tökéletlen, részint az idő miatt, részint s inkább mivel magok a hivatalos lajstromok, *mikből merítvék*, szinte igen hiányosak és igen tökéletlenek és igen nehezen megszereshetők. Egyébiránt az *összeg'* kitétele után részletekbe, czélom szerint, csak a gyilkosságra néze ereszkedém, több ok miatt, főkép mivel minden oda mutat mind az irodalomban mind a törvényhozásokban, hogy ez fog legtovább s legutósó próbaképen halállal büntettetni.

Régi és újabb törvényeink' értelmében halállal büntetetik a :

Tolvaj.

S. Steph. L. II. c. 40. 41. ki harmadszor lop, akár szabad, akár szolga, haljon meg. S. Ladisl. L. II. cap. 2. a szolga ha másodszor lop, c. 12. akár szabad, akár szolga ha lopáson kaptatik, akasztassék fel. L. III. c. 8. a szabad ki tíz dénárt lop, vészszén el; c. 10. ki táborzásban lop, irtassek ki. — Verb. P. I. t. 15. minden tolvaj; P. III. t. 34. a lótolvaj akasztassék föl.

Rabló.

Verb. P. I. t. 15. büntetése karó vagy kerék.

Gyújtogató.

Verb. Pars III. t. 13. halál, ki csak fenyegetőzik is vele. — Matth. I. D. I. 1462: 2. — Car. III. D. II. 1723: 11. némely elvenen égettesék meg, némely szelídebben de kivégeztessék.

Rágalmazó.

S. Steph. L. II. c. 53. ki mondja, „hallám a királyt vesztetre szólani,“ veszszen el.

Több feleségű.

Rud. D. X. 1599: 36. — Ferd. II. D. II. 1625: 26.

Parázna nő.

S. Lad. L. I. c. 53. — Verb. P. I. t. 105. §. 2.

Vér- s mostohaanya- és mostohaleány-fertőztető.

Matth. I. D. I. 1462: 2. §. 14. — Car. III. D. II. 1723: 11.

Nők s leányok' szeplősítője.

Lud. II. D. IV. 1522: 36. — Uladisl. II. D. VII. 1514: 47.

Káromló harmadizben,

Isten, keresztiség, lélek, Mária s a szentek ellen.

Ferd. I. D. XX. 1563: 42. — Leop. I. D. I. 1569: 42.

Car. III. D. II. 1723: 110.

Szülegyilkos vagy sebző,

férj, nő, testvér, gyermek, atyafi és minden szándékos gyilkos.

S. Steph. L. II. c. 4. 6. — Matth. I. D. I. 1462: 2.

D. II. 1471: 28. D. VI. 1486: 51. Ulad. II. D. I. 1492: 82.

Verb. P. I. t. 14. §. 5. t. 15. 16. — P. II. t. 55. — Ferd. I.

D. XX. 1563: 38. 40. 63. — Ferd. II. D. II. 1625: 6. — Car. III.

D. II. 1723: 11.

Gyilkosok' befogadója.

Ferd. I. D. XX. 1563: 39.

Főlségsértő.

Verb. P. I. t. 14. 16. — Car. III. D. I. 1715: 15.

Hűtlen.

Verb. P. I. t. 14. 16. — Matth. I. D. I. 1462: 2. —

D. II. 1464: 19. 27. D. III. 1471: 29. — Ulad. II. D. I.

1492: 70. 79. 107. — D. II. 1495: 4. — D. III. 1498: 32. 73. — D. V. 1504: 4. — D. VI. 1507: 2. — Lud. II. D. V. 1523: 40. — Max. D. II. 1567: 39. — Car. III. D. II. 1723: 9.

Nagyobb hatalmaskodó.

Verb. P. II. t. 42. P. III. t. 21. §. 2. — Matth. I. D. II. 1464: 7. — D. VI. 1486: 15. — Ulad. II. D. V. 1504: 5. — Car. III. D. II. 1723: 10.

Jegyzés. A hűtlenségi s nagyobb hatalmaskodási esetek most fogyván majd szaporodván s néha egymással összevegyülvén; végképen megállapítva s egymástól elválasztva találtnak: Car. III. D. II. 1723: 9 és 10.

Állevel s álpecsét-koholó,

ha azzal más' élete ellen törekedik.

Car. III. D. II. 1723. 11. §. 10. 12.

A királyi ember ha álnokul s hamisan jár el dolgában.

Sig. D. VI. 1435: 8. — Ulad. II. D. I. 1492: 43.

A városi bíró s hites polgárok,

ha a nemes embert ok nélkül halálra juttatják.

Verb. P. III. t. 20.

Ki az országbeli bírák' mellözésével panaszát a romai udvar eleibe viszi.

Matth. I. D. II. 1471: 19.

Mén és kanczalovak' kivívója.

Ulad. II. D. III. 1498: 32.

Az idegen ki a fölségén s védjognak birtokosin kívül mástól szerez egyházi jótéteményt, s azt merné birni, vizbe vettessék.

Ulad. II. D. II. 1495: 31. e törvény: „repugnantibus.

Dominis praelatis et viris ecclesiasticis“ alkottaték.

Az egyházi személy is, ha fölségsértő, hűtlen, rabló és gyilkos

Verb. P. II. t. 42.

Mind ezeken kívül még számtalan törvények rendelnek halált, például 1486: 32. az ellen, ki a lengyeleknek, s velenzeieknek várakat avagy javakat ad avagy ajándékoz; 1507: 2. az ellen, ki az igtatás, vagy visszaigtatás után, a nélkül hogy visszaüzéssel élt volna, a javakat visszafoglalja; 1486: 16.

az ellen ki egyszer—, 1504: 4. az ellen ki másodsor vissza-
üz; 1525: 23., 1526: 35. az ellen ki külföldön vert pénzt
behoz, s ez ellen tüzet; ki hon vertrézpénzt kivisz, az el-
len halált rendel; 1486: 61. 1595: 27. az ellen ki egyházat
tör, leront s kirabol; 1492: 107. az ellen ki fejdelemvál-
tozás közben rabol és foglal; 1495: 36. a két nagy ellen
a végvárakban, ha belőle mind kettő egyszerre eltávozik;
1514: 14. 39. 47. a pórhadi cselekedetek, 1523: 54. 1525:
4. a lutheránusok ellen, kik akárki által megégéttethet-
nek; 1596: 36. az ellen ki salétromot ellenségnek ad el;
1595: 48. az ellen ki a várakba élelmet vivő parasztokat
háborgatja; 1599: 13. az ellen ki az ajánlott országos se-
gedelmet beszédő fő és alispánt gátolná; 1595: 34. azon
némberek ellen, kik árulni a táborba mennek, ezek zsákba
dugva vízbe meríttessenek; 1659: 13. 15. a jobbágy ellen ki
török urához folyamodik, s az uri szolgák, rablók, csavargók,
zsoldosok ellen, kik a népet dúlják, s mind Sigmond, mind
I. Mátyás, mind Ulászló, s II. Lajos, de kivált I. Ferdinand,
Maximilián, Rudolf s II. Mátyás' zivatoros korában, a had-
szerzés, várak' rombolása, elfoglalt javak' visszaadása, ne-
mesi fölkelések, adózások, táborból elszökések, katonai fe-
nyíték, telepedés, rablás, s többefélék iránt egymást éri a
halálbüntetést rendelő számos alkalmi törvény.

Láthatni ezekből, mikép a halálbüntetésekre nézve
törvénykönyvünk hasonló egy roppant régi fegyvertárhoz;
benne, ha rozsdásan és elavultan is, tömérdek fegyver van.
Sok haszonvehetetlen, de sok belőle még kaphat élt. A tör-
ténét hiába magyarázza, hogy mi a körülállások' szülötte
annak a körülállásokkal együtt avúlnia kell; a törvény a
történet' világa nélkül is áll s kötelez s legtöbbbe birván
általános oldallal is, vele századok mulva is sujthat a hata-
lom s felekezetdüh. S az angol törvényhozás épen ilyen
körülállási, alkalmi rendelkezések által lőn oly dracoi lag
vérengzővé, ha egy vidéken sűrűbb volt a juhorzás, ha egy
hatalmasnak parkjából egy fa vitetett el, ha forradalmak-

kor a diadalmas pártnak érdekében volt zuzni némelyeket, kész volt a halálbüntetés. S ha az angol törvényhozó több bünt monda is halálosnak, a magyar viszont többet bizék a birói kényre határtalanul, s kegyetlenség és önkény a végponton találkoznak; különbség a kettő közt csak az, hogy egy részről amaz bizonyosan gyakoroltatik, ez pedig rettentőbben gyakoroltathatik; más részről ellenben amazt csak új törvény törli el, míg ez a szokás által magában elavulhat. Egy angol író, E. Burke, megjegyzi, mikép egykor s nem oly rég, ha a ministerek valamely parlament-tagot másképen nem jutalmazhattak, bizonyossá tevék legbecsesb vagyónérdekének védelmére új s rögtön (azaz, benefit of clergy nélküli) halálbüntetést határozatni. Így lett Anglia vérpaddá, mert a törvények ott szigorúan végrehajtottak. De minket e rosztól egy nagyobb rosz váltta meg; a törökkel küzdés két századon keresztül, s a folytonos belső villongás az előtt is és azután is egész a XVIII. század' elejéig. Nálunk a vért nem törvény de ellenség ontá; ritkán szólhatott itt a biró, a hadi lárma zengett untalan; kevés ideje volt a biráknak a bűnöst sujtani, hol a nemzet' két fele egymást ítélgette. Nem a törvény' fonala mellett, rendkívüli életen által rohanánk jelen állapotunkba. S ehez járul még megyei szerkezetünk, mi gyakran nem a törvény de belátása szerint tesz s tehetett kivált akkor, s néha üdvösen, néha károsan, és ide járul még nemzetünk' legnagyobb törvényhozója, a szokás. Nagy javító és nagy zsarnok. Eltörölt sok kegyetlen törvényt; s maga behozott sok újat; a karót, kereket, bitót kiüzé, s a kínzást megtartja, az ember-telen *statariumot* fölállítá!

A had törvény- s jog-kivüli állapot hadban, azaz szükségben, hol nem lehet az ész követni; de statarium törvény s jog kivüli állapot békében, hol lehetne észszerűen cselekedni. Embervadászat ez, az igazság' mérlegét nem biró de rendőr veszi kezébe. Való, roppant nálunk a hiány de ez rettenetes pótlék. Mely pillanathban tetszik a megyének

hadi állapotba teszi magát, a törvényhozás' tudta nélkül, midőn köröskörül a többiek békét élnek; s ekkor ha fedre két gaz tanú ráesküszik hogy utát álltad, vagy kirablani, vagy megölni, vagy fölgyújtani akarád, általok rögtön elfogatól, s három nap múlva akasztófán kell halnod. S a halálbüntetés elleni legnagyobb erősség, a helyrehozhatlanság, ebben éri el tetőpontját. Ezért épen nem csodálkozámm, hallván mikép egy megye' tiszte s pandúrai a menekvő útonállót üldözőbe vevén, midőn az egy erdő s nádsűrűben elveszett, más úton ennek szélére kerültek, s a belőle kibukanó embert elfogák. Hiába erősítgeté ártatlanságát, a tisztviselő és pandurok, s jó lélekkel, hitet tőnek. A valóságos útonálló később csakugyan elfogatók, de vajjon az, hogy annak helyére függesztetett, visszaadá e életét az ártatlannak, s a megásott tisztességes sirba nem gyalázzattal s nem kínok között szálla e?

S e szörnyű intézetnek nálunk is csak egy párja van: *a vérjog személyek' kezében.* Mi a társaságtól is megtagadjuk a jogot itélni élet fölött, meglehet, némelyek szerint ez egyik tulság; nálunk ellenben e jog egyeseknek is adatik, de ez bizonyosan mindenek szerint a másik tulság. Jelenleg hazánkban 486 bíróság ítélhet halált; ily ropant készület s ennyi kész bárd mellett valóban csoda, hogy oly kevés vér folyt és foly. Kivált ha emlékezünk az 1405: 5re melyben a vérjognak első nyoma van a III. R' 20. és 32dik czimére, az 1525: 4. és több hasonló czikelyre, mik szerint, egy vagy más bűnben az ország *minden* lakosa bírónak tétetett. S dolgaink' folyása félszázad óta a legnagyobb történeti erősség előtttem a jury mellett; a népelem magában hordja az emberiség' elemét. Ha Angliában a kegyetlen törvények mellett nincs jury, a britt asszonyok nem győzték volna szülni az áldozatokat, — a pallost feltartóztatgatá; ha nálunk a törvényszék és személy' kényét s hatalmát követi, sokkal pusztább volna az ország, a pallost ritkán használá. Voltak s vannak visszaélések, mert embernél tökéletesb lényre is veszedelmes volna ily tág me-

zeje az önkénynek; de azt gondoljuk meg, mik történhettek volna s mik történhetnének.

E sorok' végén egy nagy sóhajtas kel bennem, mert látom hogy e két iszonyú alkotványhoz még sokan ragaszkodnak; ki talizmánt hord s ment vala nagyobb bajtúl sokáig, hajlik azt annak tulajdonítani. S ezzel is távolabb állunk a javitástól. Mi előtt alkothatnánk s szerezhetnénk *törvénykönyvet, eskütszéket, nyilványt*, nagy munka leend előbb rommá tenni a *rendkívüli, ítélőszékeket*, a *statariumot* és apróbb testületeknél és személyeknél a *vérjogot*.

S ez észrevételek után ideje bemutatnom országunk rablajstromát.

M a g y a r-
fogházaiban levő raboknak's különösen a

S o r	N é v	Rabok' s z á m a		Egyszerű gyil- kos emberölő.	Hittársgyilkos	Szűlegyilkos	Gyermekegyilkos
		1ső félév	2dik félév				
		V Á R M E-					
1	Abaúj	194	251	62	1	1	1
2	Arad	334	314	77	0	1	2
3	Arva	163	80	7	1	0	3
4	Bacs	431	553	6	1	0	2
5	Bars	85	87	4	1	0	4
6	Baranya	376	411	20	0	0	0
7	Békés	364	298	17	3	0	0
8	Beregh	165	200	22	1	0	0
9	Bihar	1065	941	42	0	0	5
10	Borsod	435	407	65	3	1	2
11	Csanád	181	110	7	1	1	1
12	Csongrád	368	376	2	0	0	0
13	Esztergom	139	113	3	0	0	1
14	Fejér	293	299	12	1	1	3
15	Gömör	122	146	27	1	0	3
16	Győr	77	74	8	0	0	0
17	Heves	333	291	17	1	0	2
18	Hont	73	89	18	0	0	4
19	Komárom	202	164	40	0	1	2
20	Körös	43	29	2	0	1	0
21	Krassó	90	95	45	5	2	5
22	Liptó	27	16	13	0	1	4
23	Mármaros	421	587	66	3	0	2
24	Mozsony	19	22	4	0	0	2
25	Nógrád	302	303	7	0	0	1
26	Nyitra	317	363	36	0	0	1
27	Pest	749	700	3	1	0	2
28	Pozsega	64	86	16	0	2	3
29	Pozsony	123	127	18	2	0	4
30	Sároza	60	88	10	0	0	5

o r s z á g'

gyilkossággal vádoltaknak száma 1837ben.

E gyilkosok közül				Észrevétel	Vérjogot gyakorol Vgyén, kerület. k. vár. kívül.		
Halálra ítélte- tett egy vagy minden bírósá- g által.	Pöre foly	Fölmentetett vagy kiebbs bunte- tést kapott	Kivégez- tetett		Sze- mély	Tes- tület	Össze- sep
G	Y	E	K.				
3	31	31			2	2	4
2	18	60			1	1	2
2	1	8			4	1	3
1	6	2			2	1	3
1	0	8			6	2	8
2	9	9			6	1	7
2	7	11			1	0	1
5	0	18			2	0	2
7	6	34			9	2	11
27	26	18			3	3	6
4	1	5			0	1	1
0	0	2			2	0	2
1	0	3			2	1	3
1	9	7			8	0	8
7	15	9			4	1	5
2	1	5			4	2	6
10	0	10			5	1	6
2	5	15			1	0	1
1	26	16			5	1	6
1	2	0			8	0	8
19	2	36			0	0	0
2	2	14			1	3	4
11	20	40			1	4	5
0	0	6			5	1	6
2	0	6			7	0	7
1	5	31			19	1	20
1	0	5			7	2	9
1	2	18....			0	0	0
1	5	18			10	3	13
0	0	15			17	1	18
					12*		

Felsőcsé ellenlá-
szások, a lázítók
száma minden
nyit sok, minden
megyében.

1835ben

Egy férj, atya,
testvérgyilkosnak
jobbkeze levágtatni
s úgy kivégeztetni
rendeltetik.

1830ban

Mintegy 38 hara-
mia körökre ítél-
tetik.

1836ban

Csak azon gyilko-
sok' lajstroma, kik-
a törvényszék ál-
tal fél évben ítél-
tettek meg.

.... 1836.

M a g y a r-
fogházaiban lévő raboknak s különösen a

S o r	N é v	Rabok' sz á m a		Egyszerű gyil- kos s emberölő	Hittársgyilkos	Szülegyilkos	Gyerme gyilk.
		1ső félév	2ik félév				
V Á R M E-							
31	Somogy	524	477	50	0	0	2
32	Soprony	161	129	8	3	1	2
33	Szathmár	298	335	34	0	0	1
34	Szepes	102	93	5	0	0	1
35	Szerem	190	177	13	1	0	0
36	Temes	265	233	120	3	0	0
37	Thuróc	31	30	6	0	0	3
38	Tolna	393	445	28	1	0	1
39	Torna	129	107	13	0	0	0
40	Torontál	508	471	72	4	0	1
41	Trenchény	211	250	12	0	0	6
42	Ugocsa	115	112	27	1	0	0
43	Ung	175	172	42	0	1	3
44	Vas	202	193	7	0	0	0
45	Varasd	8	20	3	0	0	2
46	Verőcze	147	132	31	1	1	3
47	Veszprém	158	200	25	0	0	4
48	Zabolch	564	560	72	1	0	4
49	Zala	620	613	91	1	0	11
50	Zágráb	69	179	11	0	0	1
51	Zemplén	328	328	19	3	1	3
52	Zólyom	70	76	2	0	0	1
53	Kraszna	}	lajstromaik meg nem kaphatók				
54	K. Szolnok						
55	Zaránd						
Összeg		12993	12932	1365	45	16	114

O R S Z Á G

gyilkossággal vádoltaknak száma 1837ben.

E gyilkosok közül				Észrevétel	Vérjogot gyakorol vgyén,kerület. k. vár. kívül.		
Halálra ítéltetett egy vagy minden bíróság által.	Pöre foly	Főmentetett vagy kisebb büntetést kapott.	Kivégeztetett		Személy.	Tesület.	Összesen.
G Y É K.							
20	4	28	<div>Vérfertőztetésért, rablásért, haramiaságért segyebért is sok halál-ítelek hozattak a megyékben.</div> <div>1835-ben</div> <div>Turopolyával.</div>	7	0	7	
4	0	10		5	1	6	
15	10	10		2	1	3	
0	2	4		13	3	16	
1	4	9		3	0	3	
20	6	98		0	2	2	
0	0	9		0	2	2	
8	1	21		7	1	8	
0	3	10		4	0	4	
4	1	66		1	1	2	
3	1	14		10	1	11	
3	3	22		2	0	2	
15	0	31		1	1	2	
0	0	7		27	4	31	
0	0	5		18	3	21	
7	0	29		2	0	2	
7	0	22		13	1	14	
9	11	57		8	2	10	
21	3	79		11	3	14	
2	1	9	5	1	6		
3	6	17	21	2	23		
0	0	3	2	3	5		
251	271	1018		304	67	371	

M a g y a r-
fogházaiban lévő raboknak's különösen a

S o r.	N é v	Rabok' száma		Egyszerű gyil- kos semberölő	Hittársgyilkos	Szülegyilkos	Gyermekgyilkos
		1ső félév	2dik félév				
K E R Ü.							
1	Hajdú város.	259	215	21	4	2	1
2	Jászság	443	387	26	1	0	2
3	NagyKunság						
4	KisKunság						
5	Szepesi 16 v.	18	17	0	0	0	5
	Összeg	720	619	47	5	2	8
K I R Á L Y I S B Á-							
1	Arad	48	30	0			0
2	Bakabánya	0	0	0			0
3	Bártfa	1	4	0			0
4	Bazin	10	3	0			0
5	Beszterczeb.	7	8	0			1
6	Breznyobán.	4	4	0			1
7	Buda	171	139	1			0
8	Debreczen	140	144	10			0
9	Eperjes	1	2	0			1
10	Eszék	24	23	5			0
11	Esztergom	17	8	2			0
12	Fejérvár	57	46	0			0
13	Felső bánya	23	19	4			0
14	Győr	26	42	0			2
15	Kaproncza	0	0	0			0
16	Károlyvár	4	4	0			0
17	Karpona	11	12	1			0
18	Kassa	68	75	5			1
19	Késmárk	4	4	0			0
20	Kismárton	0	0	0			0
21	Komárom	50	57	0			0

O R S Z Á G

gyilkossággal vádoltaknak száma 1837ben.

E gyilkosok közül				Észrevétel.	Vérjogot gyakorol vgyén, kerület. k. vár. kívül.		
Halálra ítél- tetett egy vagy minden bírósá- g által.	Pöre foly	Főmentetett vagy kisebb bünte- tést kapott	Kivégez- tetett		Sze- mely	Tes- tület	Össze- sen.
L E T E K.							
3	0	25					
7	2	20					
1	1	3					
11	3	48					
N Y A V Á R O S O K.							
0	0	1	0				
0	0	0	0				
0	0	0	0				
0	0	0	0				
0	0	1	0				
0	0	1	0				
0	0	1	0				
2	1	7	0				
0	0	1	0				
0	0	5	0				
0	0	2	0				
0	0	0	0				
0	0	4	0				
0	0	2	0				
0	0	0	0				
0	0	0	0				
1	0	0	0				
1	2	3	1				
0	0	0	0				
0	0	0	0				
0	0	0	0				

M a g y a r-
fogházaiban levő raboknak' s különösen a

S z a m	N é v	R a b o k' s z á m a		Egyszerű gyil- kos s emberölő	Hittársgyilkos	Szülegyilkos	Gyermekegyilkos
		1ső félév	2dik félév				
K I R Á L Y I S B Á -							
22	Körmöcz	13	13	0	0		0
23	Körös	3	2	0	0		0
24	Kőszeg	3	2	2	0		0
25	Libetbánya	2	2	0	0		2
26	Lócse	5	10	0	0		0
27	Modor	0	0	0	0		0
28	Nagybánya	24	23	1	0		0
29	Nagyszomb.	18	18	1	0		0
30	Pécs	21	19	0	0		2
31	Pest	104	122	0	0		1
32	Pozsega	3	3	0	0		0
33	Pozsony	5	5	0	0		0
34	Ruszt	0	0	0	0		0
35	Selmecz béla bánya	17	19	1	0		1
36	Soprony	69	55	0	0		0
37	Szabadka	93	108	10	0		2
38	Szakolcza	6	6	0	0		0
39	Szathmárné- meti	36	36	2	0		0
40	Szeben	0	0	0	0		0
41	Szeged	123	82	3	0		1
42	Szentgyörgy	0	0	0	0		0
43	Temesvár	55	55	4	0		1
44	Trenchény	23	23	0	1		1
45	Varasd	17	17	0	0		0
46	Ujbánya	1	1	0	0		0
47	Ujvidék	60	65	0	0		0
48	Zagráb	11	11	0	0		0

M a g y a r-
fogházaiban lévő raboknak's különösen a

N	O	R	N é v	Rabok' száma		Egyszerűgylkos s emberölő	Hittársgylkos	Szülegylkos	Gyermekegylk.
				1ső félév	2dik félév				
K I R Á L Y I S B Á -									
49			Zólyom	0	0	0	0	0	0
50			Zombor	71	126	7	0	0	0
51			Buccari	6	7	0	0	0	0
52			Fiume	0	1	0	0	0	0
			Összeg	1332	1436	61	1	0	17
			Megyék	12993	12932	1365	45	16	114
			(Ebből esik	3630	3771	a vérjogu uradalmakra			
			Kerületek	720	619	47	5	2	8
			K.Városok	1332	1436	61	1	0	17
			Mindössze	15045	14987	1473	51	18	139
						1681			
			Vérjogot gyakoról, megyén, kerületen s kir.						

O R S Z Á G

gyilkossággal vádoltaknak száma 1837ben.

E gyilkosok közül				Észrevétel	Vérjogot gyakor- ról vgyén, kerü- let. k. vár.kívül		
Halálra ítél- tetett egy, vagy több bírósá- g által	Pörefoly	Fölmentett vagy kisebb büntetést kapott	Kivegez- tetett		Sze- mely	Tes- tület	Össze- sen
N Y A V Á R O S O K.							
0	0	0					
0	1	6					
0	0	0					
0	0	0					
11	7	61	2				
251	271	1018	—				
s testületekre)							
11	3	48					
11	7	61	2				
273	281	1127	2				
1681							
és bányavároson kívül . .					304!	67 371	

S utánok s melléjük állítunk néhány adatot a külföld büntetési statisticaiból

<i>Poroszország</i> 13 millio lakos.	<i>Összes</i> <i>kivégzés</i>	<i>Gyilkosságért</i> <i>elmarasztatott.</i>
öt év, végződő 1824ben	54	69 vagy évenként 14
öt év, végződő 1829ben	33	50 — — 10
öt év, végződő 1834ben	19	43 — — 8½

<i>Franciaország</i> 32 millio lakos	<i>Összes</i> <i>kivégzés</i>	<i>Gyilkosságért</i> <i>vádoltatott</i>
öt év, végződő 1829ben	352	1182 vagy évenként 236
öt év, végződő 1834ben	131	1172 — — 234

<i>Anglia s' Wales</i> 13½ millio lakos	<i>Összes</i> <i>kivégzés</i>	<i>Gyilkosságért</i> <i>elmarasztatott</i>
hét év, végződő 1820ban	649	141 vagy évenként 20
hét év, végződő 1817ben	494	113 — — 16
hét év, végződő 1834ben	355	105 — — 15

Mindenféle emberölésért.

	Vádoltatott.	Fölmentetett.	Elmarasztott.
Anglia és Wales	1834ben 476	287	189
	1835ben 423	245	178
	1836ban 393	223	170
	1837ben 365	224	141
	1838ban 466	208	258 *)

Mindenféle bűnért.

	Vádoltatott.	Fölmentetett.	Elmarasztott.
Anglia és Wales	1834ben 22,451	6,456	15,995
	1835ben 20,731	6,002	14,729
	1836ban 20,984	6,213	14,771
	1837ben 23,612	6,522	17,090
	1838ban 23,094	6,309	16,785

*) Ebből halálra 100nál kevesb ítéltetett.

S ezt tovább csak azért nem folytatjuk, mert bár mi teljes legyen ez oldal, ha a másik t. i. országunké hiányos és tökéletlen, közöttük az összehasonlítás semmi bizonyos eredményre nem vezetne. Pedig a miénk fölötté tökéletlen, mert

Először. Nem ismerjük sem a kerületek s megyék' népességét egyenként, sem az országét összesen.

Másodszor. A rablajstromok nem egyellők s nem egyképen teljeseek; némelyben megvan a kezességen lévőek száma, másban nincs; sok pusztán az elmarasztott rabokat foglalja magában és sokban nincsenek az ítélet alattiak, bár ben ülnék; a statariumi eljárásról sehol sincs emlíkezés, a vére jogu uradalmak' lapjai gyakran hiányzanak.

Harmadszor. Ha két félévi vettetik össze, csaknem lehetetlen belőle tisztára jutni, pedig rendszerint így szerkezzék.

Negyedszer. Ritkából világlik ki, hogy a mi bünt mutat, hány évnek büne, s ama 15,045 rab hihetőképen legalább négy év' összege. Mert nálunk sok raboskodik két három évig mielőtt fölmentetnék; nagyobb bűnösök' pöre öt év előtt ritkán jár meg minden ítélőszéket; s történik elég-szer, hogy némely kün élő, ügye sokáig hevervén, tizenöt esztendő mulva lakol már elfelejtett csinyáért. Ismerek fenytőpöröket, mik 1796ban, 1808ban, 1815ben, 1822ben kezdődtek s mind e napiglan bevégzetlenek. Franciaországban, az 1835ki Compté Général szerint 3000 fölmentett kö-zül hat hónapontul csak 200, 1831ben 19,439 közül, azon tul, csak 452 ült fogságban.

Ötödször. E 15,045ben igen sok vádlott van, s tudjuk nálunk a nép minden lenge gyanúra csaknem tetszés sze-rint küldethetik tömlöczbe. De Franciaországban vádkama-rák, Angliában vádjuryk vannak, melyek alaptalan gyanu miatt kevesbet engednek rabul tartani.

Hatodszor. Gyilkosaink' száma, 1681. összevetvén a külföldi táblákkal, első pillanatra megijeszt. De ha meggon-doljuk, hogy e számban vannak azok is kik évek óta la-

kolnak, azok is kiknek pöre évek óta foly, tehát talán egy évtized' gyilkosai is; hogy nálunk egyegy verekedésbeli emberölésért tiz, s több is, mint gyilkos jelen meg a rovatban; hogy külföldi tudósításokban a gyilkos név alatt egyedül a szándékos ölő értetik s néha ettől a szüle, hittárs, gyermekgyilkos ismét el van különözve, nálunk ellenben a szándékos gyilkos, történetes ölő, étető, gyermekvesztő mind e czim alá jön; hogy közügyvédeink a vádat mi könnyedén keresztelik főbenjáró keresetté, ha meggondoljuk mind ezt, e nagy szám egy nagy felleggé válik, melyben kevés vilám van. Mutatja az is, hogy 1400bol 1127 mentetett föl, vagy kapott kisebb büntetést és így 100bol 76, míg például Angliában a jury' minden lélekismeretessége s a sértettnek a vádtól, a tanúnak a vallomástól minden irtózása mellett is 100ból körülbelül csak 50, Franciaországban pedig hasonló körülállások közt 1830 tájban csak 45. De még a 76on tuli 24. sem ítéltetett mind halálra, mert

Hetedszer. Ama 273ban mind az befoglaltatik, ki egy vagy több bíróság által kárhoztatott halálra; tudjuk azonban, miképen az alsóbb bírák' halálítéletei közül 30—40ből alig erősít meg egyet a kir. s hétszemélyi tábla ellenben a külföldi táblákban az elmarasztás rendesen halált jelent minden bíró előtt.

Ezeket s több efféle tekinteteket azonban mellőzván, ama lajstrombul egy még is világos, t. i. hogymig más műveltebb nemzeteknél évenként 10—50, Austriában 1824—1828ig 90, tehát évenként 22 ember mult ki verpadon, mi, 1837ben, ugyan azon szabadságot s békét birtuk két ember' vére után. S lehetetlen, hogy oly nagy jó illy kevés vérből támadjon. Én hiszem, megadja azt az ég áldozat nélkül is. A régiek szükségesnek hívék ember-áldozattal békeltetgetni meg Isteneiket; mi nem tesszük, s Isteneink nem boszusabbak hozzánk mint voltak őseinkhez.

F Ü G G E L É K.

Olasz.

**NEM-JOGSZERŰ.
NEM-CZÉLSZERŰ.**

Beccaria 1765
Carmignani 1830

Olasz.

JOGSZERŰ.

Filangieri 1781
Mattei 1787

Francia-Belga.

Servin 1780
Marat 1780
Valasè 1784
Pastoret 1790
Nic. Pinel
Philipon de La Madeleine
Vasselin 1790
Textor 1793
Carnot 1819
Sellen 1820
Dubosch 1821

Francia-Belga.

I. I. Rousseau 1764—1770
Mugart de Vouglans 1767
Mably 1780
Bernárdi 1780
Guyot
Colinez 1826
Assex 1828
Silvela 1832
Camperio 1833
Grogory 1833
Urtis 1834

*Franzia-Belga.**Franzia-Belga.*

NEM-JOGSZERŰ.
NEM-CZÉLSZERŰ.

JOGSZERŰ.

Wins	1825
Lucas	1827
Ducpetiaux	1827
Roumieu	1833
Nodier	1832
V. Hugo	1832
Lamartine	1836

*Angol-Amerikai.**Angol-Amerikai.*

Th. Hitton	1520	Blackstone	1765
Th. More	1520	Paley	1785
Eden	1775	Whately	1832
Turner	1785		
Amerikai névtelen	1787		
Ben. Rush	1790		
Worthington	1833		
Clarkson	1807		
Pellks	1835		
Williams	1836		

*Német.**Német.*

Sonnenfels	1765	Michaelis	1775
V. Barkhausen	1776	H. L. W. Barkhausen	1776
Sturm	1776	Runde	1777
Globig	1783	I. E. F. Schall	1779
Caesar	1787	A. Zaupser	1781
Schulz	1790	Corrodi	1783
G. Hufeland	1793	Gmelin	1785

*Német.**Német.*

NEM-JOGSZERŰ.

JOGSZERŰ.

NEM-CZÉLSZERŰ.

I. C. G. Schaumann	1795	Soden	1792
Vezin	1795	Püttmann	1792
Bergk	1798	Th. Hippel	1792
Schierlitz	1825	Schmalz	1793
Strombeck	1825	L. H. Jakob	1795
Eschenmayer	1831	Heidenreich	1795
Samhaber	1831	G. A. Kleinschrodt	1797
Felsecker	1831	E. F. Klein	1797
Grohmann	1832	Kant	1797
Holst	1837	Stephani	1797
Zöpfl	1839	Bauer	1830
		Grolmann	1799
		Feuerbach	1810
		Schmalz	1831
		Sporschil	1838
		Reidel	1839
		Preuschen	1839
		Mittermayer	1836
		Rotteck	1840
		Messerschmiedt	1840. Guil-
			lottine hirére vágott, új
			ölógépet ajánl Columpon
			név alatt.

Bentham 1799. Nem czélszerű, és így nem jogszerű.

Bratford 1795. Nem czélszerű, és így nem jogszerű.

Fichte 1797. Nem jogszerű, néha szükséges.

Abicht 1797. Nem jogszerű, néha szükséges.

Roederer. Jogszerű de szükségtelen, s nem czélszerű.

Livingston 1823. Nem czélszerű.

Wakefield 1832. Nem czélszerű.

Broglie 1828. Jogszerű, nem czélszerű.

Rossi 1829. Jogszerű, nem czélszerű.

E két oszlopszatot még sokkal hosszabbíthatnók, részint az irodalom' ismertetéseül, részint a vélemény' mértékeül; azonban jelenleg nem megyünk s időnk' szűke miatt nem mehetünk odább, sem a munkák' czímeit fel nem jegyezzük.

De belőle, miután az igazság s jog nem függ a szók' számától, mi az eredmény?

A bal oldal állítja: nem jogszerű; a jobb oldal erősíti: jogszerű. E pontban a két tábor hajthatlan.

Itt tehát nincs eredmény.

De a bal oldal hajlik nem tagadni hogy az hajdan lehele szükséges s így menthető; a jobb oldal ellenben megengedi, hogy idő múlva az lehet szükségtelen s így jogszerűtlen.

Ez az első eredmény theoraiilag.

Továbbá mind a két fél megegyezni látszik abban, hogy a személyt s vagyont érdeklő bűnök között vonal huzattassék, s ez utóbbiak halállal ne sújtassanak.

Ez a második eredmény, gyakorlatilag.

Sőt a teljes eltörlést és teljes megtartást sürgetők hajlandók azt pusztán a gyilkosság' bűnére szorítani.

És e napig ez a vég eredmény!

ÉRTESÍTÉSÜL.

Az Academia kegyeskedvén pályairatomat előbb bocsátani nyomda alá mint utazásombúl megtértem s természetesen a szabály szerint idegen kéztől másolt iratot bocsátván nyomda alá: olly hiányokkal jelen meg e munkácska, miktől ohajtottam volna megtisztítani. S nem csak orthographiai, ékezési, pontozási, szóhelyzési és euphoniai hiányok találtatnak benne, hanem egypár uj szó, mit pedig én nyelvészetiileg, ha talán nem a legjobbnak, de a tudományban ilyen szót nélkülözhetlenek tartok, a leirótúl mással cseréltetett föl. Azért kérem hogy:

2. lap. 28. sor.
46. — 26. 34.
47. — 12. 15.
50. — 8. 12.
52. — 2.
53. — 3.
54. — 21. 23. 24. 33.
56. — 30. 32. 34.
57. — 3. 11. 15. 21. 22. 24. 46. 28.
58. — 6. 10. 13. 14.
59. — 7.
60. — 14.
62. — 6. 9. 30. 33.
63. — 28.

e kijelelt lapok' kijelelt sorai-
ban e szavak: **hatás** (das Wir-
ken), ezzel: **hatány** (die Wir-
kung, effectus) cseréltessenek
fel.

21. lap. 27. sor.
23. — 16. —
24. — 15. 25. —
36. — 13. 15. —
42. — 7. 16. —
45. — 17. —

e kijelelt lapok kijelelt sorai-
ban e szavak: **belsuly** (Schuld)
ezzel: **rog** cseréltessenek fel.

És még igazítandók:

3. lap. 6. sor. Igaz helyett Igaz, — 4. l. 2. s. két h. E két — 6. l. 4. s. számazéka h. származéka — 8. l. 10. s. e törvényhozónak h. a törv... — 10. l. 25. s. jutalmaztatja h. jutalmazhatja — 11. l. 7. s. mindig h. mindig inkább — 11. l. 10. s. s a kinek h. s a kinek' — 11. l. 20. s. a rendszer h. e rendszer — 14. l. 9. s. amaz h. emez, — 15. l. 23. s. merre h. erre — 16. l. 21. s. úgy de a puszta h. úgy de minthogy a puszta — 19. l. 8. s. származtatván h. származtatván — 21. l. 28. s. lett h. lehet — 30. l. 8. s. és mivel h. és továbbá azért mivel — 34. l. 18. s. jogalapja h. jogalapja a — 37. l. 17. s. büntésben h. büntetésben. — 40. l. 18. s. tartoztán h. tartozván — 43. l. 7. s. hogy a sértett h. hogy ha a sértett — 44. l. 2. s. társasságától h. társasságától foszták meg, — 48. l. 14. s. is h. s — 49. l. 23. s. álta h. által — 50. l. 17. s. mi h. midőn — 51. l. 7. s. az h. ez — 51. l. 11. s. után. Célja h. után célja — 51. l. 25. s. úgy rendezvék h. úgy nem rendezvék — 56. l. 22. s. amaz h. amott — 57. l. 6. s. mind h. mint — 58. l. 30. s. törvénytesen h. törvényesen — 59. l. 17. s. hol a nagyobb veszély h. hol nagyobb a veszély — 61. l. 33. s. mig h. még — 63. l. 20. s. belgiai h. belgiumi — 76. l. 18. s. elmében h. elmébe — 95. l. 22. s. Miután az h. S — 105. l. 27. s. attól h. arról — 108. l. 27. s. azt is h. azt, s — 116. l. 13. s. lélek fordulást h. lélek furdalást — 117. l. 11. s. ismerte h. megismerte — 125. l. 10. s. határoz. h. határoz? — 127. l. 19. s. a nagy a h. nagy a — 128. l. 7. s. nem is volna, h. nem is volna; — 128. l. 32. s. fog h. fogja — 133. l. 16. s. torturát. Csonkitást h. torturát, csonkitást — 140. l. 19. s. és így egy részerint mind h. és egy midőn egyrésztül — 144. l. 5. s. népen h. népben — 157. l. 23. s. lakik, az h. lakik az, — 159. l. 2. s. volt. h. volna — 169. l. 17. s. uriszek. h. uriszéki — 170. l. 25. s. szájából h. szobájából.

Österreichische Nationalbibliothek

+Z158838006

